# DİKA BÜLTEN

dicle kalkınma ajansı
tigris development agency

T.C. SANAYİ VE TEKNOLOJİ BAKANLIĞI








**BÖLGESEL KALKINMADA**
**KALKINMA AJANSLARI**

• Haber • Makale • Proje

DİCLE KALKINMA AJANSI
dika.org.tr

SAYI
**01**

**DİCLE KALKINMA AJANSI YAYINIDIR**

Ocak - Şubat - Mart 2021
**Sayı:** 1
Üç Ayda Bir Yayınlanır
Ücretsizdir

**Dika Adına Sahibi**
Ahmet ALANLI

**Yayın Kurulu**
Kadir ÖZ
Selim DURAN
Zübeyde MERALER
Yasin ASLAN
Nilüfer BAŞ
Emine Tuğba ALPASLAN
Murat KATI
Berk OĞUZ
Halis TUNCEL

**Yönetim Yeri**
Yenişehir Mahallesi
Kızıltepe Caddesi
No: 6/1 Artuklu / MARDİN

**Tel** : +90 (482) 212 11 14
**Faks** : +90 (482) 213 14 95
**e-mail** : info@dika.org.tr
**web** : www.dika.org.tr

**Tasarım-Grafik Uygulama**
Ütopya Grafik
Çetin Emeç Bulvarı No: 21/25
Çankaya/ANKARA
Tel: +90 (312) 481 51 53

*Bu bültende yayımlanan tüm yazıların ve fotoğrafların her türlü kullanım hakkı Dicle Kalınma Ajansı'na aittir. Yazılar ve fotoğraflar referans gösterilmeden kullanılamaz, basılamaz, kopyalanamaz ve paylaşılamaz. Yazılar, yazılarda yer alan düşünce ve önerilerle kullanılan kaynakların doğruluğuna ilişkin her türlü sorumluluk yazarlara aittir. Bu kapsamda Dicle Kalınma Ajansı sorumlu tutulamaz. Bültende yer alan yazı ve makaleler Dicle Kalınma Ajansı ve/veya atıf yapılan diğer kurum ve kuruluşların görüşlerini değil, sadece yazarın kendi kişisel düşüncesini yansıtmaktadır.*

## Vizyon

Zengin tarihi ve kültürel mirasını, doğal sermayesini ve jeo-stratejik konumunu akılcı, yenilikçi ve katılımcı bir yaklaşımla etkin ve sürdürülebilir bir şekilde değerlendirerek; yeniden üretim, ticaret ve medeniyet merkezi olmayı başarmış, istikrar içinde gelişen, herkesin güven ve umutla yaşamak istediği bir bölge olmak.

## Misyon

Teknik ve uzmanlık kapasitesi ile mali kaynaklarını etkin ve uygun alanlara yönlendirerek ve paydaş tüm aktörlerin kalkınma faaliyetlerinin eşgüdümünü sağlayarak "kalkınmış ve müreffeh bir bölge"ye dönüşümde referans kurum olarak pro-aktif rol almak.

## Temel Değerler

- Akılcılık
- Güvenilirlik
- Hesap Verebilirlik
- Şeffaflık
- Bölgesel Değerlere Saygı
- Sosyal Paydaşlık ve Sosyal İçerme

## Politikalar

- İnsan Odaklılık
- Katılımcılık ve Yönetişim
- Yaratıcı ve Yenilikçi Fikirlerin Teşvik Edilmesi
- Rekabet İkliminin Geliştirilmesi
- Uzman ve Nitelikli İnsan Kaynağı ile Çalışma
- Çalışan Memnuniyeti
- Bilimsel Bilgi ile Bilginin Yönetimi ve Paylaşılması



Yönetim Kurulu Başkanı Sunuş ..... 4
Genel Sekreter Sunuş ..... 5
Ülkemizde Bir İlk Olacak 'Sperma Payetleme' Tesisinin Temeli Atıldı ..... 6
Dara Antik Kenti Restore Ediliyor ..... 8
Silopi'de Sera Organize Sanayi Bölgesi Kurulumu Fizibilitesi Yapılacak ..... 10
Genç İstihdamını Artırma Seferberliği ..... 12
Bölgesel Kalkınmada Kalkınma Ajansları ..... 14
Kalkınma Nedir? Nasıl Gerçekleştirilir? ..... 20
Dicle Kalkınma Ajansı Destekleri ..... 24
Bölgemizde Yatırım Olanakları ..... 30
Kaynak Verimliliği Temasına Bir Bakış ..... 38
Marka Şehir Yaratmada Strateji Oluşturma ..... 42
TRC3 Bölgesinde COVID-19 Salgınının Ekonomik ve Sosyal Etkileri Araştırması ..... 46
Siirt Fıstığının Bölgemiz Tarımındaki Yeri ..... 52
TRC3 Bölgesinde Genç İstihdamının Teşvik Edilmesi Projesi ..... 58
El-Cezeri'nin Robotik ve Sibernetik Bilimine Katkıları ve Günümüze Yansımaları ..... 62
Mor Yakup Kilisesi Restorasyonu ve Zeynel Abidin Cami İle Birlikte Turizm Altyapısının Hazırlanması Projesi ..... 66
Şırnak Turizm Simülasyonu ve Bilim Merkezi Projesi ..... 70
Nusaybin Belediyesi Spor Kompleksi Projesi ..... 74
Kaynakça ..... 76















## Sayın Okurlarımız

Ajansımız personeli tarafından hazırlanan bu bültende son dönemde ajansımız gündemindeki önemli proje ve faaliyetler hakkında detaylı bilgi edinebileceksiniz.

Mardin, Batman, Siirt ve Şırnak illerini kapsayan TRC3 bölgesinin Kalkınma kuruluşu olarak 2008 yılında kurulan Dicle Kalkınma Ajansımız kurulduğu günden bu yana dört il ve bağlı ilçelerde kentsel, çevresel, turizm ve sanayi altyapısının yanı sıra özel sektör girişimleri başta olmak üzere çok çeşitli konularda yüzlerce projeye destek vermiş bölgemizin en uç kılcal noktalarına dokunmayı başarmıştır.

Dicle Kalkınma Ajansı salt bir hibe kuruluşu olmayıp bölge ile ilgili önemli araştırma, analiz ve fizibilitelerin hazırlanmasına destek verdiği gibi ajansımız internet sitesinde erişebileceğiniz bölgemiz için bir kalkınma kütüphanesi niteliği taşıyan onlarca raporu bizlere kazandırmıştır.

Başta Valisi olduğum aynı zamanda Ajans merkezi olan Mardin ilimiz olmak üzere bölgemizin turizm, sanayi ve tarım başta olmak üzere kalkınmasına öncü sektörlere ajansımız tarafından önemli destekler verilip katma değer yaratan projeler ajansımız tarafından yürütülmektedir.

Kovid salgını gölgesinde geçen 2020 ve 2021 yıllarında ajansımız Kovid 19 virüsünün etkilerini analiz ederek virüsün ekonomiye olan etkilerini turizmin geliştirilmesi suretiyle azaltmak için çalışmalar sürdürmüştür. Bu çerçevede Dicle Kalkınma Ajansı; GAP Bölge Kalkınma İdaresi, İpekyolu ve Karacadağ Kalkınma Ajansları ile iş birliği içerisinde Mezopotamya Sonuç Odaklı Turizm programını yürüterek Mezopotamya Turizm markasına geliştirilmesine yönelik çalışmalar ile bölge turizmine katkı sağlamaktadır.

Ajansımız Mardin Turizm'in önünü açmak amacıyla UNESCO üyeliğine yönelik çalışmalarının yanı sıra tarihi Mardin ve Dara Antik Kenti başta olmak üzere Mardin'in tarihi ve turistik değerlerinin korunması geliştirilmesi ve tanıtımına yönelik çalışmalara öncülük etmektedir. Ajansımız, Mardin Artuklu Üniversitemizle Mardin'de turizmin yönetişimi için çok temel bir ihtiyaç olan Mardin Turizm platformunu kuruluşu ve koordinasyonu için ortaklaşa çalışmalar yürüterek platformun altyapısını ve çalışma prensiplerini oluşturmuştur. Bu bültenin yayınlandığı günlerde Valiliğimiz ve Mardin Büyükşehir Belediyemiz öncülüğünde Mardin Turizm Platformu'nu kurmuş ve faaliyetlere başlamış bulunuyoruz.

Ajans faaliyetleri ve bölge kalkınma gündemine ilişkin Ajans yönetim kurulu, Kalkınma Kurulu ve bölge kamuoyunun aydınlatılmasına yönelik önemli bilgileri içeren bu bültenin ajansın ve çalışmalarının daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacağını ve bölge kurum ve kuruluşlarına İlhan vereceğini umuyor; başta Ajans Genel Sekreterimiz Ahmet Alanlı olmak üzere tüm Ajans personeline çalışmaları için tebrik ediyor başarılar diliyorum.



**Mahmut DEMİRTAŞ**
Mardin Valisi
DİKA Yönetim Kurulu Başkanı

## Kıymetli Okurlarımız

Dicle Kalkınma Ajansı genel sekreterliği görevine başladıktan sonra önceliklerimizden birisi Ajans yönetim kurulu başta olmak üzere bölge kamuoyu ve kalkınma aktörleri ile ilişki ve iş birliğinin geliştirilmesi olmuştur. Bu çerçevede proje ve kurumsal iş birliği temelinde ajansın kurumsal iletişim kapasitesi ve altyapısının önemi nedeniyle yaklaşık 10 aylık genel sekreterliğinin sürecinde ajansın bölgeye katkısını daha iyi anlatmak, bölgede İmaj ve itibarını geliştirmek amacıyla tanıtım çalışmalarına hız ve öncelik verdik.

Bu çerçevede ajansın kurumsal web sitesini yeniledik; daha kullanışlı, daha erişilebilir ve kullanıcı dostu bir web sitesine kavuştuk. Sadece ajansımız kurumsal web sitesi değil bölge illerimizdeki yatırım ortamını, yatırım fırsatlarını ve devlet desteklerine içeren il yatırım portallarını da hazırlayarak yayına aldık. www.dika.org.tr kurumsal web sitemiz ve bölge ilerimize ait yatırım siteleri yayında olup ziyaretlerinizi, öneri ve eleştirilerinizi beklemektedir.

Bu kurumsal iletişim çalışmalarının en önemli bileşenlerinden biri de kurumsal bültendir. Ajansımızın çeşitli birimleri tarafından yürütülen bölge kalkınmasına yönelik faaliyetler, ajansımız tarafından desteklenen veya yürütülen projelerin bölge aktörlerine düzenli olarak ve daha iyi anlatılması bu faaliyetlere dönük öneri ve eleştirilerini alınması ve bu faaliyetlerin yeni faaliyet ve projelere ilham vermesi bakımından Ajans faaliyet bülteni kritik bir öneme sahiptir. Bu çerçevede 2021 yılı itibarıyla üç aylık periyotlar halinde ilk bültenimize yayına almanın mutluluğunu yaşıyoruz. Bültenimizi, bir aksilik olmazsa üç ayda bir tekrarlayarak kamuoyu ile sıkı iletişim ve iş birliğimizin devam ettirmeyi hedefliyoruz.

Ajansımızın faaliyetlerinin ana eksenin turizm ve tarım sonuç odaklı programları oluşturmaktadır. Turizm sonuç odaklı program çerçevesinde GAP Bölge İdaresi koordinasyonunda İpekyolu ve Karacadağ kalkınma ajansları iş birliğiyle Mezopotamya sonuç odaklı Turizm programını yürütüyoruz. Bu program çerçevesinde bölgenin turizm değerlerinin korunması, geliştirilmesi ve tanıtımına yönelik çalışmalar yürütüyoruz. Bu çerçevede yürütülen Tarihi Dara Antik Kenti'nin Restorasyonu, Mor Yakup Kilisesi ve Zeynel Abidin Cami restorasyonu ve Şırnak Turizm Simülasyonu ve Bilim Merkezi Projesi'ne ilişkin detayları bülten içerisine inceleyebilirsiniz. Tarım sonuç odaklı programımıza hizmet eden ve ülkemiz için öncü bir proje olan Siirt'te kuruluşu devam eden Sperma Payetleme tesisine ilişkin detayları, Silopi'de çalışmaları devam eden sera organizesi kurulum fizibilite çalışmalarını ve bölgemizin önemli tarımsal değerlerinden olan Siirt fıstığı ile ilgili bir analizi bültenimizde okuyabileceksiniz. Bunun dışında ajansımız tarafından yürütülmekte olan genç istihdamının desteklenmesi Avrupa Birliği Projesi olmak üzere ajansımızın yürüttüğü diğer çalışmaları ve ajansını uzmanları tarafından hazırlanan analiz, makale ve raporları bültende inceleyebilirsiniz. Bültenimiz ve Ajans çalışmaları ile ilgili her zaman değerli görüş ve önerileri beklediğimizi belirtir yaklaşmakta olan Ramazan Bayramınızı en içten dileklerimle kutlar, bu bayramın COVID virüsünün buluşma ve kucaklaşmalarımızı engellediği son bayram olmasını temenni ederim.



**Ahmet ALANLI**
Genel Sekreter

# Ülkemizde Bir İlk Olacak
# ‘Sperma Payetleme’ Tesisinin Temeli Atıldı

Siirt Üniversitesi tarafından Ajansımız desteğiyle hayata geçirilecek olan **"Sperma-Payetleme Tesisi için"** temel atma töreni Kalkınma Ajansları Genel Müdürümüz Sn. Barış Yeniçeri'nin katılımıyla gerçekleştirildi.

Ajansımızın Güdümlü Proje Desteği kapsamında Siirt Üniversitesi tarafından Ajansımıza sunulan **"Siirt Küçükbaş Hayvan Payetleme Birimi Kurulumu Güdümlü Projesi"** temel atma töreni geniş bir katılımla yapıldı. Törene Siirt Valisi ve Belediye Başkan Vekili Osman Hacıbektaşoğlu, Ak Parti Genel Başkan Danışmanı Prof. Dr. Yasin Aktay, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürü Barış Yeniçeri, Tarım ve Orman Bakanlığı Hayvancılık Genel Müdür Yardımcısı Salih Çelik, Siirt Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Nihat Şındak, Ajans Genel Sekreterimiz Ahmet Alanlı ile çok sayıda davetli katıldı.

Törende konuşma yapan Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürümüz Barış Yeniçeri, sözlerine Sanayi ve Teknoloji Bakanımız Mustafa Varank'ın işlerinin yoğunluğu nedeniyle bu törene katılamadığını belirterek selamlarını ileterek başladı. Ajansımızın (DİKA) bölgenin dinamiklerini, potansiyellerini tespit ederek kamu kurum ve kuruluşlarıyla işbirliği içerisinde bu projelere destek verdiğini söyledi. Yeniçeri "Özel amaçlı programlarımız eliyle hibe desteği yoluyla aşağıdan yukarıya kalkınmanın sinir uçlarını tetiklemeye gayret ediyoruz. Bu anlamda Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı olarak yerli sanayi, yüksek teknoloji noktasında politikalarımıza yön verirken bölgesel kalkınmanın güzide iki kurumu olan bölge kalkınma idareleri ile kalkınma ajanslarımız aracılığıyla yerelden ulusala ve hatta uluslararası projelerin hayata geçirilmesi noktasında kurumlarımız faaliyetlerini yürütmekteler. Temeli atılacak olan bu tesisin hizmet sunma potansiyeli olacağını düşünüyor; bu anlamda buranın bir üretim üssü haline gelmesini ümit ediyor ve bekliyoruz" dedi.



Ajansımızın Yönetim Kurulu Üyesi Siirt Valisi ve Belediye Başkan Vekili Osman Hacıbektaşoğlu yaptığı konuşmada, temeli atılacak olan projenin ülkede küçükbaş hayvancılık konusunda bir ilki gerçekleştireceğini söyledi. Siirt Üniversitesi bünyesinde kurulacak olan bu tesisin, Siirt'te hayvancılığın gelişmesinde itici bir güç olacağını ifade etti. Vali Hacıbektaşoğlu "İlk ve tek olma özelliği taşıyan, sperma payetleme merkezinde üretilecek yüksek verimli kültür ırkı saf tekelere ait dondurulmuş spermaları ihtiva eden payetler, başta Siirt olmak üzere tüm bölge ve ülke keçi yetiştiriciliğinin ihtiyacını önemli ölçüde karşılayabilecek kapasiteye sahip olacaktır. Bu kapsamda kurulacak olan payetleme tesisinin ilimizde kurulması, hem bölgesel kalkınmada itici güç olacak, hem de üreticilerimizin gelir seviyesini artırmaya yönelik hedefimizi gerçekleştirmiş olacağız. Payetleme tesisiyle kentte küçükbaş yüksek verimli saf kültür ırkı hayvanların kazandırılması sağlanacak olup birim hayvandan elde edilen verim miktarı %100 arttırılacaktır. Bununla birlikte ülkemizin küçükbaş hayvan sperma payetleme ihtiyacının %20'sini karşılayacaktır" dedi.










**Osman HACIBEKTAŞOĞLU**
Siirt Valisi ve Belediye
Başkan Vekili

**Barış YENİÇERİ**
Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı
Kalkınma Ajansları Genel Müdürü

AK Parti Genel Başkan Danışmanı Prof. Dr. Yasin Aktay da Siirt'in Tarım ve Hayvancılık ile gelişen bir şehir olduğunu söyledi. Bunun daha da ileriye taşınması için üniversitelerin kalkınmada bir aktör haline geldiğini dile getirdi. Siyaset ile birlikte bir akademisyen olduğunu belirten Aktay "Üniversiteler taşrada sadece öğrenci yetiştirmez; öğrenci yetiştirmek önemli bir fonksiyondur ama bunun yanı sıra bilgi üretir. Ürettiği bilgiyle o şehrin var olan mevcut potansiyellerini buluşturur, birleştirir ve şehrin kalkınmasına ciddi anlamda katkıda bulunur. Türkiye'de üniversitelerin işlevlerine bakıldığında özellikle taşrada üniversitelerin gerçek yerini bulduğunu gösteren bu tür faaliyetler beni çok heyecanlandırıyor" diyerek Siirt Üniversitesi'nin buradaki fonksiyonunun oldukça anlamlı olduğunu belirtti.

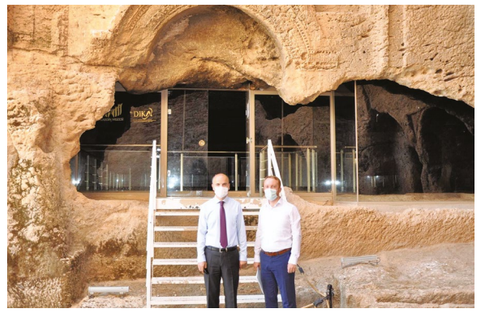
Siirt Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Nihat Şındak, temeli atılacak olan bu tesisin dünyada sadece beş ülkede var olduğuna dikkati çekerek "Ülkemizde büyükbaş hayvanlarla ilgili böyle işletmeler var ama küçükbaş hayvanlarla ilgili böyle bir yapı ne kamuda ne de özel sektörde mevcuttur" dedi.

Konuşmaların ardından temeli atılacak tesisin hayırlara vesile olması amacıyla tekbirler ve dualar eşliğinde kurban kesimi yapılarak temelin ilk betonu butonlara basılarak atıldıktan sonra tören sona erdi.



# Dara Antik Kenti Restore Ediliyor

Mardin Müze Müdürlüğü tarafından, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın **"2018 yılı Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı"** kapsamında Ajansımıza sundukları **"Dara Antik Kenti Örenyeri Çevre Düzenlemesi ve Restorasyon Projesi"** hayata geçiriliyor.





Ajansımızın yürütücüsü olduğu, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın **"2018 Yılı Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı"** çerçevesinde, Mardin Müze Müdürlüğü'nün **"Dara Antik Kenti Örenyeri Çevre Düzenlemesi ve Restorasyon Projesi"** uygulanmaktadır. Toplam bütçesi 4 Milyon ₺ olan projenin destek oranı %100 olup tamamı Ajansımız tarafından karşılanacaktır.

Projenin amacı, önemli bir turizm odağı olan Dara Antik Kenti'ni turistlerin rahat ve uygun koşullarda ziyaret etmeleri için kazı, restorasyon, restütisyon, konservasyon, çevre düzenlemesi, ziyaretçi gezi ve karşılama merkezi yapılması çalışmalarını içermektedir. Mardin için tarihi bir değer olan Dara Antik Kenti'nin turizm merkezine dönüşmesine yönelik olarak alt yapı hazırlayacak, turistler açısından cazibe merkezi olmasına ve tarihi değerlerin korunmasına hizmet edecektir. Buradaki temel etken, kenti çevreleyen dört kilometrelik sur duvarlarının büyük kısmının yıkılarak tahrip olması ve kentin fiziki koşullarının yetersizliği nedeniyle gezilememesidir.





Ajans Genel Sekreterimiz Ahmet Alanlı konuyla ilgili yaptığı açıklamada şunları söyledi. "Dara Antik Kenti, Mardin'in Artuklu ilçesinde yer alan tarihi Mardin yerleşiminden sonra en önemli ikinci turizm destinasyonu konumundadır. Proje, Mardin'in en yüksek potansiyelli ziyaretçi çekim noktalarından biri olan Dara Antik kentinin bir kısmında çevre düzenlemesi ve restorasyon çalışmaları gerçekleştirilmesi, ören yeri standartlarının yerine getirilmesi, tanıtım ve bilgilendirme faaliyetlerinin yürütülmesini içermektedir. Taşıdığı turizm potansiyeli açısından Mardin'deki en önemli turistik yerlerden biri olması, kent merkezine yakınlığı, köy halkının son otuz yıl içinde Dara'da yapılan çalışmalarda aktif bir şekilde rol alması sonucunda köyde turizm yatırımı yapılmasını talep etmeleri bu alanın seçiminde önemli rol oynamıştır" dedi.

Gerçekleştirilecek olan bu proje ile Mardin'e alternatif çekim noktası oluşturularak Mardin'in turistik cazibesinin artırılması, buna paralel olarak kentteki



küçük işletmelerin gelir düzeyinin, istihdam olanaklarının iyileştirilmesi ve ekonomik canlanmanın sağlanması hedeflenmektedir.

Projenin tamamlanması sonucunda, Mardin'in bir turizm destinasyonu olarak rekabetçiliğinin arttırılması ve yerel kalkınmaya katkı sunulması sağlanacaktır. Böylece Mardin turizmine çarpan etkisi göz önüne alındığında, ekonomik ve sosyal açıdan getirileri yadsınamayacak derecede büyük olacaktır.



# Silopi'de Sera Organize Sanayi Bölgesi Kurulumu **Fizibilitesi Yapılacak**

Şırnak Üniversitesi'nin Ajansımız tarafından desteklenen Şırnak İli Silopi İlçesi Seracılık İhtisas OSB Fonksiyonel Tasarımı Fizibilite Projesi Tanıtım Toplantısı ve Modern Seracılık Çalıştayı Şırnak'ta gerçekleştirildi.



Ajansımızın **"2020 Yılı Fizibilite Desteği Programı"** kapsamında Şırnak Üniversitesi'nin başvuru sahibi olduğu **"Silopi Seracılık İhtisas OSB Fonksiyonel Tasarımı Fizibilite Projesi"** Ajansımız tarafından başarılı bulunarak destek almaya hak kazandı. Şırnak'ın Silopi ilçesinde seracılık üzerine ihtisas organize sanayi bölgesi yapılması tasarlanan projenin Tanıtım Toplantısı ve Modern Seracılık Çalıştayı Şırnak Üniversitesi Rektörlüğü'nde yapıldı.

Toplantıya Şırnak Valisi Ali Hamza Pehlivan, Şırnak Belediye Başkan Vekili Bahar Cavlak, Şırnak Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Mehmet Emin Erkan, Silopi Kaymakamı Can Kazım Kuruca, Ajans Genel Sekreterimiz Ahmet Alanlı, Şırnak Üniversitesi Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Mehmet Şimşek, Şırnak Üniversitesi Genel Sekreteri Doç. Dr. İbrahim Baz, Tarım ve Orman İl Müdürü Selman Demirel, Proje Yürütücüsü Şırnak Üniversitesi Öğretim Görevlileri Doç. Dr. Asaf Tolga Ülgen ile Proje Koordinatörü Dr. Yelderem Akhoundnejad ve Ajansımızın Şırnak Yatırım Destek Ofisi Koordinatörü Murat Katı katıldı. Ayrıca toplantıya video konferans yoluyla iştirak eden Şırnak Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı Osman Geliş, Çukurova Üniversitesi'nden Prof. Dr. Nafi Baytorun ile Prof. Dr. Hayriye Yıldız Daşgan ve Turgut Özal Üniversitesi'nden Doç. Dr. Özlem Altuntaş'ta online olarak katılım sağladılar.

Şırnak Ticaret ve Sanayi Odası'nın proje ortağı olduğu programın açılış konuşmasını yapan Şırnak Üniversitesi Rektörü Mehmet Emin Erkan, ilin gelişmesi için birçok projeye imza attıklarını ifade ederek özellikle tarıma dayalı ihtisaslaşmış organize sanayi bölgelerinin ülkemizde her geçen gün daha da önem kazandığını söyledi. Bin dönümlük Antalya Şırnak Sera Kardeşliği Projesiyle Şırnak Valiliği ve Ajansımız (DİKA) desteğiyle yaklaşık 2 bin kişiyi istihdam etmeyi planladıklarını dile getirdi. Silopi İlçesi'nin coğrafik ve jeopolitik konumuna bakıldığında Habur Sınır Kapısı'yla birlikte ekonomik açıdan seracılık faaliyetlerinin daha da önem kazandığını belirtti.



Şırnak Valisi Ali Hamza Pehlivan yaptığı konuşmada "Kolektif, koordineli ve işbirliği içerisinde yapılan çalışmalar her alanda projelerin ortaya çıkmasını, somut yatırımların ve faaliyetlerin yapılabilmesini mümkün kılıyor. Kalkınma Ajanslarının kuruluş amaçlarından biri malumunuz bulundukları bölgedeki potansiyelleri ortaya çıkarmak ve bunlarla ilgili çalıştaylar yaparak fikirler ortaya koymak ve fizibilite raporları çıkarmaktır. Seracılık alanında yapılacak olan bu çalışmanın ileriye dönük olacağını, bu konuda atılacak adımlara ışık tutacağını düşünüyoruz. Şırnak İlimizde geçmişte terör nedeniyle yaşanan sıkıntıların bertaraf edilmesi, güvenlik ve huzur ikliminin yakalanması ve bunun kalıcı hale getirilmesinde şüphesiz ekonomik anlamda atılacak adımların payı büyüktür. Bu nedenle Rektörümüzün şahsında Üniversitemize, Ajans Genel Sekreterimizin şahsında DİKA'ya, proje paydaşı olan Ticaret ve Sanayi Odamıza teşekkür ediyorum" dedi.

Ajans Genel Sekreterimiz Ahmet Alanlı'da konuşmasında, Ajans'ın paydaşlarıyla birlikte Bölge'nin ihtiyaçlarını gözeterek araştırmalar yaptığını söyledi. Yaptıkları bu araştırmalar sonucunda mali destek programları hazırlayarak kendilerine sunulan projelere imkanlar dahilinde destek sağladıklarını ifade etti. Silopi Seracılık İhtisas Organize Sanayi Bölgesi Fonksiyonel Tasarımı Fizibilite Projesinin de tam da Ajans'ın hedefleri doğrultusunda Bölge'de yapılabilecek fizibilite çalışmalarını kapsadığını belirtti. Genel Sekreterimiz Alanlı "Silopi ilçemiz seracılığa bu kadar elverişli olmasına rağmen maalesef seracılık yok denecek kadar azdır. İnşallah bu projemizle birlikte Şırnak ilimizde seracılık faaliyetleri yaygınlaşacaktır" dedi.



Silopi Kaymakamı Can Kazım Kuruca'da yaptığı konuşmada "Silopi ilçemiz tarımsal anlamda Türkiye'nin en önemli yerlerinden biridir. Bu proje ile hem ilçemizin hem de ilimizin katma değerini arttırarak ülkemizin ekonomisine büyük bir katkı sağlamayı hedefliyoruz. Silopi konumu itibariyle hem Suriye'ye hem Irak'a sınırı olan tek ilçemiz. Burada gerçekleştireceğimiz katma değeri yüksek üretim ile hem ülkemiz içindeki pazara katkı sağlamış olacağız hem de Suriye ve Irak'a ticaret yapma imkânı elde edeceğiz. Bu projemizle birlikte özellikle ilimiz ve ilçemizde istihdama büyük bir katkı sağlamış olacağız. Bu vesileyle projenin hayata geçmesinde emeği geçen herkese çok teşekkür ediyorum" dedi.

Proje tanıtım toplantısının ardından gerçekleştirilen Modern Seracılık Çalıştayın da alanında uzman akademisyenler tarafından seracılık konusu bütün yönleriyle ele alındıktan sonra program sona erdi.

# Genç İstihdamını Artırma Seferberliği

**"TRC3 Bölgesinde Genç İstihdamının Teşviki İçin Teknik Destek"** projesi kapsamında Ajansımızın Operasyon Koordinasyon Birimi ve Teknik Destek Ekibi Mardin, Batman, Siirt ve Şırnak illerinin Vali, Rektör, İl Milli Eğitim Müdürleri, KOSGEB ve İŞKUR Müdürleri ile bir araya gelerek proje kapsamında yürütülecek olan faaliyetleri tanıttı.

Avrupa Birliği (AB) Mali Yardım Aracı (IPA) bileşenlerinden **"İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Sektörel Operasyonel Programı"** kapsamında Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından desteklenen proje Ajansımızın faaliyet gösterdiği TRC3 Bölgesi'nde (Mardin, Batman, Siirt ve Şırnak) genç istihdamını ve istihdam edilebilirliğini desteklemek, genç nüfusun iş gücü piyasasının ihtiyaçları yönünde mesleki ve kişisel becerilerini geliştirmek, bölgede genç girişimciliği ve girişimcilik kapasitesini geliştirerek istihdam olanaklarını arttırmayı amaçlamaktadır.






Genç İşsizlik (15-24 Yaş Grubu) oranının 2019 Yılı itibariyle %45,2 ile Ülkemizin en yüksek oranına sahip olduğu Bölgemizde, Ajansımızın istihdam odaklı geliştirdiği **"TRC3 Bölgesinde Genç İstihdamının Desteklenmesi Projesi"** Bölgedeki genç işsizliğin azaltılmasına önemli katkı sağlayacaktır.

Covid-19 Salgını nedeniyle ertelenen proje, **"İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Sektörel Operasyonel Programı"** (IKGSOP) kapsamında Bölgemizde destek almaya hak kazanan ilk büyük operasyon olup üç yıl süreyle TRC3 Bölgesi'nde uygulanacaktır.

Proje bütçesi 3 Milyon 800 Bin €'dur. Mardin Artuklu, Batman, Siirt ve Şırnak Üniversitelerinin proje ortağı, Milli Eğitim Müdürlükleri ile Çalışma ve İş Kurumu Müdürlüklerinin proje iştirakçisi olduğu proje, ilgili diğer kurum, kuruluşların katılımıyla yakın iş birliği ve koordinasyon içinde yürütülecektir.

**Dijital Platformları Yayında**

Ajansımızın **"TRC3 Bölgesinde Genç İstihdamının Teşviki"** Avrupa Birliği Projesinin internet sitesi ile sosyal medya hesapları (Twitter, Facebook, Instagram) yayına girmiştir.

- https://gencistihdam.org/
- Gencistihdamorg
- gencistihdam.org
- gencistihdam






# Bölgesel Kalkınmada Kalkınma Ajansları



**Ahmet ALANLI**
Dicle Kalkınma Ajansı
Genel Sekreteri

## Giriş

Ülkelerin toplumsal olarak istihdamı oluşturması, sağlık sorunlarını çözmesi, eğitim olanaklarını arttırması, yaşam koşullarını iyileştirmesi, yani topyekûn olarak refah içerisinde yaşaması için, ekonomik büyümeyi sağlaması ve sosyal gelişmeyi temin etmesi gerekmektedir. Ekonomik ve sosyal kalkınmanın sağlanmasında, kültürel gelişmenin gerçekleştirilmesinde her çeşit kaynak ve olanakların harekete geçirilmesi, kıt kaynakların verimli kullanılması çok büyük önem taşımaktadır (TKBA ve DİKA, 2010:113).

Türkiye'de kalkınmayı planlamak adına Ulusal Kalkınma Planları 1960'lı yıllardan beri hazırlanmakta, TBMM tarafından onaylanmakta ve hükümetler tarafından uygulanmaktadır. Kalkınma planları, genelde yukarıdan aşağıya merkezi bir yönetim modeli ile hazırlanmakta ve uygulanmaktadır. Kalkınma planı içerisinde yer alan kalkınma kavramı, devletin düzenleyici ve emredici rolü ile kalkınmada öncelikli alanları tespit etmesi, ülke kaynaklarının söz konusu alanlara yönlendirilmesini içermektedir. Kalkınma kavramı özellikle, ikinci dünya savaşına kadar büyüme ile eşanlamlı olarak kullanılırken, daha sonra büyümeyi de kapsayacak şekilde, ekonomik göstergelerdeki iyileşmenin yanında, toplumsal hayatta birtakım iyileştirmelerin gerçekleştirilmesi, yaşam standartlarının yükseltilmesi, refahın dengeli bir şekilde dağıtılması gibi toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel olarak gelişmesini ve dönüşmesini ifade etmek için kullanılmaktadır (Aktuğ, 9; Yavlioğlu, 2002).



## Bölgesel Gelişme Politikası

Bölgesel kalkınma anlayışının temelini bölgeler arası gelişmişlik düzeyi ve bölgeler arası gelir farklılıklarını en aza indirgeme amacı oluşturmaktadır. Ülkemiz için güncel olarak bölgesel kalkınma ile ilgili temel politika belgesi Kalkınma Bakanlığı'nın koordinasyonunda hazırlanan Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisidir. 2014 yılında yürürlüğe giren Bölgesel



Gelişme Ulusal Stratejinde Bölgesel Gelişme Politikası şu şekilde tanımlanmaktadır. Ülke kalkınma politikasının bölge ve şehir düzeyinde yapı taşlarını oluşturan; bölgesel ve yerel düzeyde kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplumun karar alma süreçlerine katılmasını ve kaynaklarını kalkınma yönünde birlikte harekete geçirmesini esas alan; bölgelerin rekabet gücünün artırılması ve bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması politikaları arasında dengeyi gözeten; yapısal ve temel bir politika olarak görülmektedir (BGUS, 2014:1).

## Bölgesel Gelişme politikasının Mekansal ve Yatay Amaçları Şu Şekildedir:

**a) Mekânsal amaçlar;** Metropoliten merkezlerinin ve etki alanlarının küresel rekabet gücünün arttırılması, yapısal dönüşüm illerinde ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve ekonominin canlandırılması, büyüme odaklarının dışa açıklığının güçlendirilmesi ve rekabet gücünün arttırılması, öncelikli gelişme illerinin ülke geneline yakınsaması, bölgesel çekim merkezleriyle düşük gelirli yörelerde kalkınmanın tetiklenmesi, hızlandırılması kırsal alanlarında kalkınmanın hızlandırılması olarak sıralanmıştır. BGUS'ta 8 adet mekânsal/yerleşim sınıflandırması yapılmıştır; Metropoliten Merkezler, Metropoliten merkezleri etki alanları, Büyüme odakları, Bölgesel Çekim merkezleri, Düşük Gelirli



Yöreler, Yapısal dönüşüm illeri, Öncelikli gelişme illeri, Kırsal alanlardır.

**b) Yatay amaçlar;** bölgesel gelişmenin yönetişiminim iyileştirilmesi ve kurumsal kapasitenin geliştirilmesi, sınır ötesi ve bölgeler arası iş birliklerinin geliştirilmesi, kamu yatırım ve destek uygulamalarının bölgesel gelişme amaçlarıyla uyumlaştırılması, sürdürülebilir çevre ve yeşil ekonominin desteklenmesi, bölgelerin rekabet gücünün geliştirilmesi ulaşım ağının ve erişilebilirliğin geliştirilmesi olarak belirlenmiştir.

Kalkınmanın bölge düzeyinde planlanması, projelendirilmesine yönelik politikalar çoğunlukla bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması ve geri kalmış bölgelerinin öncelikli yöreler olarak kabul edilerek teşvik edilmesi, alt yapı yatırımları ile güçlendirilmesine yönelik olarak geliştirilmiştir. Bu husus Cumhuriyet hükümetlerinin programlarından olduğu kadar, beş yıllık kalkınma planlarında bölgesel gelişme/bölgesel kalkınma olarak yerini almıştır (Akın, 2006).

Bölgesel kalkınma her zaman ulusal kalkınma çabalarının ayrılmaz bir parçası olmuştur. Türkiye'de bölgesel kalkınmanın, merkezden üretilen politikaların bölgelerde yine merkezi bürokrasi eliyle uygulanması geleneği, devletin kalkınmayı başlatacak tek güç olarak görüldüğü bir toplum anlayışına yol açmıştır. Bu anlayış bugün bölgelerin, kendilerine özgü gelişme potansiyellerini gerçekleştirmelerinde önemli bir engel teşkil etmektedir (Özen, 2005:19).

Küreselleşme olgusunun tüm dünyada yayılması, bilimsel ve teknolojik gelişmeler, yenilikler ile birlikte ulusal sınırların ötesine geçişin kolaylaşması, hızlanması, liberalleşme politikaları ile birlikte ürünlerin ve sermayenin ülkelerarasında daha serbest dolaşması nedeniyle ülkelerin birbirlerinden etkilenmesi hızlanmış, Çok Uluslu Şirketler ve Uluslararası Örgütler, ulusal hükümetlerin politikalarında etkili olmaya başlamıştır.

## Bölgesel Kalkınma Ajansları

1970'li yıllarda bölgeler ve ülkeler arasındaki gelişmişlik farkının gelişmiş bölgelerden, az gelişmiş bölgelere doğru yayılma göstereceği yönündeki iktisadi yaklaşım çerçevesinde gerçekleştirilen



modeller, sürdürülebilir bir bölge kalkınmasını desteklemediği realitesi üzerine terk edilmiştir. Büyük ölçüde yerel kaynaklara dayalı, yerel aktör ve dinamikler tarafından gerçekleştirilen ve sürdürülen bir kalkınma anlayışı olarak tanımlanabilen endojen kalkınma yaklaşımı ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu kalkınma anlayışı, yerel, bölgesel aktör ve dinamiklerin kalkınma sürecinin başlaması, planlanması, uygulanması ve izlenmesi faaliyetlerinin aktif olarak katılımına imkân sağlamaktadır. Her ülkenin kendi özgeçmişine ve kendi öz kaynaklarına dayalı, orijinal bir kalkınma yolu bulması, sürece egemen olması, kitlelerin son analizde bir toplumsal değişim süreci olan kalkınmaya aktif olarak katılmasını içermektedir. Bölgesel kalkınma Ajansları bu modelin en somut örneklerini temsil etmektedir.

İlk örnekleri 1930'lu yıllarda Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) görülen kalkınma Ajansları, Avrupa Birliği (AB) ülkeleri başta olmak üzere birçok gelişmiş ülkede bölgesel ve yerel kalkınmanın en önemli aktörleri arasında yer almaktadır. Farklı örnekler olmakla birlikte kalkınma Ajanslarının kuruluş amaçları, bulundukları bölgede kalkınmanın yönlendirilmesi ve bölgenin rekabet gücünün artırılması olarak genelleştirilebilmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2018).

Bölgesel Kalkınma Ajansları, 1950'li ve 1960'lı yıllarda merkezi hükümetin öncülük ettiği kalkınma programlarına bilgi temin etmek, bu planların uygulanmasını ve izlenmesini denetlemek üzere kurulmuşlardır. BKA'lar, 1980'lerde yaygınlaşan kamu işletmeciliği anlayışı ve küreselleşme ile artan yerel rekabetle birlikte, özel sektörün ve yerel aktörlerin bölgesel kalkınma sürecine aktif katılımını sağlamakla görevlendirilmişlerdir. Avusturya, Belçika, İrlanda ve Fransa BKA'lar ile ilk kez 1950'li yıllarda tanışırken; Almanya, Hollanda, İngiltere ve İtalya 1960'lardan sonra tanışmış; Yunanistan, İspanya, Finlandiya ve Danimarka ise 1980'lerde tanışmıştır (Özen, 2005). Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajanslarına örnek olarak, 1989 yılında kurulan (Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi (GAP BKİ), 1992 yılında kurulan Ege Ekonomisini Geliştirme Vakfı (EGEV), 2011 yılında kurulan Doğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi (DAP BKİ), Doğu Karadeniz Projesi Bölge Kalkınma İdaresi (DOKAP BKİ), Konya Ovası Projesi Bölge Kalkınma İdaresi (KOP BKİ) ve 2006 yılında kuruluş kanunu ile faaliyete başlayan Düzey 2 bölgelerindeki Kalkınma Ajansları gösterilebilir.

1980 yılından itibaren kamu yönetimde ortaya çıkan Yeni Kamu Yönetimi anlayışı çerçevesinde, merkezi hükümetin yapılanmasında, planların tasarlanmasında katılımcı bir yaklaşım öne çıkmıştır. Özellikle Avrupa Birliği adaylık süreci ile birlikte Türkiye'de yeni yönetim anlayışı hâkim olmuş, kamunun birçok bölümünde yapısal değişikler yapılmıştır. Yeni dönemin planlama anlayışında bölgesel gelişme ile ilgili olarak bölgelerarası gelişmişlik farklarının azaltılmasına yönelik olarak düzenlenen ulusal kalkınma planlarının aşağıdan yukarıya sağlanan geri bildirimler, politika önerileri ile düzenlenmesi, daha katılımcı bir yönetim anlayışını kapsaması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Kalkınma Ajansları yeni yönetim anlayışının bir ürünü olarak Türk kamu yönetimi sistemine dahil olmuştur.

## Bölgesel Kalkınma Aracı Olan Kalkınma Ajansları'nın Kuruluşu, Amacı ve Görevleri

Kalkınma Ajansları, ekonomik, teknolojik, siyasi, sosyal küreleşmenin hızlandığı dönemde, Bölgesel Kalkınma Ajanslarının bir türü olarak, 1999 yılında Helsinki Zirvesi ile Türkiye'nin Avrupa Birliği aday ülke olarak kabul edilmesi sonrasında gündeme gelmiştir. Ülkemizde kalkınma Ajansları ile ilgili 5449 sayılı Kanun, 25.01.2006 tarihinde TBMM Genel Kurulunda görüşülerek kabul edilmiş, 08.02.2006 tarihli ve 26074 sayılı Resmi Gazetede de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Doğrudan yatırım yapan uygulayıcı bir kuruluş olmayan kalkınma Ajansları, güncel olarak Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın koordinasyonunda faaliyet gösteren özerk kamu kuruluşlarıdır.

Türkiye genelinde her biri Düzey 2 Bölgelerinde kurulan 26 adet Kalkınma Ajansı mevcuttur. Düzey 2 bölgeleme sistemi, coğrafi, siyasi, ekonomik, kültürel yakınlık nedenleri oluşan ve idari sınırlandırılan bir yapı olmayıp AB tarafından belirlenen istatistikî bir sınıflamadır. Bölgesel analizlerin sağlıklı yapılabilmesi için geliştirilmiştir. AB bölgeleme sistemine NUTS (Nomenclature of Territorial Units for Statistics), İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması, bölgelerin verilerinin karşılaştırılmasına imkân vermektedir. Bu sınıflamaya göre istatistikî açıdan Türkiye; 12 Düzey 1 Bölgesi ve 26 Düzey 2 Bölgesine ayrılmıştır. Bu ayrım bir idari sınıflama olmayıp istatistikî bir sınıflamadır. 5449 sayılı Kanun gereğince Kalkınma Ajansları Düzey 2 Bölgeleri esas alınarak kurulmuştur.



15.07.2018 tarih ve 4 sayılı Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar İle Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatları Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 184. maddesine göre Kalkınma Ajansları; kamu, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasında işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlayarak yerel potansiyeli harekete geçirmek, Cumhurbaşkanınca belirlenen politikalarla uyumlu bir şekilde bölgesel kalkınmayı hızlandırmak ve bunun sürdürülebilirliğini temin etmek ve tüm bu hedefleri gerçekleştirmek suretiyle bölgelerarası ve bölge içi kalkınma farklarını azaltmak amacı ile kurulmuşlardır.

Kalkınma Ajanslarının kararnamede belirtilen amaçları gerçekleştirebilmesi için aynı düzenlemenin 188. maddesinde belirtildiği üzere çeşitli görev ve yetkiler verilmiştir. Bu maddeye göre Ajanslara; yerel yönetimlerin planlama çalışmalarına destek sağlamak, bölge plan ve programlarının uygulanmasına yönelik çeşitli faaliyet veya projelere destek vermek, desteklenen faaliyet ve projelerin uygulama sürecini izlemek, değerlendirmek ve neticelerini Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na bildirmek, bölge plan ve programlarına uygun olarak bölgenin kalkınması ile ilgili kapasitenin geliştirilmesine destek sağlamak ve bu amaçla yürütülen projeleri desteklemek, bölgede kamu ve özel kesim ile sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülmekte olan ve bölgenin kalkınması açısından önemli projeleri izlemek ve paydaşları arasında işbirliğini geliştirmek, kurumlarına tahsis edilen kaynakları bölge plan ve programları ile uyumlu bir şekilde kullanmak veya kullandırmak, bölgenin kaynak ve imkânlarını tespit etmeye, ekonomik ve sosyal kalkınmayı hızlandırmaya ve rekabet gücünü geliştirmeye dönük araştırmalar yapmak, yaptırmak ve yapılan araştırmaları desteklemek, bölge illerinde yatırımcıların kamu kurum ve kuruluşları nezdinde takip ettiği izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idari iş ve işlemlerin zamanında sonuçlandırılabilmesini, bu iş ve işlemlerin tek elden takibini ve koordinasyonunu sağlamak, ilgili kuruluşlarla işbirliği sağlayarak Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler (KOBİ) ile yeni girişimcilere üretim, tanıtım, pazarlama, örgütlenme ve işgücü eğitimi gibi konularda destek vermek ve Türkiye'nin içerisinde yer aldığı ikili ve çok taraflı uluslararası programlara yönelik faaliyetlerin bölgede tanıtımını yapmak ve bu programlar ile ilgili projelerin geliştirilebilmesi için katkı sunmak görev ve yetkileri verilmiştir.

Kalkınma Ajansları, bölgesel gelişme politikası çerçevesinde kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör arasındaki iş birliğinin



geliştirilmesi ve yerel kaynakların etkin kullanımını sağlamak amacıyla bölge içerisinde yer alan kamu ve özel kesim ile sivil toplum kuruluşlarına mali ve teknik destek vermektedir. Bölge içerisinde yer alan kamu, özel kesim ile sivil toplum kuruluşları ile birlikte hareket ederek bölgenin kalkınmasına yön vermek, öncülük etmek, üretim ve istihdamı arttıran, sosyal gelişmeyi önceleyen, nitelikli insan gücünün yetiştirilmesi ve kurumsal kapasitenin arttırılmasının temin eden projeleri desteklemek, bölge içi dengenin sağlanması ve rekabetçiliğin arttırılması için girişimcilere olanaklar sunmak, bölge içindeki paydaşlar arasında eşgüdüm ve işbirliğini sağlayacak ve geliştirecek ortamlar hazırlamaktadır.

## Ulusal Kalkınma Planına ve Bölgesel Gelişme Politikasına Katkı Sunulması

Kalkınma Ajansları, Onuncu ve On Birinci Kalkınma Planı ile Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi çalışmalarına aktif katılımın oluşabilmesi için yurt genelinde ulusal kalkınma planının oluşum sürecinde tabandan tavana doğru bilgi akışının sağlanabilmesi amaçlı çalışma platformlarının ve çeşitli mekanizmaların oluşumuna katkı sunmuştur (BGUS, 2014:2).

Ajanslar, çalışma konularını belirlemek amacıyla hizmet ettiği bölgelerin sosyoekonomik gelişme eğilimlerini, gelişme potansiyelini, öncelikli müdahale alanlarını ve sektörel hedeflerini ortaya koyan Bölge Planlarını hazırlamakta, destek mekanizmalarını yönlendirirken ve çalışma alanlarını belirlerken bu bölge planlarını esas almaktadırlar.

**Bölge planı,** Bir bölgenin kalkınması amacıyla ulusal düzeyde üretilen politika, plan ve stratejiler ile yerel düzeyde yürütülecek faaliyetler arasındaki ilişkiyi belirlemek, yerel düzeyde yer alan kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu güçlendirmek, kamu, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek; bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak; kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve bölgesel program ve projelere temel oluşturmak üzere hazırlanan strateji, koordinasyon ve yönlendirme belgesidir.

DİKA 2014 yılında 2014 yılında mülga Kalkınma Bakanlığı tarafından onaylanmış olan **"TRC3 2014-2024 Bölge Planını hazırlamış olup bu bölge** 10. ve 11. Kalkınma Planları, Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi ile uyum içerisinde oluşturulmuştur.

## Genel Değerlendirme

Bölgesel kalkınma ajansı olarak kurulan DİKA, Dicle (TRC3) bölgesinde, bölgesel kalkınmaya katkı sunabilmek için, mali ve teknik destek mekanizmaları ve AB kaynaklı dış fonlar ile bölgeye kaynak aktarmaktadır. 2019 yılından itibaren, kalkınmada stratejik öncelik olarak belirlediği Tarım ve Turizm için araştırma, planlama ve raporlama faaliyetlerini yerine getirirken, paydaşlar arasında eşgüdüm sağlanması noktasında aktif rol almaktadır.

Mali ve Teknik destek haricinde, DİKA, üst ölçekli planlar olan Ulusal Kalkınma Planları ve Bölgesel Gelişme Ulusal Strateji belgelerinin hazırlanmasında, bölgenin öncelikleri ile bilgilerin sunulması noktasında, paydaşların katılımına ortam sağlayacak çeşitli çalışma platformlarının organizasyonu üstlenmiş ve çıktılarını söz konusu planlarda kullanılmak üzere ilgili mercilere iletmiştir.

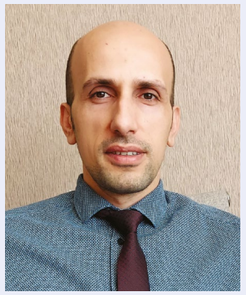
Bölgesel kalkınmanın odağında, bölgelerarası farklıkların azaltılması, bölge içinde dengeli büyümenin sağlanması ve refahın toplumun tüm kesimlerine eşit bir şekilde dağılması yer almaktadır. Ancak, bu zamana kadar yapılan ulusal planların bu amaca ulaşmakta zorlandığı ve bu yönde çok çaba sarf edilmesi gerektiği açık bir şekilde ortadadır.

Kalkınma Ajanslarının, mali ve teknik desteklerinin yanında, sahip oldukları beşeri sermayelerini kullanmak suretiyle bölgelerinde maksimum derecede fayda sağlayacak şekilde örgütlendirilmesi, yetkilendirilmesi, merkez ve mahalli idareler arasındaki görev ve yetki karmaşasının netleştirilmesi yerinde olacaktır.

# Kalkınma Nedir? **Nasıl Gerçekleştirilir?**

Günlük hayatta sıklıkla karşımıza çıkan **"kalkınma"** hayatın her alanıyla ilişkili bir kavramdır. Çok basitçe tanımlamak gerekirse; kalkınma iyi anlamda değişimi ifade eder (Chambers, 1997). Bununla birlikte, iyi ve değişim kelimeleri evrensel olarak, yani tüm insanlar ve tüm toplumlar için aynı anlama gelmeyebilir. Bir kültür için iyi olan bir şey başkasında hoş karşılanmayabilir ve değişiklikler farklı şekillerde aksamalara neden olabilir. Bu nedenle kalkınma için daha genel bir tanıma ihtiyaç vardır. Kalkınma, sağlık ve esenlik açısından yaşam standartlarının yükseltilmesi ve uzun vadede toplumun çoğunluğu için iyi kabul edilen şeylere ulaşılması olarak genelleştirilebilir ve özetlenebilir (Allen ve Thomas, 2000: 23).

Kalkınmanın nasıl gerçekleştirilmesi gerektiğine geçmeden önce, kaynağını oluşturan fikirlerin anlaşılması gerekir. Modernite, kalkınma konseptini oluşturan anahtar bir kavramdır. Tanımı henüz net-



**Sihat Ferat TOKTAŞ**
Mardin Yatırım Destek Ofisi
Koordinatör



leşmemiş olsa da genel olarak ekonomide sanayileşme, kentleşme ve teknolojiye atıfta bulunmaktadır. Dünyanın dört bir yanındaki ülkeler, modernite algısını oluşturan kendi sosyal, politik ve kültürel dinamiklerine sahiptir ve sonuç olarak modern veya eski moda olma durumu toplumlar arasında farklılık gösterebilir. Bununla birlikte, Batı Avrupa'nın Aydınlanma dönemi öncesinden farklı olarak, bilimsel ve rasyonel kriterler ve yöntemler, neyin modern olup olmadığını belirlemek için daha yaygın olarak kullanılabilir. Bu nedenle, modernite ve kalkınmaya ilişkin öngörüde bulunmak için bilimsel, özellikle ekonomik yöntemler kullanmak daha faydalı olacaktır (Willis, 2005).

Bazı ekonomik göstergelerle kalkınmanın ölçülmesinin geçmişi çok da eskiye dayanmaz. 1990'dan önce, ülkelerdeki gelişmeyi ölçmek için kişi başına Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) kullanılıyordu. Kişi başına düşen GSYİH, hesaplamada ülke nüfusunun büyük çeşitliliğini içerdiğinden, kalkınmanın iyi bir göstergesiydi. Dahası, kişi başına düşen GSYİH ve GSYİH büyüdükçe, birçok sosyal ve ekonomik dışsallık da onlarla birlikte büyümekteydi ve bu nedenle, sadece gelir açısından değil, aynı zamanda toplumun refahı, zenginliği ve modernliği açısından da gelişme göstermeleri mümkündü. Ancak **"ortalama"** kavramı, ülkelerin ortalama kişi başına düşen gelirini ölçme gücünün yanı sıra, bireyler arasındaki sapmayı da göz ardı etmektedir. Bu nedenle, ülkelerin kalkınmasını ölçmek için daha kapsayıcı ve bireysel sapmalarla ilgili diğer bazı göstergelere ihtiyaç duyulmuştur. 1990'da Birleşiş Milletler (BM), İnsani Gelişme Endeksi (HDI) adında yeni bir kalkınma kavramı geliştirdi. Bu yeni endeks, kişi başına düşen GSYİH'ye ortalama yaşam süresi, eğitim düzeyi ve doğurganlık oranı eklenerek oluşturuldu. On yıldan sonra, cinsiyet eşitsizliği HDI'ye de entegre oldu ve bu da kalkınmanın ölçülmesini sadece niceliğe dayalı değil, aynı zamanda kaliteye dayalı bir gösterge haline getirdi (Kelley ve Simmons, 2019). HDI dışında, tabii ki, farklı uluslararası kuruluşlar tarafından hesaplanan, İş Yapma Kolaylığı Endeksi ve Mali Eylem Görev Gücü gibi başka kavramlar da bulunmaktadır.

BM, kalkınmanın gerçekleştirilmesi için ulaşılması gereken sekiz hedef belirlemiştir. Her ülkenin gelişmiş olarak tanınması için bu sekiz hedefi gerçekleştirmesi gerekmekteydi. Bu hedefler halk sağlığı, eğitim, eşitlik, çevre ve dünyaya entegrasyon açısından ülkelerin iç dinamikleri ile ilgilidir. Özellikle belirtmek gerekirse, hedefler yoksulluk ve açlık düzeyini azaltmak, ilköğretim düzeyinde eğitim sağlamak, kadınlar lehine cinsiyet eşitsizliğini azaltmak, çocuk ölüm oranlarını azaltmak, anne sağlığını iyileştirmek, AIDS ve sıtma gibi tedavi edilebilir hastalıklarla mücadele etmek, çevreyi korumak ve küresel entegrasyonu sağlamaktır. (Lomazzi ve diğerleri, 2014). Bu hedeflerden kaçının karşılandığı ve bu hedeflerin ne kadar güçlü karşılandığı, BM'ye göre bir ülkenin gelişmişlik düzeyini belirler. Tüm bu hedefler, ulusal ve uluslararası kriterlere ilişkin bilgi verir. Dolayısıyla Binyıl Kalkınma Hedefleri (MDG) olarak adlandırılan bu sekiz kritere göre bir ülkenin gelişmiş olup olmadığı belirlenebilir.

Öte yandan, BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SDG) adı verilen, Ocak 2016'da yürürlüğe giren ve takip eden 15 yıl boyunca politikalara rehberlik etmesi beklenen hedefler belirlemiştir. Bunlar, bazı yönlerden Binyıl Kalkınma Hedeflerinden ayrılmaktadır. Bu hedefler yine bir ülkenin açlık, sağlık, eğitim, eşitsizlik, enerji ve iklime dayalı olarak yaratılan bazı yönleriyle ilgilidir. Bununla birlikte, amaç ve

anlayış açısından SDG, MDG'den üç temel yönüyle ayrılır. **Birincisi,** MDG çoğunlukla gelişmekte olan ülkeler içindir, SDG ise tüm dünyayı ilgilendirir. Bu nedenle Binyıl Kalkınma Hedefleri bazen Minimum Kalkınma Hedefleri olarak adlandırılır. **İkincisi,** MDG'nin amacı yoksulluğu sona erdirmektir ve bu şekilde kalkınmayı gerçekleştirmeyi amaçlar, SDG ise yalnızca yoksulluk açısından değil aynı zamanda çevresel ve sosyal yönler açısından da sürdürülebilir kalkınmaya odaklanmaktadır. **Üçüncüsü,** MDG esas olarak ulusal düzeyde belirlenirken, SDG uluslararası kalkınma içindir (Fukuda-Parr, 2016). Dolayısıyla, SDG, MDG'nin 8 hedefi ve 21 alt hedefleri ile karşılaştırıldığında 17 amaç ve 169 alt hedef ile daha geniş bir kapsama sahiptir.

Gelişmekte olan ülkeler için kalkınmanın istikrarı ilk parametredir. Asya'daki Japonya, Kore, Hong Kong ve Tayvan gibi bazı ülkelerin yeni stratejiler geliştirerek gelişmiş batı ülkelerini ekonomik anlamda yakalamayı başardıkları söylenebilir. Bu ülkeler, sermaye kıtlığının azaltılmasına yardımcı olma çabasıyla gelişmiş ülkelerin sermaye yoğun fabrikalarına ve endüstrilerine kaynak sağlamak için profesyonel hale gelmişlerdir. Böylelikle bu Asya ülkeleri kendi devletlerinin inisiyatifleriyle serbest piyasada yer almışlardır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra, gelişmekte olan ülkelerin çoğu, fırsatları değerlendirmek için bir adım atamadılar. Oysaki serbest veya rekabetçi piyasa, ekonomideki sübvansiyonlarla şekillendirilebilirdi (Lin, 2004).

Kalkınmayı gerçekleştirmek ve teşvik etmek için hükümetler tarafından ne yapılması gerektiğine dair çok sayıda fikir vardır. İlk fikir, hükümetlerin tarımda gelişen araçlardan dolayı ithalata vergiler uygulayarak çiftçileri korumaları gerektiği ve ayrıca yoksul insanlar için mikro kredi uygulanması fikridir. İkinci fikir, gelir dağılımında eşitliğin sağlanması gerektiğidir. İstihdam, çalışma alanı sayısı ve işçi başına düşen gelir, gelir dağılımında eşitliği sağlamada etkili göstergelerdir. Üçüncü fikir, Sömürgeciliği sona erdirmektir ki bu kavram neredeyse 50 yıl önce sona ermiştir. Yoksullukla mücadele eden ülkeler kendi kaynaklarını yönetemedikleri ve ayrıca küçük altyapı ile kaynak kullanımından yoksun oldukları için gelişmiş ülkeler tarafından sömürgeleştirilmişlerdi. 1960'ların başında sömürgecilik tarihe gömülmüş olsa da bazı az gelişmiş ülkeler ulusal kaynakları üzerinde hala sınırlı güce sahiptir. Sömürgeciliğin çöküşünden sonra dünya kapitalizme evrilmeye devam etmiştir (Williams, 2016).




Dördüncü fikir, gelişmiş batı ülkeleriyle mücadele etmek için kalkınma stratejileri oluşturmaktır. Asya ülkeleri gibi gelişmekte olan ülkeler için sermaye eksikliği olan gelişmiş ülkelerin endüstrilerini inşa etmek iyi bir hedef olacaktır. Bu durum bahsi geçen ülkelere açık pazara girme fırsatı verecektir. Rekabetçi piyasada istikrarı korumak için devlet desteği çok önemli bir araçtır. Almanya'da hükümet, bu sorumluluğu birçok üniversiteye ve araştırma tesisine en az yarım milyar avro tedarik ederek üstlenmektedir. Bundaki temel amaç, Almanya'yı bilimsel anlamda kalkınma stratejisi başlığında önde gelen ülkelerden biri yapmaktır. Almanların kalkınma konusunda başarılı olmasının nedeni, kendi stratejilerini geliştirmeleri ve hem bölgesel hem de merkezi hükümet tarafından muazzam bir destek almalarıdır. Çoğunlukla mühendisliğe, enerji kaynaklarının küresel olarak güçlü olmasına odaklanarak bunu gerçekleştirebilmişlerdir (Wilde, 2018). Kalkınma stratejisiyle ilgili bir başka örnek de Vikingler ülkesi İsveç'tir. İsveç Uluslararası İşbirliği Ajansı (SIDA), sürdürülebilir kalkınma için, serbest piyasa ve zamanda tarafsızlık doğrultusunda, İsveç'teki iç pazarı korumak ve kamu için ücretsiz teknolojilerin kullanımını artırmak için yerel kaynaklara odaklanmak için bir dizi önemli kararlar almıştır. (İsveç Dışişleri Bakanlığı, 2019). Fransa ise kalkınma stratejisi açısından birkaç yaklaşım göstermektedir; gençlere özen gösterilmesi ve potansiyellerinin ortaya çıkarılması ile yoksul ülkelere yüksek öğrenim konusunda katkı sağlanması bunlar arasında sayılabilir. Gabon ve Nijer'deki tıbbi tesisler için birçok program gerçekleştirilmiştir. Bu, Afrika'daki insanlar için iyi bir fırsat olmuştur. Gelir elde ederek bu alanda birçok araştırma yapmışlardır (Fransa Avrupa ve Dışişleri Bakanlığı, 2019). Singapur örneği de kayda değer örneklerdendir. 1968'de bağımsızlığını kazandıktan sonra, hızlı gelişimin yüksek teknolojili üretim endüstrisine dayandığını fark etmişlerdir. Sanayi devriminin yanı sıra, Singapur'da serbest piyasaya yönelik politikalar doğrultusunda yaklaşık 230 ticari banka ile bir finans merkezi haline gelmiştir. Serbest piyasa politikalarıyla birlikte sanayi devrimi, 2000 yılında Singapur'da kişi başına 32 bin doların üzerinde gelir getirmiştir. Bu da birçok Avrupa ülkesinden daha yüksek bir gelir anlamına gelmektedir. Bununla birlikte, insan faktörü ve işgücü piyasası ve nüfus üzerindeki hükümet düzenlemeleri de Singapur'un kalkınmasında oldukça önemlidir (Potter vd, 2008).

Modernite ile birleştiğinde, kalkınmanın tüm insanlık için gerekli olduğu aşikardır. Kalkınmanın gerçekleşebilmesi için ülkeye özgü koşullarla ilgili pek çok yöntem geliştirilebilir. Ülkeye özgü koşulların ne anlama geldiğine dair birçok farklı durum ortaya çıkmaktadır. Coğrafya, kurumsal yapı ve yönetişim yöntemleri bu farklı koşulları ortaya çıkarabilir. Seçilecek en iyi strateji ülkeden ülkeye farklılık gösterebilir. Ancak bir ülke üzerindeki iktidar gücüne bakıldığında kalkınmanın gerçekleşmesi kurumsal yapıyla mümkündür. Yukarda bahsi geçen örneklerde güçlü kurumsal yapının etkisi yadsınamaz. Elbette kalkınmanın potansiyelini belirleyen başka faktörler de vardır. Ancak, yüksek potansiyele sahip olmak o potansiyele ulaşılabileceği anlamına gelmediğinden, ülkeler arasındaki gelişmişlik farklılıklarının temel nedeninin kurumsal farklılıklardan kaynaklandığı söylenebilir. Potansiyeli gerçekleştirmek için, bütün kurumlarıyla devlet aygıtı kalkınmadan yana olmalıdır. Özet olarak kalkınma için **(1)** bireylerin yatırım ve ekonomik hayata katılımı; **(2)** seçkinler ve politikacılar gibi ayrıcalıklı ve güçlü grupların eylemleri üzerindeki kısıtlamalar, yani eşit ve adil katılım ile **(3)** toplumun geniş kesimleri için eşit fırsatlar, özellikle beşeri sermayeye yatırım hakkı hayati önem taşımaktadır (Acemoğlu vd, 2006). Bu kurumsal gereklilikler yerine getirildiğinde kalkınma yolunda önemli adımlar atılmış olacaktır.

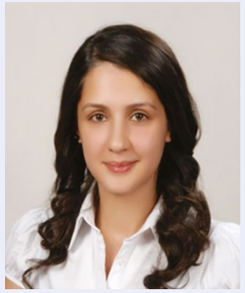




# Dicle Kalkınma Ajansı Destekleri

Kalkınma ajanslarının temel amacı; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki iş birliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle Cumhurbaşkanı'nca belirlenen politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, gelişmenin sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmaktır. Ajanslar bu amaca yönelik olmak üzere; bölge plan ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı faaliyet ve projelere destek olmak, bölgenin kırsal ve yerel kalkınma ile ilgili kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunmak ve bu kapsamdaki projelere destek sağlamakla görevlidirler.

Ajansımız 2010 yılından başlayarak; sanayi, turizm, kırsal ve kentsel alanda küçük ölçekli altyapı programları ile sektörel gelişmeyi hızlandırmak ve rekabetçi sektörleri güçlendirmek amacıyla KOBİ'lere yönelik programlarla girişimcileri ve yatırımcılar desteklenmiştir. Ayrıca sanayide verimlilik ve nitelikli gıda üretimine yönelik tematik programlar ile önemli projelerin fizibiliteleri ve model uygulamalara yönelik yerel ve bölgesel kalkınmaya katkı sağlayacak stratejik nitelikli ve/veya aciliyet içeren faaliyetlere yenilikçilik ve sürdürülebilirlik temelinde proje ve faaliyetlere mali destek sağlanmıştır.



**Burcu GÜNAY**
Siirt Yatırım Destek Ofisi
Uzman




Altyapı programları ile; su, elektrik, yol, aydınlatma, güvenlik ve mesleki eğitim başta olmak üzere sanayi altyapısı, bina restorasyonu, çeşme ve meydan yapımı, cephe iyileştirme, envanter çalışması, çarşı restorasyonu, tarihi yerlerin düzenlenmesi gibi pek çok alanda turizm altyapısı, modern sulama, meyvecilik ve organik tarım alanlarında tarım altyapısı, kent parkları, yaya yolları, cadde-sokak iyileştirme, kültür merkezleri, ışıklandırma, katı atık, su arıtma, spor kompleksi gibi yatırımlarla kentsel altyapıya yönelik projeler desteklenmiştir. Bu projelerle sanayi altyapısına yönelik eksikler giderilmiş, turizm alanında bölgenin potansiyelini öne çıkaracak önemli projeler uygulanmış, organik tarım ve meyvecilik alanında örnek bahçeler tesis edilmiş, modern sulama sistemleri kurulmuş ve bölgemizin her anlamda kentsel altyapı eksikliklerini gidermeye yönelik projeler uygulanmıştır.

Mali Destek Programı genel anlamıyla desteklenecek proje veya faaliyetlerin gider bütçelerinin, belirlenecek oranlarda Ajans tarafından karşılanması amacını güden nakdi ödemedir. Mali destek programlarından özel işletmeler, sivil toplum kuruluşları, kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşları, yerel yönetimler ve bunların birlikleri, kooperatifler ve bunların birlikleri ile diğer gerçek ve tüzel kişiler yararlanabilmektedir.

## Doğrudan Finansman Desteği

Doğrudan finansman desteği, ajansın esas itibarıyla proje teklif çağrısı yöntemi ile kullandırdığı desteklerden oluşur. Ancak Ajans istisnai olarak, proje teklif çağrısı yapmaksızın ve proje hazırlığı konusundaki yükümlülüklerinden bazılarını hafifletmek veya proje hazırlık sürecini doğrudan yönetmek suretiyle, fizibilite desteği ve güdümlü proje desteği şeklinde de doğrudan destek sağlayabilir.

**• Proje Teklif Çağrısı Yöntemi**

Proje teklif çağrısı, belirli bir destek programı kapsamında, nitelikleri net bir şekilde belirlenmiş olan potansiyel başvuru sahiplerinin, önceden belirlenen konu ve koşullara uygun olarak proje teklifi sunmaya davet edilmesidir. Kentsel ve çevresel altyapı ile ekonomik altyapıya ilişkin projeler, özel işletmelerin sabit yatırıma ilişkin kurulum ve geliştirme projeleri ile Sosyal altyapıya ilişkin projeler destek sağlanmaktadır.

**• Fizibilite Desteği**

Fizibilite desteği, yerel ve bölgesel kalkınmaya katkı sağlayacak stratejik nitelikli ve/veya aciliyet içeren faaliyetlere yenilikçilik ve sürdürülebilirlik temelinde uygulamaya yönelik olarak destek sağlanır. Bu program, TRC3 Bölgesi'nin kalkınmasına ve rekabet gücü açısından önemli fırsatlardan yararlanılmasına, bölge ekonomisine yönelik tehdit ve risklerin önlenmesine, bölgenin yenilik ve girişimcilik kapasitesinin geliştirilmesine yönelik Ajansın plan, program ve stratejik öncelikleri ile uyumlu, kısa/orta vadede yatırıma dönüştürülebilecek nitelikteki fizibilite çalışmalarının desteklenmesini kapsamaktadır. 2010-2015 yılları arası Doğrudan Faaliyet Desteği yürüten Ajans, 2016 ile birlikte Fizibilite Desteği Programını yürütmektedir.




İyi Uygulama Örneği:
**Altın Yüreklerle Tarihe Derin Dalış**

Ajansımızın faaliyet gösterdiği TRC3 Bölgesi'nin (Mardin, Batman, Siirt, Şırnak) genç nüfus oranı, Türkiye ortalamasının oldukça üstünde olması sebebiyle gençlere sunulan sportif, sosyal ve kültürel faaliyetler ile iş olanakları ise oldukça yetersiz gelmektedir.

Dezavantajlı (madde bağımlısı vs) durumda, sosyal uyum sorunu yaşayan gençlerin, su ve doğa terapisi yolu ile pozitif etkileşimini artırmanın yanı sıra ilgi duydukları bir meslek alanında nitelikli eğitim verilerek uzmanlaşmalarının sağlanması, kırsal bölgede yaşayan çocukların dezavantajlarının azaltılması ve onların fiziksel, ruhsal, zihinsel ve sosyal yönden gelişimlerine katkıda bulunarak, sağlıklı düşünebilen, sorgulayabilen, öz güveni yüksek, ahlaki değerlere sahip, girişimci, ekonomiye katkı sunabilen (üreten), hayata değer katan, böylece kendisini değerli görecek bireyler olarak sosyal yaşama adaptasyonlarının sağlanması amaçlanmıştır.

Madde bağımlısı bireylerin tedavi sürecinde kendilerine yardımcı olmak amacı ile Sağlık Müdürlüğü bünyesinde A Tipi Bağımlılık Danışma ve Eğitim Merkezi kurulması yanı sıra edinilen kazanımları devam ettirmeleri amacıyla Altın Yürekler Spor Kulübü Derneği kurulacaktır. Madde bağımlısı 45 gencimize, Ege veya Akdeniz Bölgesi'nde dalış ve cankurtaran eğitimi (10 ay), yüzme eğitimi (10 ay), İngilizce eğitimi (3 ay), resim kursu (4 ay) ve ebru kursu (4 ay) verilecek ayrıca projenin hedef kitlesini oluşturan ve kırsalda yaşayan dezavantajlı gruptaki 300 kız-erkeğin yaşadıkları sosyal eşitsizliği ortadan kaldırmak için 1 gecelik çadır kampı ve 1 günlük kano etkinliği düzenlenecektir.

Projenin 10. Kalkınma Planı olmak üzere ulusal, bölgesel, yerel politika ve tedbirlere katkı sağlayacaktır. Proje, kalkınmada öncelikli iller arasında bulunan Batman'da dezavantajlı grupta yer alan madde bağımlılarının sahip oldukları eşitsizliğin ortadan kaldırılmasını sağlanması beklenmektedir.

**• Güdümlü Proje Desteği**

Güdümlü proje desteği, Bölgesel gelişmenin hızlandırılması, bölgenin rekabet edebilirliğinin güçlendirilmesi ve bölgedeki iş ortamının iyileştirilmesi açısından önem taşıyan projeleri Ajansın öncülük etmesi ve koordinasyonu üstlenmesiyle gerçekleştirmektir.

Bu projelerde genel olarak özel sektör işletmeciliğini güçlendirecek şekilde; üretim ve ihracat kapasitesinin geliştirilmesi, iyi uygulama örneklerinin oluşturulması, sektörel çeşitlenmenin ve ihtisaslaşmanın desteklenmesi, özel bilgi, beceri ve teknolojilerin geliştirilmesi transferi veya yaygınlaştırılması, yeni finansman modellerinin geliştirilmesi, üniversite sanayi işbirliğinin desteklenmesi, yeni hizmet ve üretim organizasyonlarının geliştirilmesi, işbirliği ağları ve değer zinciri oluşturulması, kümelenmelerin desteklenmesi, yeni sanayi altyapısı ve organizasyon modellerinin geliştirilmesi, bölgedeki sektörlerin ihtiyaç duyacağı alanlarda insan kaynaklarının geliştirilmesi esastır.

Ajans bu doğrultuda bölgedeki girişimcilik ve yenilikçilik kapasitesini geliştirecek nitelikteki iş geliştirme merkezleri, teknoparklar, teknoloji geliştirme merkezleri ve işletmelerin ortak kullanımına açık fuar, ticaret merkezi, sergi, salonu, laboratuvar ve atölye gibi büyük bütçeli altyapı ve/veya işletme desteklerini içeren projelere doğrudan mali ve teknik destek sağlayabilmektedir.



İyi Uygulama Örneği:
**Mardin'in Tarihi Çarşıları Canlanıyor**

Mardin Tarihi Çarşıların Canlandırılması, Mardin'in kentsel sit alanı olan tarihi yerleşim yerinde bulunan ve canlılığını büyük oranda yitirmiş olan geleneksel çarşılardan 10 tanesinin (390 dükkân) rehabilite edilerek cephelerinin iyileştirilmesi ve bu çarşılara fonksiyon kazandırılarak yenilenmesini içeren bir turizm altyapı uygulaması olmakla birlikte, uygulamanın iki yapım ve teknik destek olmak üzere iki bileşeni bulunmaktadır. Yapım bileşeni kapsamında çarşıların rehabilitasyon ve basit onarım çalışmaları gerçekleştirilmiş, teknik destek bileşeni kapsamında eğitim faaliyetleri yürütülmüştür. Uygulamanın faaliyetleri arasında, yaklaşık 200 adet betonarme bina kamulaştırılarak yıkılmıştır. Yaklaşık 10 adet tarihi konak restore edilmiştir. Mardin SİT alanının tamamında içme suyu, kanalizasyon, yağmursuyu alt yapı çalışmaları tamamlanmakla birlikte, birçok sokakta elektrik ve telefon hatları yer altına alınmıştır. Sokakların yaklaşık %50'inde derz ve duvar yapımı gerçekleştirilmiştir. Tüm sokaklarda zemin döşemesi (kayrak taş malzeme ile) yapılmış, Çarşılarda zemin döşemesi ise bazalt taş ile döşenerek Mardin Kalesini güçlendirme uygulaması da hayata geçmiştir.

Uygulamanın hayata geçmesi ile birlikte Mardin'in turizm değeri yüksek olan geleneksel çarşılarının rehabilite edilerek iyileştirilmesi-kültürel mirası korunması ve canlandırması, Mardin'in özgün mimarisinin kültürel zenginlikleri ile bütünleştirilecek çarşıların ziyaretçilerin uğrak yerine dönüştürülmesi, çarşıların cazibesinin artırılarak kentteki küçük işletmelerin gelir düzeyinin ve istihdam olanaklarının iyileştirilmesi ve ekonomik sirkülasyonun sağlanması, Mardin'in kültürel değerlerinin devamını sağlayacak, unutulmaya yüz tutmuş meslek gruplarının tekrar canlandırılması ve üretime dayalı ticari faaliyet kolları ile sürdürülebilir ekonomiye katkı sağlanması, tarihi çarşıların yeni fonksiyon kazandırmak suretiyle daha cazip hale getirilerek turistlere yeni gezi rotaları sunulması, Mardin'in bir turizm destinasyonu olarak sektörel konumunun güçlendirilmesi gibi katkıları olmuştur.

## Teknik Destekler

Bölgedeki yerel aktörlerin bölgesel kalkınma açısından önem arz eden, ancak kurumsal kapasite eksikliği nedeniyle hazırlık ve uygulama aşamalarında sıkıntı ile karşılaşılan çalışmalarına destek sağlamak amacıyla teknik destek programı geliştirilmiştir.

Teknik destek, yerel yönetimlerin başta planlama çalışmaları ile bölge plan ve programlarını uygulayıcı veya yerel kalkınma kapasitesini artırıcı faaliyetleri, diğer kamu kurum ve kuruluşlarının kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sivil toplum kuruluşlarının, organize sanayi bölgelerinin, küçük sanayi sitelerinin, teknoparkların, teknoloji geliştirme bölgelerinin, endüstri bölgelerin, iş geliştirme merkezlerinin, birliklerin ve kooperatiflerin ve bu kurum ve kuruluşların kurduğu veya ortağı olduğu işletmelerin yerel ve bölgesel kalkınmaya katkıda bulunabilecek çalışmalarını destekler. Teknik destek kapsamında verilen destek türleri arasında eğitim verme, program ve proje hazırlanmasına katkı sağlama, geçici uzman personel görevlendirme, danışmanlık sağlama, lobi faaliyetleri ve uluslararası ilişkiler kurma faaliyetleri sayılabilir. Bu faaliyetler Ajansın mevcut imkanları çerçevesinde kendi imkanlarıyla ya da zorunlu hallerde hizmet alımı yoluyla desteklenmektedir. Ajansın Teknik Destek Programı kapsamında bugüne kadar desteklediği projelerin büyük bir çoğunluğunu "eğitim verme" faaliyeti oluşturmaktadır.

## Diğer Kurumlarla İş Birliği

Diğer Ajanslarla veya kurum ve kuruluşlarla birlikte Müsteşarlığın uygun görüşünü almak suretiyle ortak mali destek programları uygulanabilmektedir. Proje başına destek oranı, desteğin konusu olan iş birliği programları çerçevesinde belirlenir. Ajansın şimdiye kadar bu şekilde ortak çıktığı mali destek programları aşağıdaki gibidir:

- 2015 Meyveciliğin Geliştirilmesi Ortak MDP
- 2016 GAP Organik Değer Zinciri Pilot Projeler Ortak MDP
- 2016 GAP Bölgesi'nde Sanayide Enerji Verimliliğinin Arttırılması Pilot Uygulamaları Ortak MDP



İyi Uygulama Örneği:
**Midyat Telkâri Tasarım ve Uygulama Merkezi**

Mardin'in Midyat ilçesinde uygulanan projede, geleneksel zanaatı olan gümüş telkârisinin tasarım boyutunun güçlendirilmesi, ürün değer zincirinin teknolojiyle desteklenerek standartlaştırılması, ekonomik değerinin yükseltilerek gelir ve istihdam olanaklarının geliştirilmesi ve kültürel zenginliğin markalaşması yoluyla sosyoekonomik kalkınmaya katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Telkâri tasarımının geliştirilmesi ve kurumsal kapasite oluşturulması amacıyla Midyat Konukevi yanında yer alan tarihi konak içerisinde gerekli makine ve ekipmanın tedarik edilmesi suretiyle Telkâri Tasarım ve İnovasyon Merkezi kurulması, telkâri zanaat kolunda üretimin devamı ve geliştirilmesi amacıyla nitelikli eleman ve zanaatkar yetiştirilmesi, ürünlerin tanıtımının güçlendirilmesi, ulusal ve uluslararası ölçekte bilinirliğinin artırılması, satış ve pazarlama kanallarının çeşitlendirilmesi ve pazar potansiyelinin güçlendirilmesi tamamlanan faaliyetler arasında yer almakla birlikte, Midyat telkârisinin modelleme, standardizasyon ve arşivleme altyapısının kurulması, Artuklu Üniversitesi Kuyumculuk ve Takı Tasarımı bölümü öğrencisi olan 50 kişinin eğitilmesi ve ilgili sektörlerden Midyat Telkârisinin coğrafi işaretinin alınması, Festival ve fuar katılımları, video film, internet sitesi kurulması yoluyla ürünün ulusal ve uluslararası ölçekte tanıtılması, E-ticaret portalı kurulması ve satışların artırılması da bölgeye olan katkıları arasında yer almaktadır.

## Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı (CMDP)

Ülke sathında daha dengeli bir yerleşme düzeninin sağlanması ve göçün kademeli olarak yönlendirilebilmesi için nispeten geri kalmış ve göç veren bölgelerde, bölgesel çekim merkezi niteliğini haiz şehirlerin katma değeri yüksek üretim, ihracat, istihdam, verimlilik ve teknoloji ve yenilikçilik kapasitelerinin artırılması amacıyla Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından yürütülen bir programdır.

Programın kapsadığı iller içerisinde TRC3 Bölgesinden Mardin ili de yer almaktadır. 2018 yılında programa dahil edilen Mardin ili için toplamda 3 adet projenin sözleşmesi imzalanmış olup uygulama süreci devam etmektedir.



## Sosyal Gelişmeyi Destekleme Programı (SOGEP)

2019 yılının Aralık ayında Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü'nden bildirildiği üzere, Sosyal Destek Programı (SODES) yerine Ajanlar tarafından yürütülecek olan Sosyal Gelişmeyi Destekleme Programı (SOGEP); yerel dinamikleri harekete geçirerek yoksulluk, göç ve kentleşmeden kaynaklanan sosyal sorunları gidermek, değişen sosyal yapının ortaya çıkardığı ihtiyaçlara karşılık vermek, toplumsal dayanışma ve bütünleşmeyi güçlendirmek, toplumun dezavantajlı kesimlerinin ekonomik ve sosyal hayata daha aktif katılmalarını sağlamak amacıyla istihdam, sosyal içerme, kültür, sanat ve spor alanlarındaki projeleri desteklemek üzere geliştirilmiştir.

Program kapsamında sözleşmesi imzalanan ve uygulama aşamasında olan 9 adet proje bulunmaktadır.





İyi Uygulama Örneği:
**Şırnak / Silopi Seracılık İhtisas OSB Fonksiyonel Tasarımı ve Fizibilitesi**

Şırnak'ın Silopi ilçesinde uygulanan Seracılık İhtisas Organize Sanayi Bölgesi Fonksiyonel Tasarımı ve Fizibilitesi projesi, iklime bağlı olmadan ekolojik koşulların kısmen veya tamamen kontrol altına alınarak gerçekleştirilmesinde örtü altı yetiştiriciliği yönünden önemli bir yer edindi.

Seraların yenilikçi teknolojiden etkin ve verimli bir şekilde faydalanmasını sağlamak amacıyla gerekli çalışmaların yapılarak Bölge için katma değeri yüksek ürünlerin belirlenerek üretimi için uygun altyapı tespit edilecektir, Seraların faaliyetleri için en uygun teknoloji seçiminin yapılması ve kullanılması için gerekli araştırmaların yapılması, Seraların genel tasarımının yapılması, Sera bölgesinde üretilen ürünlerin paketleme, depolama ve pazarlama faaliyetleri tespiti, Ulusal ve uluslararası pazarda iyi uygulama örneklerinin araştırılması, Seracılık OSB alanın doğru şekilde planlanması, Bölge kazandıracağı sosyal ve ekonomik etkilerin belirlenmesiyle istihdama sağlayacağı katkıların hesaplanması proje faaliyetlerini oluşturmaktadır. Bu uygulama örneği, Bölgenin iklim özelliklerinin tespitiyle yöre halkına sosyo-ekonomik katkı sağlayacak modern tarım uygulamalarının başlatılması, seracılığa yönelik yerli ve yabancı yatırımcılara yatırım ortamının sağlanması, Kadın istihdamına ve kırsal kalkınmaya katkı sunması ve çıktı haline gelen ürünlerin e- ticaret yöntemiyle pazara sunulması gibi önemli çıktıları olmuştur.

# Bölgemizde Yatırım Olanakları

Bereket kaynağı Dicle Nehri'nin yukarı havzasında bulunan Dicle (TRC3) Bölgesi, Mezopotamya bölgesine hâkim olan kavimlerin en gözde yerlerinden biri olmuştur. Türkiye'nin güneydoğusunda yer alan Dicle Bölgesi; doğal ve kültürel dokusu, hızla gelişen enerji ve sanayi altyapısı, zengin tarımsal hammadde kaynakları, genç işgücü havuzu, en avantajlı teşvik imkânları ve etkin iş birliği ağı ile yeni yatırımcılarını bekliyor.

**Dicle Bölgesi;** 26.052 kilometrekarelik yüzölçümü ve 2,3 milyon nüfusu ile ülkemizin alan açısından %3,3 ve nüfus açısından %2,8'lik bölümünü oluşturmaktadır (Harita Genel Müdürlüğü; Türkiye İstatistik Kurumu). Bölge, güneyde Suriye, güneydoğuda ise Irak'la sınır komşusudur. Coğrafi konumu nedeniyle gerek Türkiye'nin gerekse Avrupa'nın Ortadoğu ülkelerine açılan kapısı durumunda olan Dicle Bölgesi, yatırım ortamı açısından Türkiye'nin birçok bölgesine göre çok daha avantajlı bir durumdadır.



**İbrahim ERİN**
Batman Yatırım Destek Ofisi
Uzman



## Güçlü Ekonomi, Geniş Bölgesel Pazarlar

Bölge ekonomisi, 2004-2018 yılları arasında rekor bir büyüme kaydetmiştir. Dicle Bölgesi'nin ekonomik kalkınma performansı, kişi başına milli gelirin 2004 yılında 2.466 dolar iken 2019 yılı 4.708 dolar seviyesine yükselmesini sağlamıştır (Türkiye İstatistik Kurumu). Güçlü iç pazar ve girişimci özel sektör, yatırımları ve ihracatı destekleyerek Dicle Bölgesi'nin son 15 yıldaki ekonomik büyümesine ivme kazandırmıştır. Diğer gelişmiş bölgeleri geride bırakan Dicle'nin büyüme ivmesinin önümüzdeki yıllarda da devam edeceği öngörülmektedir. Bazı gelişmiş Avrupa ülkelerinden daha fazla nüfusa sahip olan Dicle Bölgesi bu özelliği ile bizzat kendisi büyük bir pazar konumundadır. Bölgemizde, 2004-2019 döneminde 91 binlik istihdam artışı sağlamıştır (Türkiye İstatistik Kurumu). Bölgenin ekonomik büyümesi, artan satın alma gücüne sahip büyük bir orta sınıfın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bunun en belirgin göstergesi olarak; 2008-2019 arasında 2,4 binden 18 bine (2020) yükselen konut satışı, 30 binden 50 bine (2020) ulaşan otomobil sayısı, 40 binden 1,5 milyona ulaşan genişbant internet abone sayısı, 1,3 milyondan 1,5 milyona çıkan cep telefonu abone sayısı, 210 binden 1,9 milyona (2020) ulaşan kredi kartı kullanıcısı sayısı, 350 binden 1 milyona (2020) yükselen hava yolu yolcusu sayısı ve 80 binden 490 bine (2020) ulaşan turist sayısı gösterilebilir (Türkiye İstatistik Kurumu, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu; Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu; Devlet Hava Meydanları İşletmesi; Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü).

## Çalışkan, Genç ve Dinamik İşgücü

Bölgemizde, ürettiği mal ve hizmet ile ekonomik büyüme ve sosyal gelişimin lokomotifleri konumunda olan 4 şehir bulunmaktadır. Dünyada ve ülkemizde yaşlanan ve azalan nüfus gibi önemli zorluklarla karşı karşıya olan yatırımcılar, Dicle Bölgesi'nin genç ve iyi eğitimli nüfusunu önemli bir avantaj olarak değerlendirmektedir. Dicle, güçlü iş gücü piyasası ve canlı iç pazarın temellerini oluşturan genç, dinamik ve artan nüfusuyla benzersiz fırsatlar sunmaktadır. Dicle, genç bir nüfusa sahip olup nüfusunun %64'ü (2020) 30 yaşın altındadır (Türkiye İstatistik Kurumu). Özellikle Avrupa'ya oranla çok daha genç bir yapı sergileyen nüfus, ekonomik dinamizmin ve üretim canlılığının garantisi olarak değerlendirilmektedir. Gerekli niteliklerle donatılmaları halinde yüksek orandaki genç nüfusu, Dicle Bölgesi'nin sosyal kalkınmasında ve işgücü piyasasının taleplerini karşılamak yoluyla da ekonomik kalkınmasında önemli fırsatlar sunmaktadır. Bölgemiz, 1,4 milyon kişilik iş gücüyle büyük iş gücü havuzunu oluşturmaktadır (Türkiye İstatistik Kurumu). İşgücü istatistiklerine göre işsizlik oranının en yüksek, istihdam ve işgücüne katılma oranının ise en düşük olduğu bölge olması, yüksek işgücü potansiyelini ortaya koymaktadır. Üniversite öğrenci sayısının artışı, iş imkanlarının çoğalması ve kırsala dönen nüfus ile birlikte Dicle, işgücü sunma konusunda yatırımcının yanında yer almaktadır.

## İhracata Açılan Kapı

Dicle Bölgesi, ihracatta gerçekleşen göz kamaştırıcı büyüme ile ülke performansının üzerine çıkmış ve ihracat hacmini son 14 yılda 344 milyon dolardan (2005) 1,6 milyar dolara (2020) yükseltmiştir ve hem ihracat yapılan ülkeler hem de ihraç edilen ürünler bakımından önemli bir çeşitlilik sağlamıştır (Türkiye İhracatçılar Meclisi). 2019 yılında Dicle Bölgesinde kayıtlı 466 ihracatçı firma tarafından,



başta hububat ve hazır giyim olmak üzere 26 farklı sektörde üretilen ürünler ihraç edilmiştir (Türkiye İhracatçılar Meclisi; Güneydoğu Anadolu İhracatçılar Birliği; Doğu Anadolu İhracatçılar Birliği). Bu göz alıcı performans doğrultusunda Bölge'nin 2005 yılında %0,5 seviyesinin altında olan ulusal ihracattaki payı 2020 yılında %1 seviyelerine ulaşmıştır. Doğal kaynağa bağımlı bir gelir politikası izleyen ve sanayi yapısı oldukça zayıf olan Irak'ın, önümüzdeki yıllarda Türkiye'nin de aralarında yer alacağı ülkelere dayalı bir ithalat yapısının olması kaçınılmazdır. Irak pazarındaki elverişli ortam ve Bölge'nin Irak'a olan yakınlık avantajı, Irak pazarında yer edinmek isteyen yatırımcılar için Dicle Bölgesi'ni cazip bir yatırım yeri haline getirmektedir.

## Nitelikli Eğitim Altyapısı

Okur-yazarlık oranı Türkiye ortalamasına yakın olan; üniversitesi, meslek yüksek okulları, araştırma enstitüleri; çıraklık eğitim merkezleri, genel, mesleki, teknik, anadolu ve fen liseleri; ilköğretim ve okul öncesi kurumları ile Dicle, Türkiye'nin eğitim başarısı yüksek ve yetişmiş insan kaynakları güçlü bölgesidir. Dicle Bölgesi'nde büyük bir hızla artan sayıdaki üniversite öğrenci sayısı bölgedeki üniversite mezunu sayısının yükselmesini sağlayarak genç nüfus ve geniş iş gücünün kalifiye iş gücüne dönüşmesini sağlamaktadır. Mardin Artuklu, Batman, Şırnak ve Siirt Üniversiteleri bünyesinde 40 bini aşkın öğrenci yükseköğretim görmekte ve bu üniversiteler yılda yaklaşık 7 bin mezun vermektedir. Ayrıca Bölge illerinde bulunan 213 adet mesleki ve teknik lisede öğrenim gören 80 bin öğrenci, gelişmekte olan Batman ekonomisinin ihtiyacı olan nitelikli personel ihtiyacını karşılayabilecek durumdadır (Türkiye İstatistik Kurumu).

## Yaşanabilir Modern Bölge

Dicle Bölgesi, dünyaca ünlü markaların yer aldığı alış-veriş merkezleri, tarihi çarşıları, modern dükkânları, gelişmiş yol standartları, konforlu ulaşımı, geniş yeşil alanları, sayısız spor alanı, kültür merkezleri, çeşitli müzeleri, sosyal ve teknik altyapısıyla yatırımcıların ve çalışanlarının tüm ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir durumdadır. Yaşam kalitesi standartları yüksek illerinin yer aldığı Bölgemiz, sosyal hayat olanakları bakımından çevresindeki diğer bölgelere kıyasla önemli avantajlara sahip bir konumdadır. Dicle Bölgesi illeri, çok sayıdaki müzeleri, sinema ve tiyatro salonları ile sanatsal etkinlikleri ve zengin kültürü ile bir kent ortamı sunmaktadır. Farklı dilleri ve dinleri bünyesinde barındıran ve tarihten bu yana çok kültürlü toplumsal yapısıyla birlikte yaşama kültürünün en güzel örneğini sergileyen Bölgemizde hoşgörü ve güven hâkimdir.

## Stratejik Konum

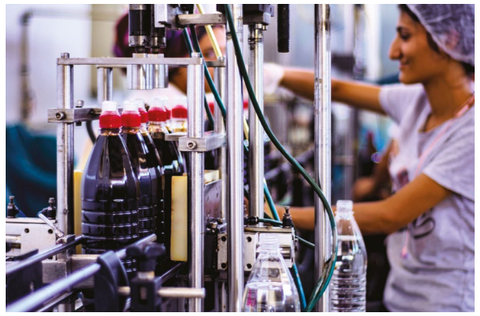
Dicle Bölgesi; kuzeyde Muş, batıda Diyarbakır ve Şanlıurfa, doğuda Bitlis, Van ve Hakkâri, güneyde ise Suriye ve Irak ile komşudur. Anadolu ile Ortadoğu pazarı arasında geçit durumunda olan coğrafi konumuyla, lojistik anlamda önemli avantajlar içermektedir. Irak ve Suriye ile sınıra sahip, uluslararası İpekyolu üzerindeki stratejik konumu ile Dicle Bölgesi, Türkiye'nin ticaret alanında Orta Doğu ve Kuzey Afrika'ya açılan kapısı konumundadır. Ortadoğu ise 1,1 trilyon dolar yıllık ithalat kapasitesine sahip olan ve 456 milyon kişinin yaşadığı büyük bir pazar konumundadır (Dünya Bankası).

## Alternatif Ulaşım Olanakları

Dicle, sınır kapılarına olan yakınlığı ve alternatif ulaşım hatlarıyla yatırımcılar için uygun koşullara sahiptir. Dicle Bölgesi illeri, çevre illere kara, demir ve havayolu ulaşım ağıyla bağlıdır. Diğer şehirlerden Bölge'ye erişim için çok sayıda alternatif bulunmaktadır. Kızıltepe - Nusaybin - Cizre-Silopi (E90) karayolundan Habur (Irak) ve Nusaybin (Suriye) Sınır Kapıları ile Kozluk - Baykan - Bitlis - Tatvan - Gevaş - Van - Özalp - Saray (D360-D300) karayolundan Kapıköy (İran) Sınır Kapısına ulaşım kesintisiz olarak sağlanmaktadır. Dicle Bölgesi'ndeki tüm illerimizde yer alan modern havalimanlarından yılda yaklaşık 1 milyon (2020) yolcu taşınmaktadır (Devlet Hava Meydanları İşletmesi). Bu havalimanlarından İstanbul, Ankara ve İzmir'e her gün uçuş seferleri bulunmaktadır. Ulusal ve bölgesel demiryolu hatları Batman, Mardin ve Siirt illerinden geçmekte, nakliye ve yük taşımacılığında yatırımcılara avantaj sağlamaktadır. Bölgemize sadece 500 km mesafede yer alan İskenderun ve Mersin limanları ile dünyaya açılmak mümkündür. Irak ve Suriye sınır kapılarına sadece 2,5 saat mesafede olan Dicle, ayrıca İran sınırına olan yakınlığıyla, Avrupa'yı Ortadoğu'ya bağlayan stratejik bir pozisyona sahiptir.

## Düşük Maliyetler

Çevre illere ve büyükşehirlere kıyasla Dicle'de yatırım yapmak çok daha ucuz. Düşük yatırım yeri



maliyetleri, enerji girdi fiyatlarında devlet sübvansiyonları, hammaddeye yakınlık avantajının getirdiği lojistik maliyetlerinde tasarruf, uygun işgücü maliyetleri ve ucuz yaşam koşulları ile Dicle'de yatırımcı daha fazla tasarruf edebiliyor. Yeni Teşvik Sisteminde 6. Bölge'de yer alması ile avantaj sağlayan Bölgemiz; Ortadoğu pazarına yakınlığı, sanayi ve üretim odaklı gelişme çizgisi ile yatırımcıya daha da cazip gelecek bir konum elde etmiştir. Yeni Teşvik Sistemi ile Bölge illerinde gerçekleşen bir yatırımda; vergi indirimi teşviki ile yatırım tutarının %65'i (OSB'de ise %70'i) yatırımcıya geri dönüyor (Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü). Sadece 6. Bölge'de yapılacak olan yatırımlarda geçerli olan sigorta primi işçi hissesi ve gelir vergisi stopajı desteklerinin yanı sıra sigorta primi işveren hissesi desteklerinin birlikte uygulanması ile 4.203 TL olan işveren yükü 6. Bölge illerinde %30 düşerek 2.960 TL olacaktır. (Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü). Ayrıca, Dicle Kalkınma Ajansı Bölge'deki yeni yatırımları ve firmaların kapasite ve ürün çeşitliliğini artırmaya yönelik yatırımlarını Mali Destek Programları aracılığıyla desteklemektedir.

## Yatırıma Uygun Arazi Varlığı

Dicle Bölgesi'nde her türlü yatırım konusuna uygun yatırım yeri sunulabilmektedir. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı verilerine göre Bölgemizde toplam 1.069 hektar büyüklüğünde ve 623 sanayi parseline sahip 7 organize sanayi bölgesi (OSB) bulunmaktadır (Sanayi Bölgeleri Genel Müdürlüğü). Ayrıca 1.320 işyerine sahip 9 küçük sanayi sitesi (KSS) ile de sanayi yatırımlarında yatırımcıya talep edilen büyüklükte arsa sağlanabilmektedir (Sanayi Bölgeleri Genel Müdürlüğü). Cazip devlet destekleri ve elverişli yatırım ortamı nedeniyle artan yatırım yeri taleplerine paralel olarak mevcut OSB ve

KSS'lerin doluluk oranları %100'e ulaştığından genişleme ve altyapı çalışmaları devam etmektedir. Bununla birlikte yeni OSB ve KSS'ler kamu yatırım programına alınırken, kamuya ait âtıl durumdaki arazi ve binalar hızla ekonomiye kazandırılmaktadır. Toplam yüzölçümünün %23'ünü oluşturan tarım alanları ve %15'ini oluşturan çayır ve mera alanları ile tarım ve hayvancılık alanında yatırımcıya elverişli arazi sunulabilmektedir.

## Gelişmiş Sanayi ve Ticaret Altyapısı

Dicle Bölgesi'nde mevcut işletmeler hızla büyüyor ve daha çok istihdam sağlıyor. Aralık 2020 itibariyle Bölgemizde SGK'ya kayıtlı 18.775 işyerinde toplam 258.072 aktif çalışan mevcuttur (Sosyal Güvenlik Kurumu). Dicle, elverişli yatırım iklimi ile her geçen gün yeni yatırımlara ev sahipliği yapmaktadır. Kurulan işletme sayıları yıllar itibariyle sürekli artış göstermektedir. Dicle Bölgesi illerinde son 10 yılda 131 tanesi yabancı sermayeli olmak üzere toplam 12 bin yeni şirket kurulmuştur (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği). Yeni yatırımların artmasının yanı sıra mevcut yatırımların ölçekleri gelişmekte ve firmalar istihdam yaratmaya devam etmektedir. Bölgemizde 56 bini tarım, 81 bini sanayi ve 295 bini hizmetler sektöründe olmak üzere toplam 432 bin kişi istihdam edilmektedir (Türkiye İstatistik Kurumu).

## Tarım ve Hayvancılığa Uygun Bereketli Topraklar

Birçok sektörün temel girdisini teşkil eden tarımsal ürünler Dicle Bölgesi'nin yatırımcılara sunduğu en büyük avantajlardan birisidir. Dicle Bölgesi 2 yılda 5 ürün alınabilen ve dolayısıyla da eşine az rastlanacak nitelikte iklim koşullarına ve verimli topraklara sahiptir. Bölge, dünya ticaretinde önemi ve ağırlığı hızla artmakta olan organik tarım konusunda son derece elverişli bir yapıya sahiptir. Bölgemizde işlemeye elverişli arazi miktarı 2019 yılı itibariyle yaklaşık 6 milyon dekar olup, toplam sulu tarım alanı 1,2 milyon dekar kadardır (Türkiye İstatistik Kurumu). Ülke geneline bakıldığında ise toplam 20,2 milyondekar alanda sulu tarım yapıldığı görülmektedir (Türkiye İstatistik Kurumu). Ülke genelinde sulu tarım alanı oranı %8,7 iken, Dicle Bölgesi'nde bu oran %20,7 civarındadır. Dicle Bölgesi'nde her yıl sulamaya açılan yeni arazilerle Bölge tam anlamıyla bir tarımsal üretim merkezi haline gelmiştir. Bölge illerinde kuru tarım koşullarından sulu tarım koşullarına geçilmesi ile yüksek katma değer yaratan tarım ürünlerinin ürün deseninde yer alması sağlanmıştır. Sulamaya açılan alanlarda endüstri bitkileri, özellikle de pamuk ekimi yaygındır. 2020 yılında Türkiye toplam pamuk üretimi 2,4 milyon tona ulaşmış, bu üretimin 79 bin tonu yani yaklaşık %3,3'ü Dicle Bölgesi'nde gerçekleşmiştir (Türkiye İstatistik Kurumu). Bitkisel üretimde ve bunun bir parçası olarak da yem bitkileri üretiminde büyük artışlar beklenmektedir. Bitkisel ve hayvansal üretimden sağlanacak bu büyük üretim artışı tarımsal sanayide ve buna dayalı ihracatta önemli gelişmeler sağlayacaktır.

Bereketli Hilal olarak adlandırılan Mezopotamya'nın elverişli iklimi Dicle Bölgesi'nde tarımsal üretimde zenginlik sağlanmaktadır. Dünyanın en büyük entegre kırsal kalkınma projelerinden biri olan GAP'ın uygulama alanında yer alan Dicle Bölgesi'nde Mardin'de Ilısu Barajı, Mardin-Ceylanpınar Ovaları Cazibe Sulaması, Mardin-Ceylanpınar Ovaları Pompaj Sulaması, Mardin Depolaması Cazibe Sulaması; Batman'da Batman Barajı, Batman Sol Sahil Sulaması; Şırnak'ta Çetintepe, Musatepe, Silopi ve Şırnak Barajları; Siirt'te Garzan - Kozluk Sulaması ve Baykan Veysel Karani Göleti projeleri ile Bölge'nin en önemli gelişme çizgisi olan tarım sektöründe arazi verimliliği, ürün kalitesi ve ürün çeşitliliği artış gösterecektir. Sulu tarımın yaygınlaşması sonucunda Bölge'nin en önemli gelişme çizgisi olan tarıma dayalı sanayi sektöründe, mali destek ve teşviklerle birlikte önümüzdeki kısa dönemde işletme sayısının artması ve mevcut işletmelerin ölçeğinin hızla büyümesi öngörülmektedir.

## Zengin Doğal Kaynaklar

Dicle Bölgesi maden yatakları açısından zengin olmakla birlikte endüstriyel ve enerji hammaddeleri potansiyeli yüksek bir bölgedir. Bölge illerinin tamamında petrol üretimi yapılmaktadır. Dicle Bölgesinde günde 23 bin varil ham petrol ve 11 bin Sm3 doğalgaz üretilirken, Türkiye'deki yıllık ham petrol üretiminin %32'si Bölgemizden karşılanmaktadır (Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı). 1955 yılında Türkiye'nin ilk petrol rafinerisi olarak faaliyete geçen ve İstanbul Sanayi Odası tarafından hazırlanan Türkiye'nin en büyük 500 sanayi kuruluşu listesinde uzun yıllardır zirvede



yer alan Tüpraş'ın Batman Rafinerisi, yıllık 1,4 milyon ton ham petrol işleme kapasitesine sahiptir (Türkiye Petrol Rafinerileri A.Ş.). Ayrıca Bölgemizde çok miktarda bakır, asfaltit, fosfat, kil, kireçtaşı, mermer, alçıtaşı ve barit gibi maden rezervleri bulunmaktadır. Kaplıca amaçlı kullanılmakta olan jeotermal sıcak yer altı suları, tarımsal örtü altı üretimde enerji kaynağı olarak büyük potansiyel taşımaktadır. Yenilenebilir enerji konusunda güneş ve biyogaz yüksek performans sağlayabilecek alanlardır.

## Türkiye'nin Enerji Üssü

Hacmi açısından Türkiye'nin ikinci, kurulu güç bakımından Türkiye'nin dördüncü büyük barajı niteliğinde ve 1.200MW kurulu güç ile yılda ortalama 4,1 milyar KWh enerji üretecek olacak olan Ilısu Prof. Dr. Veysel Eroğlu Barajı Projesi, Dicle Bölgesi illeri de dahil olmak üzere GAP Bölgesi illerinin kalkınmasında önemli rol oynayacaktır (Devlet Su İşleri). Ilısu Barajı'nda regüle edilen ve daha sonra inşa edilmesi hedeflenen Cizre Barajı'na bırakılan sularla Nusaybin, Cizre, İdil, Silopi Ovalarında toplam 765 bin dekar alanın modern şartlarda sulanması temin edilecektir (Devlet Su İşleri). Ilısu Barajı ve HES Projesi yalnızca enerji ve tarım projesi olmayıp aynı zamanda da bölgesel olarak ekonomik, kültürel ve sosyal gelişimi sağlayacak bir yapısal dönüşüm projesidir.

## Doğa ve Kültürün Buluşma Noktası: Dicle

Dicle Bölgesi'nin yer aldığı Mezopotamya Bölgesi, pek çok kültürün varlığına tanıklık etmiş, İpek Yolu üzerindeki konumuyla tarihin her safhasında ticari önemini korumuş, medeniyetlerin gelişip yayılmasında bir köprü görevi görmüştür. Bölge, dünyada eşine az rastlanır bir doğa harikasıdır. Dicle'nin aktığı topraklarda zengin tarihi geçmişini koruyan Bölgemiz, başta Hasankeyf ve Dara antik kentleri olmak üzere tarihsel anıtlarıyla turizm açısından oldukça çekici bir bölgedir. Turist sayısının hızlı bir şekilde artış gösterdiği Dicle'de turizm yatırımları son yılların en önemli yatırım konusu olmuştur. Mardin Kültürel Peyzajı, Zeynel Abidin Cami ve Mor Yakup (St. Jacob) Kilisesi ile İsmail Fakirullah Türbesi ve Işık Kırılma Mekanizması gibi UNESCO Dünya Kültür Mirası Geçici Listesi'nde yer alan değerleri ile Dicle önemli bir kültür merkezidir. Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Belgesi'nde Bölgemiz GAP Kültür ve Turizm Gelişim Bölgesi kapsamında ele alınmış, bölgede kültür turizminin yanı sıra farklı birçok turizm türünün geliştirileceği ifade edilmiştir. Bu kapsamda Dicle Bölgesi, Güneydoğu'da Mardin'den başlayarak Doğu Akdeniz'de Tarsus'a kadar devam eden İnanç ve Gurme Turizmi Koridoru'nda yer almıştır. Aynı strateji belgesinde Mardin'in de içerisinde yer aldığı illerde kültür turizmi canlandırılarak marka kültür kentlerinin oluşturulması hedeflenmiştir.

## Hızla Gelişen Kamu-Üniversite-Sanayi İş Birliği

Mardin Artuklu, Batman, Siirt ve Şırnak Üniversiteleri deneyimli akademisyen kadrosu ile Bölge'deki özel sektöre de teknik alanlarda danışmanlık sunmaktadır. Kamu, üniversite ve sanayi iş birliği platformları çerçevesinde farklı sektörlerde işletme sahiplerinin teknik bilgiye erişimi hızlı ve kolay bir şekilde gerçekleştirilmektedir. İmalat sanayiinde elde edilen katma değeri AR–GE ve inovasyon temelli artırmak amacıyla son dönemde Teknopark kurulumu yönündeki çalışmalara hız verilmektedir. Bu kapsamda Bölgeye hizmet sunacak "Batman Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi" Batman Üniversitesi Batı Raman Kampüsü'nde inşa edilmektedir. Ayrıca işletmelere, araştırma/geliştirme koçluğu, destek ağlarına ve fonlarına ulaşım, finans kaynaklarına doğrudan erişim, uygun koşullar altında iş yeri mekânı, ortak ofis ekipmanları, hizmetleri vb. hizmetler sunarak işletmelerin en kırılgan oldukları ilk yıllarını sağlıklı ve verimli bir şekilde aşmalarını ve büyümelerini sağlamak amacıyla Dicle Kalkınma Ajansı desteğiyle kurulacak Cizre İş Geliştirme Merkezi (İŞGEM) ile Bölgemizde yeni istihdam alanları oluşturulacak, girişimcilik ortamını iyileştirecek, Bölgede girişimcilik ruhunu artıracak, işletmelerin ve işgücünün yörede kalmasını sağlayacak, yerel sektörler oluşturacak ve sektörleri destekleyip çeşitlendirecektir.

## Kabuğuna Sığmayan Bölge

Dicle Bölgesi önemli kentsel projeler ve artan kamu yatırımları ile gelişimini aralıksız sürdürmektedir. Enerji, sulama ve ulaşım yatırımları Bölge'de en büyük ölçekte gerçekleşen kamu yatırımlarıdır. Bölge'de özellikle içme suyu, atıksu, kanalizasyon, katı atık, arıtma, müze, kütüphane, Hasankeyf yeniden yerleşimi, restorasyon, bölünmüş yol, köy yolları, devlet hastaneleri, öğrenci yurtları, aile sağlık merkezleri, sulama kanalları, barajlar, petrol ve doğalgaz arama, okullar, millet bahçeleri ve parklar gibi altyapı yatırımları ile özel sektör yatırımlarının tetiklenmesi sağlanmaktadır.

## Mega Yatırımlar

Büyük ölçekli yatırımlar ile Dicle'de hem kamu hem özel sektör gelişiyor. Tüpraş Batman Rafinerisi, Mazıdağı Fosfat İşletmesi, Silopi Termik Santrali ve Kurtalan Çimento yatırımları ile Dicle'de birçok yan sanayinin gelişmesi ve nitelikli istihdamın bölgeye çekilmesi bekleniyor. Büyük ölçekli özel sektör yatırımlarının Dicle Bölgesi'nde bulunması Bölge'de önemli bir sanayi, üretim ve iş kültürünün oluşmasına zemin hazırlamıştır. Oluşan bu profesyonel iş anlayışı ve girişimci insan kaynağının bulunması Bölge'yi cazibe merkezi haline getiren en önemli özelliklerden biridir.

## Sektörel Fırsatlar

Gelişme çizgisi incelendiğinde ve mevcut şartlar dahilinde Dicle Bölgesi, Ortadoğu pazarlarına yakınlığı, erişilebilirliği, güvenli yatırım ortamı, yüksek işgücü arzı, yeterli altyapı hizmetleri gibi avantajları yanında tarıma dayalı sanayi, tekstil, inşaat ürünleri, enerji, lojistik, hayvancılık gibi rekabet avantajına sahip olan sektörleri ile birlikte içsel potansiyeli ve gelişen sektörleri ile bu gelişimini devam ettirecek ve 2023 yılına gelindiğinde; bilgi odaklı, üreten, geliştiren, modern teknolojiyi takip eden, sürdürülebilir ve çevre odaklı üretimi esas alan bir sanayi üssü olacaktır.

## Hazır Giyim Üretiminde Cazibe Merkezi

Yeni teşvik sisteminde 6. bölgede yapılacak yatırımların cazip hale gelmesiyle İstanbul, Bursa ve İzmir'de faaliyet gösteren ve yatırım için Bölgemizde fizibilite yapan firmalar, bu şehirlerdeki faaliyetlerinin yanı sıra Bölgemizde de işlerinin hazır giyim ayağını kurmaya çalışmaktadırlar. Bu eğilim Bölge'nin yatırımcılar için bir cazibe yeri haline geldiğinin en önemli kanıtıdır. Sektör şehirlerimizin ilçelerine kadar nüfuz etmektedir. Bölgedeki ilçe ve beldelerin neredeyse tamamında yer alan hazır giyim atölyeleri de eklenirse sektör bir çeşit kırsal kalkınma aracı haline gelmiştir ve tersine göçü tetiklemektedir. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı 2018 yılı İl Sanayi Durum Raporları'na göre Bölgemizdeki hazır giyim atölyelerinde yaklaşık 13 bin kişi istihdam edilmektedir (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı).

2001-2020 döneminde Bölgemizde alınan teşvik belgelerinin istihdam taahhüdü bakımından %65'İ hazır giyim imalatı sektörüne yöneliktir. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın Ağustos 2019'da hazırladığı "Hazır Giyim Sektörü İçin Düzenlenmiş Yatırım Teşvik Belgelerine İlişkin İstatistikler Raporu"na göre Dicle Bölgesi, 20/06/2012-30/06/2019 yılları



arasında hazır giyim sektöründe alınan teşvik belgesi sayısı (392), taahhüt edilen istihdam (59.727) ve öngörülen sabit yatırım tutarı (713,3 Milyon TL) bakımından 26 bölge arasında birinci olmuştur (Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü). Ayrıca İnteraktif Yatırım Teşvik Belgesi Raporu'na göre hazır giyim sektöründe Ocak 2015 - Ocak 2020 döneminde tamamlanan teşvik belgeli yatırımlarda belge sayısı (323) ve gerçekleşen istihdam (43.057) bakımından yine birinci, gerçekleşen sabit yatırım tutarı (314 Milyon TL) bakımından ikinci bölge olmuştur (Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü). Özellikle Batman ilimiz son yıllarda hazır giyim imalatında gösterdiği atakla, sektörde yıldızı parlayan illerden biri olma yolunda hızla ilerlemektedir. Batman son yıllarda hazır giyim sektöründe gerçekleştirdiği sıçrama ile teşvik belgeli yatırımlarda Türkiye genelinde en çok istihdam sağlayan illerin başında gelmektedir.

## Yatırıma Cazip Teşvikler

Teşvik sisteminde 6. Bölge teşvik avantajları kapsamında yer alan Bölge illerimizde; KDV muafiyeti, KDV iadesi, gelir vergisi stopajı, yatırım yeri tahsisi, gümrük vergisi muafiyeti, vergi indirimi, sigorta primi işçi ve işveren payı ile faiz desteği gibi imkanları sunulmakta ve yatırımcılar için rekabet avantajı sağlamaktadır. Teşvik sisteminin yanı sıra Dicle Kalkınma Ajansı'nın hibe ve teknik destekleri, Ticaret Bakanlığı'nın ihracat, Tarım ve Orman Bakanlığı'nın kırsal kalkınma, İŞKUR'un istihdam ve KOSGEB'in girişimcilik ve AR-GE destek programları çerçevesinde sundukları desteklerden yararlanmak mümkündür.

## Ücretsiz Danışmanlık Hizmetleri

Dicle Bölgesi'ndeki yatırım planlayan yatırımcılara 7/24 ücretsiz danışmanlık hizmeti sunan DİKA Yatırım Destek Ofisleri ile yatırım yeri seçimi, devlet destekleri ve başvuru süreçleri, istihdam imkanları, pazar araştırma ve fizibilite konularında destek almak mümkün. Mardin, Batman, Siirt ve Şırnak illerinde bulunan Yatırım Destek Ofisleri, yatırımcılara ücretsiz danışmanlık hizmeti sunmaktadır. Yatırım fırsatları ve destek programları hakkında yatırımcılar bilgilendirilmekte ve yatırımların gerçekleşmesine yönelik tüm idari iş ve işlemler Ofislerimiz tarafından tek elden takip edilmektedir. Yatırım Destek Ofislerimiz, ulusal ve uluslararası düzeyde yürüttüğü tanıtım faaliyetleri ile kentin iş ve yatırım olanaklarının tanınırlığını artırmakta ve kente yeni yatırımlar çekmeye çalışmaktadır. Yatırım Destek Ofisleri çıkardığı yayınlar, raporlar; toplantılar, çalıştaylar ve ilde yürüttüğü diğer koordinasyon faaliyetleri ile ilin yatırım ortamının iyileştirilmesine katkıda bulunmaktadır. YDO'lar yatırımcıların karşılaşabilecekleri engel ve sorunları tespit ederek sorunların çözümü konusunda ilgili merciler nezdinde girişimlerde bulunur.

# Kaynak Verimliliği Temasına Bir Bakış

## "Üretirken, Tüketirken Verimlilik"

### Kaynak Verimliliği Nedir?

2020 yılı ile birlikte, 7,78 milyara ulaşarak hızlı artışını sürdüren dünya nüfusu Birleşmiş Milletler nüfus istatistiklerine göre, bu artış hızı devam ederse, 2100 yılında 11 milyar insana ulaşacaktır. Dünya genelinde nüfus artışı ve ekonomik büyüme doğal kaynaklar üzerinde baskı oluşturmaktadır. Ekonomideki büyüme ve buna bağlı olarak ortaya çıkan yaşam standardının yükselmesi sonucunda ihtiyaçlarda ve tüketimde de hızlı bir artış olmaktadır. Kaynaklar ise sınırlı kalmaya devam etmektedir. Bu kapsamda ülkeler ve uluslararası kuruluşlar **"kaynak verimliliği"** temelli çalışmalar yürütmektedir.

Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) kaynak verimliliğini (resource efficiency) doğal kaynakların sürdürülebilir olarak üretilmesi, işlenmesi ve tüketilmesinin yanı sıra, ürünlerin üretimleri ve tüketimleri esnasında oluşan olumsuz çevresel etkilerin tüm yaşam döngüleri boyunca azaltılması olarak tanımlamaktadır. Avrupa Komisyonu ise aynı kavramı yeryüzünün sağladığı sınırlı kaynakların, çevresel etkileri de en aza indirerek, sürdürülebilir bir şekilde kullanılması ve daha az kaynak ile daha çok üretmek ve değer katmak olarak açıklamaktadır.

Kaynak verimliliği uygulamaları az bulunan ve tükenme tehdidi ile karşı karşıya olan doğal kaynakların daha akılcı ve verimli kullanılmasına yöneliktir. Üretim süreçlerinde daha az girdi kullanarak daha fazla değer oluşturulması, bu süreçler tamamlanıncaya dek daha az atık üretilmesi ve üretilen atığın yeniden kullanım için geri kazandırılması kaynak verimliliğinin gerçekleşmesinin önemli adımlarıdır. Kaynak verimliliği çalışmaları ile firmalar su, enerji ve ham madde gibi sınırlı kaynakların ve üretim sürecindeki diğer girdilerin verimli kullanılması yoluyla maliyetlerini düşürürken, israfın önlenmesi ve çevreye zarar veren sera gazı emisyonlarının azaltılmasına da katkı sağlamaktadırlar. Sanayide yaratılan kaynak verimliliği, çevreye olumlu etkiler sağlarken firmaların rekabet gücünü de artırmaktadır.

Diğer yandan, yeni yaklaşımlarla üretim süreçlerinde kaynak verimliliğini sağlayacak yeni teknolojilerin geliştirilmesinin yanında tüketici davranışlarının değiştirilmesi de büyük önem arz etmektedir. Kaynak verimliliğini sağlamak için klasik **"üret, kullan, at (produce, use, dispose)"** yöntemine dayanan doğrusal modelden döngüsel ekonomiye geçişin gerekliliği de vurgulanmalıdır. (AB Döngüsel Ekonomi Eylem Planı, 2020)

Döngüsel ekonomi kaynakların daha akılcı ve sürdürülebilir kullanımı (enerji, emisyon, atık, vb. azaltımı) için geri dönüşümü ön planda tutarak atıkların ekonomi içerisine yeniden kazandırılmasını sağlamayı hedeflemektedir. Bir ürünün yaşam döngüsünün her evresinde bir yandan bireylerin refahını geliştirirken, diğer yandan kaynakların kullanım verimliliğini artırmayı ve çevre üzerindeki olumsuz etkileri azaltmayı hedefleyen bir ekonomik ticaret ve üretim sistemi bu modelin temelini oluşturmaktadır. (UNDP Terimler Sözlüğü)

### Ülkemiz İçin Kaynak Verimliliği

Kaynak verimliliğinin artırılması, ekonomik büyüme açısından ülkemizde için de geliştirilmesi gereken bir müdahale alanı olarak öne çıkmaktadır. Ülkemizde yapılacak kaynak verimliliği çalışmalarının çerçevesi, üretimin tüm süreçlerinin yanı sıra pazarlama, dağıtım ve tüketim süreçlerini de içerecek şekilde entegre bir yaklaşımla oluşturulmalıdır.

1990'lı yıllardan bu yana, sürdürülebilir üretim konusu pek çok ülke ile birlikte Türkiye'nin de gündeminde yer almaya başlamış ve ilgili üst politika belgeleri ile Avrupa Birliği'ne uyum doğrultusunda hazırlanan ulusal planlara sürdürülebilir üretim odaklı yaklaşımlar ve tedbirler girmeye başlamıştır. Ülkemizde sanayinin daha yeşil hale getirilmesi sürecinde, kaynak verimliliği fırsatlarının değerlendirilmesi ve bu yolla sanayinin uluslararası rekabet gücünün artırılmasına katkı sağlayacak şekilde sürdürülebilir üretim uygulamalarının yaygınlaştırılması önem teşkil etmektedir. (Engin, 2014)

Bu çerçevede yapılacak çalışmalar, aynı zamanda ülkemizin yeşil teknoloji alanındaki kapasitesinin geliştirilmesine yönelik AR-GE ve inovasyon faaliyetlerinin teşvik edilebilmesi bakımından gerekli pa-



**Büşra BABAGİL**
Batman Yatırım Destek Ofisi
Uzman





zar talebinin oluşturulmasına da hizmet etmelidir.

## İmalat Sanayii Alt Sektörlerinde Sektörel Kaynak Verimliliği Rehberleri

Ülkemizin kaynaklarının verimli kullanılması, imalat sanayinin rekabet gücünün artırılması ve buna bağlı olarak çevresel etkilerin azaltılması amacıyla üretim süreçlerinde minimum kaynak tüketimi ve minimum atık üretimi prensibine dayalı temiz üretim çalışmalarının yaygınlaştırılması Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından öncelikli hedefler olarak ele alınmıştır. İmalat sanayinde her sektör kaynak kullanımı açısından farklılık gösterdiği için kaynak verimliliği uygulamalarının sektörel bazlı yapılması ihtiyacına yönelik olarak Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Sanayi ve Verimlilik Genel Müdürlüğü tarafından desteklenen, TÜBİTAK MAM Çevre ve Temiz Üretim Enstitüsü tarafından yürütülen, **"İmalat Sanayii Alt Sektörlerinde Sektörel Kaynak Verimliliği Rehberlerinin Hazırlanması"** projesi kapsamında, seçilen sektörlerde kaynak verimliliği fırsatlarını ortaya koyan sektörel rehber dokümanların hazırlanması çalışmaları tamamlanmıştır.

İmalat sanayiinde sürdürülebilir üretim yöntemlerinin yaygınlaştırılmasını sağlamak amacıyla hazırlanmış olan rehberlerde, seçilen sektörlere yönelik başlıca kaynak verimliliği uygulamaları, teşvik edici ve yol gösterici bilgiler ve örnek çalışmalarla sunulmaktadır.

İlk olarak 2016 yılında, **"Et ve Et Ürünleri İmalatı"** ve **"Süt ve Süt Ürünleri İmalatı"** sektörlerine yönelik kaynak verimliliği rehberleri hazırlanmış ve ilgili paydaşlara ulaştırılmıştır. 2018 ve 2019 yıllarında yürütülen Proje ile de imalat sanayii alt sektörlerinde 8 adet kaynak verimliliği rehberi hazırlanmıştır. Rehberlere Bakanlığın web sitesinden erişim sağlanmaktadır.

- Tekstil Ürünlerinin Bitirilmesi Kaynak Verimliliği Rehberi (Tekstil Alt Sektörü)
- Seramik Karo İmalatı Kaynak Verimliliği Rehberi (Diğer Metalik Olmayan Mineral Alt Sektörü)
- Kimyasal Gübre ve Azot Bileşiklerinin İmalatı Kaynak Verimliliği Rehberi
- Hazır Beton İmalatı Kaynak Verimliliği Rehberi (Diğer Metalik Olmayan Mineral Alt Sektörü)
- Başka Yerde Sınıflandırılmamış Meyve ve Sebzelerin İşlenmesi ve Saklanması Sektörü Kaynak Verimliliği Rehberi (Gıda Alt Sektörü)
- Cam ve Cam Ürünleri İmalatı Kaynak Verimliliği Rehberi (Diğer Metalik Olmayan Mineral Alt Sektörü)
- Kakao, Çikolata ve Şekerleme İmalatı Kaynak Verimliliği Rehberi (Gıda Sektörü)
- Ana Demir ve Çelik Ürünleri ile Ferro Alaşımların İmalatı Kaynak Verimliliği Rehberi (Ana Metal Sektörü)



Foto: Tuncay AKÇAY

# Marka Şehir Yaratmada Strateji Oluşturma

## Giriş

Kentleşmenin arttığı çağımızda, şehirler ekonomik kalkınmanın en önemli merkezlerinden olmasının yanı sıra sahip oldukları kendine has özelliklerle önde gelen yumuşak güç kaynaklarından biridir. Şehirler Joseph Nye'ın (2005) bir ülkenin ikna, fikirler ve kültürel cazibeyle diğerlerini etkileme kabiliyeti olarak tanımladığı yumuşak güç kavramına; tarihleri, gastronomileri, doğal güzellikleri, kültürleri gibi pek çok alan aracılığıyla büyük bir katkı sağlamaktadır. Bu katkı bazı şehirler için ülkelerden dahi fazla olabilmekte, kalkınmaya etki eden beşeri ve maddi sermayenin ülkeye çekilmesini sağlayabilmektedir. Şehirlerin bir yumuşak güç kaynağı olarak öne çıkması için mevcut rekabet ortamı göz önünde bulundurularak, farklılaşma ve kendi markasını yaratması gerekmektedir. Bu **"markalaşma"** sürecinde doğru ve sürdürülebilir bir stratejinin gerekliliği kaçınılmazdır, ancak bu durumda doğru stratejinin nasıl oluşturulacağı önemli bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır.



**Nilüfer BAŞ**
Proje Yönetimi
Birim Başkanı



**GLOBAL POWER CITY INDEX (GPCI)**

Dünyanın önce gelen şehirlerini insan, sermaye ve yatırım çekme güçlerine göre sıralayan bu indeks, güçlü şehirleri 6 kategoride değerlendiriyor.

- Ekonomi
- Araştırma ve Gelişmişlik
- Kültürel Etkileşim
- Yaşanabilirlik
- Çevre
- Ulaşılabilirlik

## Markalaşma ile Kalkınma

Günümüzde markalaşma, ekonomik kalkınmanın doğal bileşenlerinden biri haline gelmiştir. Ulusal ekonomik kalkınmaya dair kamu politikaları yerel kalkınmayı pek çok alanda beslerken, aynı şekilde yerelde markalaşmayı başaran bir şehir de uluslararası tanınırlığa olan katkısıyla ulusal kalkınmayı besler. Bugün, dünyada pek çok şehir bir bölgeden hatta ülkelerden bile daha büyük ekonomilere sahip olabilmektedirler; örneğin New York tek başına dünyadaki en büyük 25 ekonomiden biridir ve 2025'te dünya ekonomisindeki büyümenin %35'i ilk 100 şehir tarafından gerçekleşecektir (Lord 2015).

Şehir markalaşmasında amaç, şehri diğer şehirlerden farklı bir konuma getirmektir. Bir şehrin ilk önce varlığını gösterebilmesi, daha sonra hedef kitlenin belleğinde rakiplerinden üstün bir yer edinebilmesi ve son olarak da daha önce benzeri olmayan bir marka ile kendini fark ettirmesi gerekmektedir (Kavaratzis ve Ashworth, 2006). Günümüzde şehrin cazibesini artırarak olumlu bir imaja sahip olması turistleri, yatırımları, beşerî sermayeyi çekmek ve bütünsel bir kalkınma sağlayabilmek için kaçınılmaz olmuştur.

**Başarılı bir markaya sahip olan şehirler;**

- Yatırımları çeker ve ekonomiye katkı sağlar.
- Kendi ürünlerinin değerini arttırır.
- Yaşanmak istenen yerler haline gelerek, işgücünü çeker.
- İnovasyon olanaklarını arttırır.

## Markalaşma Stratejisi Geliştirme

Başarılı bir markalaşma marka kimliği, markayı diğerlerinden ayıran bir farklılaşmayı ve marka karakterini içermelidir (Aaker 1996). Marka kimliğini oluşturmada en önemli adım kim olduğunu tanımlamak ve vizyonu belirlemektedir. Bu vizyon doğrultusunda ne başarmak istediğini ve hangi değerler etrafında markanın şekilleneceğini tespit etmek gerekmektedir. Şehirler için bu sürecin en sağlıklı yolu şehrin bütün paydaşları ile işbirliği halinde analizler yaparak kimliğini tanımlamaktır. Unutulmamalıdır ki;

- Stratejik bir konsept belirlemek markalaşmanın başlangıcıdır.
- Bu konsepti detaylandıran temalar belirlenmelidir.
- Logo ve slogan, markalaşmanın başlangıcı değil birer sonucudur.

Markalaşma sürecinde atılması gereken ilk adımlardan biri, şehri anlamak olacaktır. Her marka, insanlarda olduğu gibi kendi **"genius"**una, bir öze ve ruha sahip olmalıdır; nitekim her yerin kendine has nitelikleri vardır ve bu nitelikler "yerin ruhu"nu yani genius loci'sini oluşturur. Bir yerin genius loci'sini, marka bir yerin özünü belirleyen pek çok etmen vardır; yerin doğal ve fiziksel çevresi bu özün en temel taşını oluştururken, politik, tarihsel, sosyal ve kültürel elementler de markanın özüne katkı sağlar ve diğer yerlerden ayırır (Skinner 2011). Bu sebeple **"Yerin ruhu"**nu tespit ederken şehrin kuruluşundan günümüze kadar uzanan tarihsel sürecini kültür, mimari, ekonomi, yönetim, sosyal yapı gibi kriterler etrafında araştırmak gerekir. Şehri diğerlerinden ayıran nedir? İnsanlar bu şehri ziyaret ettiklerinde nasıl bir atmosfer içerisinde kendilerini bulmaktadırlar?

**Geçmişten günümüze şehri niteleyen, öne çıkaran özelliği ne olmuştur?** Bu soruların cevapları doğrultusunda şehrin marka kimliği ruhuyla paralel olmalı, günümüz değişkenleriyle birleştirilerek bir kimlik kazandırılmalıdır. Bu kimlik, markalaşma sürecinde bizi vizyon belirlemeye yönlendirecektir.

**World Cities Culture Forum**

2018 Raporu'nda dünyanın önde gelen şehirlerini içeren araştırmada kullanılan kültürel göstergeler, şehrin güçlü ve zayıf yanlarını analiz ederek araştırılması ve geliştirilmesi gereken alanlar olarak görülmelidir. Bu göstergeler arasında.,

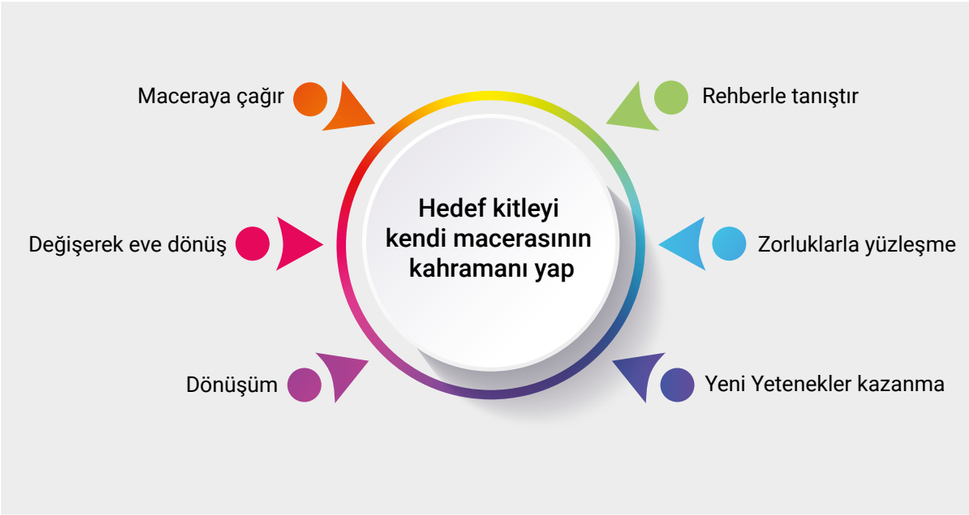
- Uluslararası turist sayısı
- Kültürel enstitülerin sayısı
- UNESCO dünya miras listesine giren alanlar
- Müze, tiyatro, sinema, konser alanı sayısı
- Yeşil alan oranı
- Festival ve etkinlik sayısı yer almakta olup, şehirlerin markalaşma sürecinde gelişim alanlarının önemli bir kısmını oluşturmaktadır.



Şehrin kimliği etrafında geliştirilecek bir vizyonu tanımlarken ise SWOT analizi yapmak etkili analiz yöntemlerimden biri olacaktır. Şehrin güçlü, zayıf yanları ile fırsat ve tehditleri görmek markanın izleyeceği yolu belirlemede kritik bir adımdır. SWOT analizi şehrin mevcut ve potansiyel hedef kitlesini belirlemek için de önemli bir adımdır, nitekim bir markanın başarı ölçütlerinden biri ne kadar ulaşılabilir olduğudur ve bunu arttıran etken, hedef kitlenin doğru tespit edilmesidir. Şehri güçlü yanlarını ön plana çıkarmak, zayıf yanlarını geliştirmeye çalışmak, mevcut fırsatları iyi değerlendirmek ve potansiyel tehditlere hazırlıklı olmak gerekmektedir.

Şehrin kendi bileşenlerini tespit ettikten sonraki adım, diğer örnekler ile kıyaslama yaparak bir strateji belirlemektir. Benchmarking (Kıyaslama) Analizi, ilgili şehrin ruhuna, ekonomik ve sosyal gelişmişlik oranına yakın olan başarılı/başarısız markalaşma çalışmalarını incelemek; bu örneklerin ne derece uyarlanıp uyarlanamayacağını görmek için gereklidir. İç kıyaslama, performans kıyaslama, stratejik kıyaslama, uluslararası kıyaslama gibi pek çok Benchmarking yöntemi vardır (Anderson 1995). Örneğin şehrin önceki logoları tasarım ve etkileşim oranı gibi etkenler etrafında kıyaslanabilir veya başka birkaç farklı şehrin marka çalışmaları sonrası elde ettikleri turist sayıları incelenebilir.

Son olarak, şehrin cazibesini yansıtacak ve marka görünürlüğünün en etkili bileşenlerinden biri olacak adım bir anlatı (narrative) yaratmaktır. Bir pazarlama aracı olarak hikaye anlatıcılığı özellikle turizm sektöründe **"deneyim"** arayışında olan yükselen hedef kitleyi yakalamak için önemli bir araçtır. Hikaye anlatıcılığında Kahramanın Sonsuz Yolculuğu'nun döngüsü (Campell 2017), sadece edebi hikayeler için değil; marka hikayelerinde de sık sık kullanılmaktadır. Zira hedef grubun kişiselleştirebileceği




bir hikaye, marka sadakatini oluşturarak şehir ile olan kişisel bağı arttıracaktır. Bu hikayeyi en iyi şekilde yansıtabilecek bir anlatı, şehirle bütünleşerek ayrılmaz bir parçası olacaktır.

Anlatının dünyadaki en başarılı örneklerinden biri Amsterdam'da 2004 yılında ortaya çıkan **"I Amsterdam"** olmuştur. 3 boyutlu bir çalışma olarak sloganın şehrin merkezinde yer alan Rijks Müzesi önüne koyulmasıyla, bu dizayn sadece Amsterdam'ın ikonik bir sloganı olmakla kalmadı, Türkiye de dahil dünyanın pek çok farklı şehrine yayıldı. I Amsterdam sadece bir kelime oyunundan üretilmiş **"motto"** olmanın ötesinde (Ben Amsterdam'ım), karşı tarafı şehre davet eden ve bir parçası olmayı vadeden anlatısıyla ve yerel aktörlerle, şehir sakinleriyle ve turistlerle işbirliğini sürdüren, şehre dair araştırma ve raporlar yayınlayan, tanıtım faaliyetlerini yürüten büyük bir girişim ağı olarak şehrin ziyaretçi oranında inanılmaz bir yükseltme yaşattı ve Amsterdam ekonomisine ciddi bir katkı sağladı. Çalışma o kadar başarılı oldu ki, I Amsterdam yazısı beklenenin çok üzerinde bir turist ilgisiyle karşılaştı ve 2018 yılında müze meydanında ulaşımı engelleyecek bir kalabalığı yol açması sebebiyle kaldırılmak zorunda kaldı.

## Kalkınma Ajansları'nın Rolü

Şehir markalaşmasının en temel mantığı, hem şehrin **"gerçek"** yönlerini hem de şehrin **"algılanma biçimlerini",** kentsel yönetişimle entegre olmuş bir şekilde planlama ve yönetimden oluşmaktadır (Boisen 2013). Kentsel yönetişim şehir markalaşması sürecinde planlamanın ve stratejinin nasıl hazırlanacağı ve bu süreçlerde kimin uygulayıcı olacağının belirlenmesinde önemlidir. Şehir markalaşmasında entegre bir yaklaşım sürdürmek etkili bir markalaşma için en gerekli şartlardan biri olup, markalaşma stratejisinin kentsel yönetişimin bir parçası olmasını sağlayacak ve böylelikle politika oluşturmayı sağlayacaktır (Boisen 2013).

Kalkınma Ajansları kuruluş amaçları itibariyle yerelde kamu ve özel sektör ile, sivil toplum arasında işbirliğini öngören yapılar olmasıyla şehir markalaşmasında gerekli olan kentsel yönetişim mekanizmasının önemli bir parçasıdır. Ajanslar kalkınma hedefleri doğrultusunda şehir markalaşmasını öncelik olarak belirleyerek yerel aktörleri faaliyetlerin bir parçası yapmak amacıyla harekete geçirebilir, koordine edebilir ve mali / teknik destek sunabilir. Örneğin, Dicle Kalkınma Ajansı Mezopotamya Kültür Turizminin Geliştirilmesi, Tanıtım ve Markalaşma Sonuç Odaklı Programı çerçevesinde İpekyolu Kalkınma Ajansı, Karacadağ Kalkınma Ajansı ve GAP BKİ ile işbirliği içerisinde ortak bir program yürütmektedir. Program kapsamındaki faaliyetlerde sadece ilgili illerin paydaşları değil, bölge paydaşları ile yürütülen işbirliği sayesinde **coğrafya, kültür, tarih yönünden benzerlik taşıyan illerin kendi içerisinde tutarlı ve devamlılığı olan bir markalaşma sürecini sağlaması;** Mezopotamya'nın bir destinasyon olarak tanınırlığının artmasını sağlayacaktır.

# TRC3 Bölgesinde **COVID-19 Salgınının Ekonomik ve Sosyal Etkileri Araştırması**

## Giriş

Mart ayı içerisinde ülkemizi etkisi altına almaya başlayan ve etkisi halen devam eden Covid-19 Salgının TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt) Düzey 2 Bölgesindeki sosyoekonomik etkilerini araştırmak üzere Mardin, Batman, Şırnak ve Siirt Yatırım Destek Ofislerinin desteğiyle Araştırma, Strateji Geliştirme ve Planlama Birimi tarafından bir araştırma raporu hazırlanmıştır.

Araştırma raporu pandeminin kısa vadede Mardin, Batman, Şırnak ve Siirt illerinde sosyoekonomik açıdan oluşturduğu etkiyi gözlemlemeyi amaçlamıştır. Raporda pandemi sürecinde illerdeki sektör bilgisi, işletmeler ve ihracatın, istihdam ve dezavantajlı grupların, mültecilerin, sağlık ve eğitim sisteminin pandemi sürecindeki mevcut durumu ve kısa vadede bu alanlarda gerçekleşen değişimler, kurum ve kuruluşların salgının yayılmasına engel olmak için aldığı önlemler ve bölgesel çapta yapılan yardımlar gibi genel bilgiler yer almıştır.

Rapor hazırlanırken pandemi süreciyle alakalı kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşlarından mülakat yöntemiyle nitel veri ve bilgiler toplanmış olup ayrıca aylık bazda nicel veri yayımlayan kamu kurumlarının idari kayıtlarından faydalanılmıştır. Toplanan veriler ve bilgiler derlenmiş ve yorumlanmış olup kısa vadede (mart - nisan - mayıs ayları içerisinde) pandeminin Bölgeye olan sosyoekonomik etkileri ile ilgili yorumlamalar yapılmıştır.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının koordinasyonunda Ajansımız tarafından hazırlanan araştırma raporunun, salgının kısa vadede bölgesel etkilerinin araştırılması, alınabilecek tedbirlerin belirlenmesi ve etkin bir yol haritasının oluşturulmasına rehberlik etmesi beklenmektedir.

Salgının bölgeye yönelik ekonomik ve sosyal alandaki etkilerinin değerlendirildiği başlıklar aşağıda gösterilmiştir.

## Ekonomik Değerler

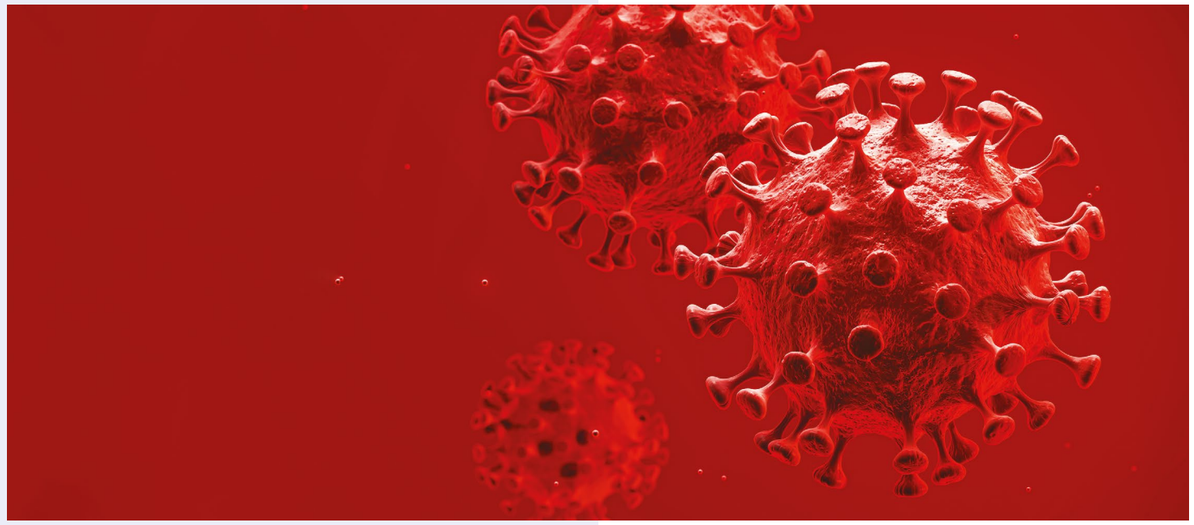
Talep daralması nedeniyle oluşan dış ticaretteki durgunluk nedeniyle tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de ekonomik büyüme oranları yavaşlamıştır. İşletmeler büyüme politikalarını gözden geçirerek büyüme hedeflerine odaklanmaktan ziyade kar odaklı nakit döngüsü yüksek ürünlerin satışına yönelik yol haritası oluşturmaya önem vermişlerdir. Bu dönemde hiç kuşkusuz dijitalleşme ve e-ticaretin önem kazanması işletmelerin özellikle sosyal medyayı Zoom ve benzeri uygulamaları etkin kullanmalarına, e-ticaret altyapılarını geliştirerek finansman ve müşteriye ulaşmanın yollarını aramalarına yol açmıştır. Maliyetlerin azaltılması ve kaynak verimliliği uygulamaları bu dönemde hiç kuşkusuz çok daha fazla ön plana çıkacaktır (pwc Türkiye, 2020).

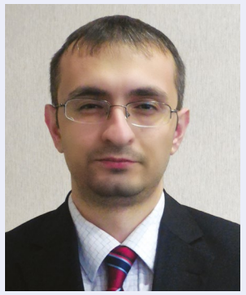
TRC3 Bölgesi'nde faaliyet gösteren OSB'lerin genel durumuna bakıldığında pandemi döneminde kısa vadede tahsis / iptal durumlarında bir değişim gözlemlenmemiştir. Doluluk oranlarında da normal döneme kıyasla önemli bir fark görülmemektedir. OSB'lerde devam eden inşaat ve altyapı çalışmalarının bu dönemde ertelendiği tespit edilmiştir. Ürün lojistiği noktasında yoğunlukta nispeten bir azalma olsa da tedarikçi ve müşteri profillerinde kısa vadede bir değişim gözlemlenmemektedir.

Bölge firmaları bu dönemde işletmelerini kapatmak yerine faaliyetlerini geçici olarak durdurma ve çalışanlarına yönelik kısa çalışma ödeneği desteğinden faydalanma yolunu tercih etmişlerdir.

Bölge OSB tekstil ve hazır giyim firmalarında nisan ve mayıs ayında satışlarda ve istihdam sayılarında dalgalanmalar tespit edilmiş olup bunun nedeninin dış pazar talep daralması olduğu firma yetkilileri tarafından bildirilmiştir. Firmaların bu problemi iç pazara ürün satarak ve ürün çeşidini değiştirerek çözmeye çalıştıkları bilinmektedir.

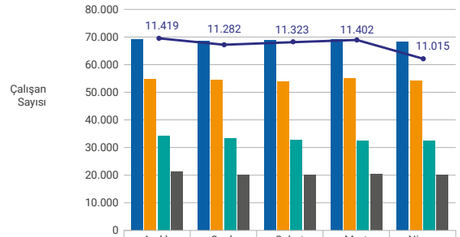
Bölgenin önde gelen sektörlerinden turizm, gıda imalatı, tekstil ve hazır giyim süreçten etkilenmiş olsa da en büyük dalgalanmalar turizm sektöründe özellikle Mardin ilinde yaşanmıştır. Tarım sektöründe ve gıda imalatında kısa vadede olumsuz bir etkiden bahsetmek söz konusu değildir. Hatta bu dönemde karantina uygulaması nedeniyle bireyler arasında artan gıda stoklama faaliyetleri üreticilere olumlu yansımıştır. Toptancıya satılan ürünlerin çiftçi gelirlerinde yeterince artış sağlamaması ve tarım kredi faizlerinin yüksek olması gibi çiftçilerin yaşadığı genel problemler bu dönemde de devam etmiştir. İnşaat işleri Bölge'de kısmi olarak yavaşlasa da özellikle Siirt'te inşaat malzemeleri üreten firmaların ihracat pazarlarında ciddi değişimler olmamıştır. Bu durumun Siirt'te faaliyet gösteren ve Siirt inşaat malzemeleri ihracat pazar payının çoğunu elinde barındıran büyük ölçekli kurumsal bir firmanın pazar stratejisinden kaynaklandığı tahmin edilmektedir. Tekstil sektörü incelendiğinde özellikle Batman'da nisan ayı satışlarındaki düşüş ihra-



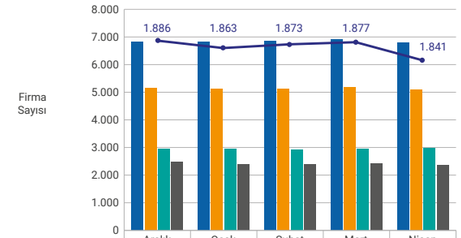


**Berk OĞUZ**
Araştırma Strateji Geliştirme ve Planlama Birimi Uzman

**Şekil 1.** 250 Kişinin Altında Çalışanı Olan Firmalardaki Değişimler




| | Aralık | Ocak | Şubat | Mart | Nisan |
|---|---|---|---|---|---|
| Mardin | 69.096 | 68.602 | 68.978 | 69.097 | 68.271 |
| Batman | 54.829 | 54.355 | 53.925 | 55.163 | 54.300 |
| Şırnak | 34.084 | 33.200 | 32.758 | 32.507 | 32.369 |
| Siirt | 21.231 | 19.967 | 20.161 | 20.380 | 20.145 |
| TR (1000 kişi) | 11.419 | 11.282 | 11.323 | 11.402 | 11.015 |




| | Aralık | Ocak | Şubat | Mart | Nisan |
|---|---|---|---|---|---|
| Mardin | 6.829 | 6.820 | 6.850 | 6.920 | 6.811 |
| Batman | 5.144 | 5.109 | 5.125 | 5.169 | 5.104 |
| Şırnak | 2.959 | 2.950 | 2.929 | 2.947 | 2.976 |
| Siirt | 2.476 | 2.393 | 2.385 | 2.408 | 2.378 |
| TR (1000 kişi) | 1.886 | 1.863 | 1.873 | 1.877 | 1.841 |

**Kaynak:** SGK, 2020.

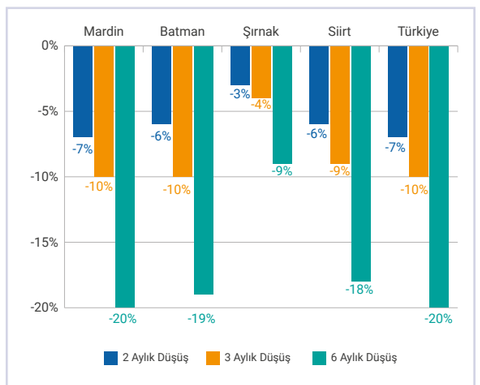
cattaki talep daralmasına mayıs ayı değerlerindeki artış ise firmaların ihracat kanallarının daralmasından dolayı iç pazara yönelmesine işaret etmektedir. Bölge ticaretine bakıldığında gıda ticaretinde ciro artışı yaşanırken dayanıklı tüketim mallarının ticaretini yapan tüccarlar bu süreçten olumsuz etkilenmişlerdir.

Bölge'de faaliyet gösteren kayıtlı firma sayılarında ve firmaların çalışan sayılarında bu dönemde az seviyede bir azalma olsa da Türkiye geneli kadar olmaması dikkat çekicidir. Bu durum, bölge firmalarının faaliyetlerini geçici olarak durdurdukları ve kısa çalışma ödeneğinden faydalandıkları çıkarımını kuvvetlendirmektedir. Bölge'de kurulan kapanan işletmeler incelendiğinde pandemi dönemiyle normal dönem arasında ciddi bir fark olmaması da bu durumu kanıtlar niteliktedir. Sosyal Güvenlik Kurumunun idari kayıt verilerinden elde edilen ve Bölge'de yoğun olarak faaliyet gösteren 250 kişinin altında çalışanı olan işletmelere yönelik oluşturulan Şekil 1'deki grafik bu durumu açıklamaktadır.

Sokağa çıkma yasağı ve karantina uygulamaları kuşkusuz en çok esnafların gelirlerinde düşüş yaşamalarına neden olmuştur. Bu dönemde verilen destekler kayıt dışılığın bölgede azalmasını sağlamış odalara kayıt olan esnaf sayısı normal döneme kıyasla bu dönemde artış göstermiştir. İşletmeler gibi esnaflar da dükkanlarını geçici olarak kapatma kararı alarak desteklerden faydalanma yolunu tercih etmişlerdir. Temel gıda satışı yapan esnaflar ve telekomünikasyon hizmet sağlayıcıları bu dönemde gelirlerinde artış yaşamışlar, okul servis sahipleri, motorlu taşıyıcılar kooperatifleri, nakliyeciler, kuaförler ve spor salonları sahipleri ve çalışanları ise faaliyetlerini geçici olarak durdurarak devlet desteklerinden yararlanma yolunu tercih etmişlerdir.

Talep daralmasının ekonomideki etkilerine bakıldığında, iyimser senaryoda (etkinin iki ayda sona ereceği) Mardin, Batman ve Siirt illerinde ve Türkiye'de %6 ila 7'lik bir daralma yaşanacağı; daha kötümser bir senaryoda (etkinin altı ayda sona ereceği) ise daralmanın yine aynı illerde ve Türkiye'de %18 ila 20'ye kadar çıkacağı öngörülmektedir. Şırnak ili özelinde pandeminin kısa orta ve uzun vadeli senaryolarındaki talep daralmalarının diğer illere ve ülke geneline kıyasla düşük değerlerde olması dikkat çekicidir.

**Şekil 2.** Talep Şokunun Ekonomiye Etkisi (%)




**Kaynak:** Türkiye'de Covid-19 Odaklı Talep Şoklarının Coğrafi Yayılımı; Akçiğit ve Akgündüz, Nisan 2020.

Habur sınır kapısında alınan önlemler ihracatı kısmen yavaşlatsa da Irak vaka sayılarında ciddi bir artış olmaması kısa vadede olumsuz bir durumdan söz edilmemesini sağlamaktadır. İhracat değişimleri değerlendirildiğinde Mardin ve Batman illerinin nisan ve mayıs aylarında kısmi düşüşler yaşaması kısa vadede olumsuz bir algı oluşturmasa da takip edilmesi gereken bir konudur. Gümrük müdürlüğünden alınan bilgilere göre Habur sınır kapısında araç giriş çıkışları ve ihracat değerlerine ilişkin pandemi dönemi ve normal dönemin kıyaslandığı tablo aşağıdaki gibidir.

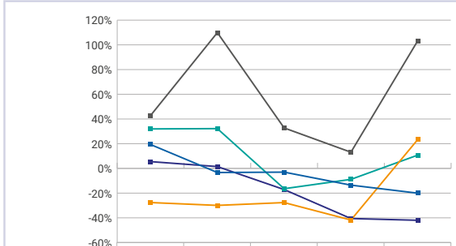
**Tablo 1.** Habur Sınır Kapısı Pandemi Dönemi İhracat Değerleri

| Göstergeler | 2019 (31 Mayıs itibariyle) | 2020 (31 Mayıs itibariyle) | Yüzde Değişimi |
|---|---|---|---|
| Toplam Araç- Giriş Çıkış | 484.771 | 460.355 | -5% |
| Toplam İhracat Değerleri | 888.213.320 $ | 868.070.676 $ | -2,2% |

**Kaynak:** Şırnak Gümrük İl Müdürlüğü, Mayıs 2020.

Sektörel bazda ihracata baktığımızda önde gelen ihracat ürünlerinden hububat, bakliyat ve yağlı tohumun ve inşaat malzemelerinin kısa vadede ihracat değerlerinde ciddi değişimler olmadığı, makine ve aksam ticaret değerlerinde düşüş görüldüğü, hazır giyim ve konfeksiyon değerlerinde nisan ayında azalma olsa da mayıs ayında artış yaşandığı söylenebilir. Bu dönemde pazar ülkelerde süren sosyoekonomik istikrarsızlıklar ve pandemi Mardin ve Batman pazarlarında nispeten değişimler yaşamasına neden olmuştur. Bu dönemde ihracatın Doğu Avrupa ve Güney Kafkasya'ya doğru kaydığı söylense de kısa vadede bu durumun kalıcı veya geçici olacağı tahmini yapılamamaktadır. Aşağıdaki grafikte 2019 yılı ve 2020 yılı aynı dönemlerindeki ihracat değerleri arasındaki değişim yüzdeleri gösterilmiştir. Grafiğe göre Mardin ihracatının bir önceki yılın aynı dönemine göre şubat ayında ve pandemi döneminde düşüş yaşadığı görülebilmektedir. İhracat değerleri Mardin için mayıs döneminde %20'ye kadar düşüş yaşamıştır. Batman ihracat pazarı daha homojen dağılmıştır. Avrupa ve Ortadoğu ağırlıklı ihracat yapan Batman'da mayıs ayı haricinde diğer dönemler 2019 yılına kıyasla düşüş yaşamıştır. Mayıs ayındaki artış dikkat çekici olmakla birlikte tekstil ve hazır giyim sektörü cazibe merkezi olan Batman ilinde ürün çeşitliliğine giden firmaların maske, tulum, eldiven vb. ürünleri nispeten ihraç ettiği yorumu yapılabilir. Siirt ihracatının çoğunluğu hazır beton ve diğer inşaat ürünlerine dayanmaktadır. Normal dönemde ve pandemi döneminde önceki yıla kıyasla ihracat değerlerinin sürekli artırması dikkat çekicidir. Şırnak ihracatı mart ve nisan aylarında bir önceki yılın aynı dönemine kıyasla bir miktar düşüş yaşasa da mayıs ayında %10'luk bir artışla dönemi kapatmıştır. Türkiye genelindeki ihracat düşüşleri ise dış ticaret dengesi için risk teşkil etmektedir.

**Şekil 3.** Bir Önceki Yılın Aynı Dönemine Kıyasla (2019-2020) İhracattaki Değişim (%)




| | Ocak | Şubat | Mart | Nisan | Mayıs |
|---|---|---|---|---|---|
| Mardin | 19,33% | -3,31% | -3,01% | -13,53% | -20,03% |
| Batman | -27,63% | -29,93% | -27,65% | -41,77% | 23,33% |
| Şırnak | 31,96% | 32,22% | -16,42% | -8,87% | 10,74% |
| Siirt | 42,83% | 109,90% | 32,76% | 13,12% | 103,25% |
| TR | 5,50% | 1,49% | -17,11% | -40,56% | -41,98% |

**Kaynak:** TİM, Haziran 2020

Üniversitelerin araştırma merkezlerinin durumu incelendiğinde uygulamalı laboratuvar çalışmalarında genel olarak bir aksama yaşandığından bahsedilebilir. Paydaşların talep ettiği analizlerin yapılamaması bu merkezlerin ekonomik anlamda ciddi sıkıntıya girmelerine neden olmuştur. Bu dönemde Artuklu Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Daire Başkanlığı'nın Mardin Devlet Hastanesine PCR cihazı kurulmasına yönelik verdiği teknik destek ve danışmanlık faaliyetleri salgının il genelinde yayılımını önlemeye ilişkin önemli bir faaliyet olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca üniversitelerin araştırma merkezleri ve uzaktan eğitime erişimine ilişkin bilişim altyapısı incelendiğinde önemli bir problem olmadığı ancak sistemi yönetme noktasında nitelikli personel sayısında yetersizlikler olduğu tespit edilmiştir.

**Aşağıdaki tedbirler kurumsal firmalar için bu süreçte daha fazla ön plana çıkmaktadır:**

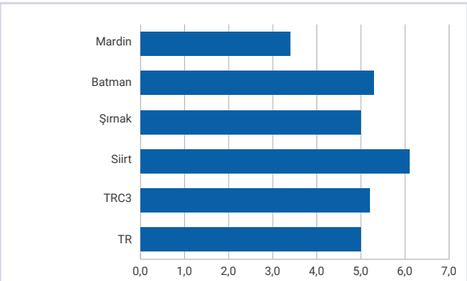
- Risk haritası oluşturarak iş akış süreçleri ve acil durum eylem planlarının sürecin yöneleceği olası senaryoya göre yeniden belirlenmesi,

- Çalışanların evden iş takibini yapmasını sağlamak amacıyla gerekli bilişim teknolojileri altyapısını oluşturmaları,
- Tedarik zincirinde virüsün yol açtığı kısıtlamaların belirlenmesi ve önlem alınması gerekirse alternatif tedarik kaynaklarının ve yeni pazarların tespit edilmesi,
- Satış ve pazarlama stratejilerinin yeni normal sürecine göre yenilenmesi ve tedbirlerin alınması,
- Bilişim Teknolojileri sistemlerinin ve verilerin güvenlik altına alınması.

## Sosyal Değerler

Bölgenin sosyal açıdan analizi yapıldığında pandemi sürecinin oluşturduğu risklerin başında ortalama hane halkı büyüklüğünün yüksek olması, kalabalık düğün ve cenaze merasimleri ve sosyoekonomik açıdan geri kalmış kırsal alanlarda tedbirlerin ve sağlık altyapısının yetersiz olması gelmektedir. Salgından vefat eden kesimin görece yaşlı olmasından dolayı Bölgenin görece genç nüfusunun salgını hafife alma ihtimali ve hastalığı hanelerinde yaşayan orta yaşlı ve yaşlı nüfusa bulaştırmaları durumunu da dikkate alarak tedbirlerin Bölge'de sıkılaştırılması gerektiği tespit edilmiştir. Aşağıdaki grafikte hane halkı verileri incelendiğinde bölge illeri değerlerinin Türkiye ortalamasından ortalama 2 kişi fazla oldukları görülmektedir. Şırnak ilinin ise 6,1 kişi ile tüm iller arasında en yüksek riskli il olduğu görülmektedir. Diğer iller salgın riski açısından yaklaşık değerlere sahiptirler.

**Şekil 4.** Ortalama Hane Halkı Büyüklüğü (Kişi/Hane)

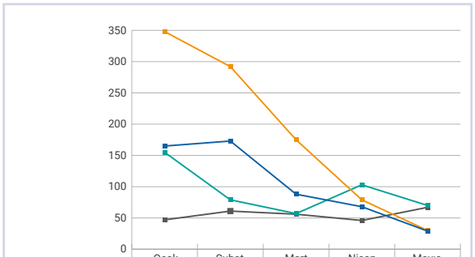



| | TR | TRC3 | Siirt | Şırnak | Batman | Mardin |
|---|---|---|---|---|---|---|
| Ortalama Hane Halkı Büyüklüğü (Kişi/Hane) | 3,4 | 5,3 | 5,0 | 6,1 | 5,2 | 5,0 |

**Kaynak:** TÜİK, 2019.

Pandemi Bölge'de en çok istihdam ve işsizlik alanında etkili olmuştur. Genç nüfusun yoğunlukta olduğu Bölge'de faaliyetlerini geçici olarak durduran/kapatan kayıtlı/kayıt dışı işletme ve esnafların yanlarında çalışan çırak veya stajyer diye tabir edeceğimiz genç nüfusunun pandemi sürecinde işsiz kaldığı tespit edilmiştir. Genç işsizliğinin (15-24 yaş) Bölge'de pandemi öncesinde %40'larda seyrettiği de göz önüne alınırsa pandemi sürecinde bu oranın %50'lere kadar çıkacağı varsayılmaktadır. Aşağıdaki grafikte Bölge geneline bakıldığında Mardin ve Batman illerinde genç kesimin pandemi dönemi işe yerleştirmelerinde keskin düşüşler olduğu göze çarpmaktadır. Şırnak ve Siirt illerinde ise dikkat çekici bir şekilde normal dönem ile pandemi dönemi arasında önemli bir fark görülmemektedir.

**Şekil 5.** Pandemi Döneminde Gençlerin (15-24) İşe Yerleştirilmeleri (Kişi)




| | Ocak | Şubat | Mart | Nisan | Mayıs |
|---|---|---|---|---|---|
| Mardin | 165 | 173 | 88 | 68 | 29 |
| Batman | 348 | 292 | 175 | 79 | 30 |
| Şırnak | 155 | 79 | 57 | 103 | 70 |
| Siirt | 47 | 61 | 56 | 46 | 67 |

**Kaynak:** İŞKUR, Haziran 2020.

Pandemi nedeniyle işini kaybeden bir diğer dezavantajlı kesim kadınlardır. Gündelik ev hizmetleri, lokanta hizmetleri ve diğer hizmetler sektörlerinde çalışan kadınlar bu dönemde işsiz kalmışlardır. Karantina döneminde eşleriyle birlikte daha fazla vakit geçirmeleri nedeniyle Bölge'de aile içi şiddet artış göstermiştir. Bu dönemde işe yerleştirme oranlarında ciddi oranda düşüşler olduğu tespit edilmiştir. Kısa vadeli çalışma ödeneğine başvurarak çalışanlarını ücretsiz izine ayıran işletme sayısında artışlar olduğu gözlemlenmiştir.

Bu dönemde sağlanan teşvik ve desteklerden faydalanmak amacıyla kayıt dışı çalışan firmalarda azalma olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca SGK şikayet ve ihbar hattı ALO 170'e kayıt dışı istihdamla alakalı gelen telefonlarda normal döneme kıyasla kayda değer bir azalma olduğu tespit edilmiştir. Örneğin Batman'da Mart 2020 döneminde kayıt dışı çalışan oranı bir önceki yılın aynı dönemine göre 4,8 puan azalarak %29,1'e gerilemiştir.

Bölge'de ikamet eden mülteci kesim görece sosyoekonomik açıdan diğer Bölgedeki mültecilere kıyasla daha dezavantajlı durumdadır. Bu kesim tarımda çiftçilere yardım etmekte buğday pazarlarında ve kayıt dışı tekstil atölyelerinde çalışmaktadır. Kapanan kayıt dışı atölyeler en çok bu kesimi olumsuz etkilemiştir. Bölge'de sosyal uyum yardımının bu dönemde Kızıltepe'deki mültecilere bir müddet verilememesi bu kişilerin mağduriyetini artırmıştır. Dil bariyeri, kalabalık haneler ve hukuki kısıtlamalar göz önüne alındığında mülteci girişimcilerin/çalışanların salgından yerel girişimcilere kıyasla daha olumsuz etkilendiği söylenebilir.

Artuklu üniversitesinin yaptığı bir anket çalışmasına göre ilk defa uygulanan uzaktan eğitim sistemi öğretmenlerin ve öğrencilerin sürece adapte olmaları noktasında bir miktar sıkıntı yaşamalarına neden olmuştur. Sosyoekonomik nedenlerden dolayı bazı öğrenciler eğitim video ve ders kayıtlarına erişemediklerinden kayıt dondurmak zorunda kalmışlardır. Özellikle kırsalda yaşayan veli ve öğrencilerin uzaktan eğitim sistemi ile ilgili yeterli bilgiye sahip olması sorunu il milli eğimi müdürlükleri ve STK'lerin bu bireyleri yönlendirme ve bilgilendirmeleri sayesinde nispeten giderilmiştir. Artuklu Üniversitesi tarafından uygulanan uzaktan eğitim sistemine ilişkin bulguların yer aldığı tablo aşağıdaki gibidir.

**Tablo 2.** Pandemi Döneminde Uzaktan Eğitim Sistemine Yönelik Temel Bulgular

| Konu | Bulgu |
|---|---|
| Ödev ve Materyellere Ulaşım | Her 3 öğrenciden 1'i sorun yaşıyor |
| Video Ders Kayıtlarına Ulaşım | Her 4 öğrenciden 1'i sorun yaşıyor |
| Uzaktan eğitim sistemini 'etkili bir öğrenme biçimi 'olarak tanımlamayan katılımcılar | %50'nin üzerinde |
| Uzaktan eğitim sisteminin motivasyonu düşürücü bir yöntem olduğu kanısı | Her 4 katılımcıdan 3'ü |
| Uzaktan eğitim sistemine 5 ve üzeri puan veren katılımcılar | %50'nin altında |
| Pandemi sonrası eğitim sistemine yüzyüze devam etmek isteyen katılımcılar | Her 4 katılımcıdan 3'ü |
| Pandemi sürecinde kayıt dondurmayı düşünen katılımcılar | Her 4 katılımcıdan 1'i |

**Kaynak:** Mardin Artuklu Üniversitesi, Haziran 2020.

## Sonuç

Bölge ile ilgili genel değerlendirme yapıldığında pandeminin ilk 3 dönemi olan mart-nisan-mayıs döneminde işletmelerin faaliyetlerini geçici olarak durdurdukları ve kısa çalışma ödeneğine yoğun bir talebin olduğu tespit edilmiştir. Bu dönemde kapanan firma sayısı Bölge'de normal seviyelerde kalmıştır. İhracat değerleri sektörel bazda değişim gösterse de Habur sınır kapısı verileri ilk 3 dönem için normal döneme kıyasla ciddi değişimler olmadığını göstermektedir. Bazı sektörler bu dönemde ciddi seviyede etkilenmiştir. Mardin turizmi bu sektörlerin başında gelmektedir. Bu dönemde Mardin iline gelen turist sayısında bir önceki yıla kıyasla ciddi düşüşler yaşandığı ilgili kurumlar tarafından mülakatlarda dile getirilmiştir.

Turizm sektörüne yönelik pandeminin uzun vade etkileri ile ilgili daha ayrıntılı bir çalışma yapılması gerekmektedir. Bir diğer önemli husus Bölgede ciddi bir üretim ve ihracat değerine sahip gıda (hububat, bakliyat) satış değerlerindeki değişimdir. Kısa vadede bu sektörde bir etkiden bahsedilmese de sektörlerde faaliyet gösteren firmaların tedarikçi, müşteri profillerindeki değişimler, üretim değerleri ve satış değerlerinin uzun vadeli etkilerinin incelenmesi ve olası bir risk tespit edilmesi durumunda gerekli tedbirin alınması gerekmektedir.

Bölgenin sağlık altyapısı Türkiye ortalamasına kıyasla yeterli görülmemektedir. Yüksek hane halkı büyüklüğü, kalabalık düğün ve cenaze merasimleri pandeminin bu Bölgeye uzun vadede etkisini artırabilecek önemli risklerdir. Kırsaldaki sosyoekonomik sorunlar da göz önüne alındığında uzun vadeli tedbirlerin Bölgede alınması gerektiği görülmüştür. Bölgede ekonomik açıdan yeterli seviyede olmayan ailelerle yaşayan öğrencilerin uzaktan eğitim sisteminden yeterince yararlanamaması bir diğer önemli sorundur. İl milli eğitim müdürlükleri ve sivil toplum kuruluşları bu noktada gerekli faaliyetleri yürütseler de ilgili kurumlar tarafından bu faaliyetlere destekler artırılmalı kırsaldan kente her öğrencinin uzaktan eğitim sistemine erişimi sağlanmalıdır.

Pandeminin kısa vadede etkilerini araştırmak amacıyla Ajansımız ve ilgili kurumlar tarafından ilerleyen dönemlerde daha uzun vadeli araştırmalar yapılarak kamuoyuna duyurulacaktır.

# Siirt Fıstığının Bölgemiz Tarımındaki Yeri

Kalkınma sürecinin hızlı bir biçimde gerçekleşmesi ve kapsayıcı bir büyümenin meydana gelmesi, kaynakların etkin ve verimli kullanılması bölgesel potansiyelin harekete geçirilmesi ile doğrudan ilişkilidir. Mardin, Siirt, Şırnak ve Batman illerinden oluşan TRC3 bölgesi elinde bulundurduğu kırsal kalkınma potansiyelini kullanmak üzere ekonomik değeri yüksek olan ürünleri verim, kalite ve ihracat ile gelir artışına dönüştürebilecektir. Bölgesel potansiyelin etkin bir şekilde kullanılması amacıyla Ajansımızın tarımsal yerel ürünlerde ortaya koyduğu sonuç odaklı yaklaşımı orta vadeli bir planlama sürecidir. Bu planlı yaklaşım, esasen belirgin ve kesin netice sağlayacak bölgesel dinamiklerin ele alınması süreci daha etkin hale gelmektedir. Bu süreç, plan hazırlanmasından faaliyet aşamasına ve değerlendirmelerin gözlemlenmesine kadar olan her aşamayı kapsadığından dinamikler üzerinde odaklanmak ve üzerinde durulan konu hakkında vizyon oluşturmak mümkün hale gelmektedir.



**Halis TUNCEL**
Kurumsal Koordinasyon Birimi
Uzman



Bölgemizde ekonomik anlamda kritik potansiyele sahip tarımsal ürünlerden olan Siirt fıstığı yüksek ekonomik değeri ile bölgede önemli bir gelir kapısı olmuştur. TÜİK verilerine göre TRC3 bölgesinde 2019 yılı itibari ile Siirt fıstığı üretimi 14.383 tondur. Ürünün bölgemizdeki perakende fiyatı dikkate alındığında 1,2 milyar TL gibi muazzam bir parasal büyüklüğe ulaşılmaktadır. Stoklama, paketleme, işleme gibi süreçler de dahil edildiğinde söz konusu ekonomik değer daha da yüksek seviyelere ulaşmaktadır. Bu denli ekonomik değeri yüksek bir tarım ürününün bölgemizde üretim ağının etkin ve modern yöntemler kullanılarak genişletilmesi, mevcut bahçelerde ağaç başına verimin artırılması , ürünün katma değerli hale getirilerek sanayi ve ihracatta önemli bir emtia haline getirilmesi, yığın ve kümelenme meydana getirilerek sanayi ve yan sanayi yatırımlarının bölgeye çekilmesi ve bölgede önemli bir kalkınma unsuru haline getirilmesi adına bütün bölgesel ve ulusal dinamiklerin harekete geçirilmesi kritik öneme sahiptir.

Bölgenin iklim dokusu içinde kendiliğinden yetişen ve mevcut bitki örtüsü içinde çok fazla bulunan Siirt Fıstığı, Antep Fıstığına göre pek çok açıdan farklılıklar barındırır. Coğrafi özelliklerden etkilenerek daha iri ve lezzetli bir hal alan Siirt fıstığı, bölgede çok uzun yıllardır yetiştirilmektedir. Başta Siirt olmak üzere bölgemizde yaşayan pek çok ailenin geçim kaynağı olan fıstık yetiştiriciliği, zaman içinde gelişen teknolojilerden destek alarak perakende sektöründeki yerini de almaya başlamıştır. Zaman içerisinde bölgede irili ufaklı işleme tesisleri kurulmuştur. Paketleme ve ambalajlama gibi yan sanayilerle birlikte pastane ve kuruyemiş toptancılığı gibi hizmet alanlarında yeni firmalar kurulmuştur. Ürünün ihracatına yönelik uluslararası akredite belgelerine sahip firmalar dış piyasalara açılmaya başlamıştır. Ürünün katma değerinin artırılarak arz edilmesi ile birlikte gelir ve yatırımların artması kaçınılmaz olacaktır.

Küresel düzeyde ve ülkemizde talebi sürekli artış gösteren fıstık, ekonomik anlamda bölgemize önemli katkılar sunmaktadır. Fiyat artışları 2020 yılında yaşanan salgının küresel ticarete verdiği darbe sebebiyle negatif bir kırılma yaşamış olsa da yıllar itibariyle sürekli artış gösteren bir trende sahiptir. Uluslararası Sert Kabuklu Yemişler ve Kuru Yemiş Konseyi (International Nuts and Dried Fruit Council) verilerine göre 2019 yılı itibariyle Türkiye dünya üretiminde ABD ve İran'ın ardından 3. Sırada yer alırken tüketimde ABD'nin ardından 2. Sırada bulunmaktadır. Ürün fiyatları sürekli artış göstermesine rağmen yurtdışı fiyatlarla mukayese edildiğinde iç fiyatlar görece daha düşük kalmaktadır. Bilinen istatistik sitelerinden olan statista.com adlı internet sitesine göre toptan fiyatlarla dahi ortalama kg fiyatı İtalya'da 13,95 dolar, ABD'de 13,18 dolar, Polonya'da 12,39 ve Rusya'da 12,21 dolardır. Bölgemizde ise toptan fiyat ortalama 7,08 ila 7,73 dolar arasında seyretmekte iken perakende fiyatı ortalama 10,30 dolardır. Ürünün ihracatının yaygınlaşması ile birlikte gelirin %30 ila %40 düzeyinde artış göstereceği öngörülmektedir. Ülkemiz dünya kuru yemiş ve fıstık üretiminde önemli bir konuma sahipken iç talep fazlası nedeniyle ihracatta istenilen seviyede değildir.

Siirt fıstığının ihracat potansiyelinin geliştirilmesi için üretimin standart hale getirilmesi ve üretim düzeyinin artırılması gerekmektedir. Bölgemizde atıl durumda ve ekili tarıma elverişli olmayan geniş alanlar ve kendiliğinden yetişen bıttım ağaçları bulunmaktadır. Bu gibi alanlara toprak yapısına göre

**Tablo 3.** Siirt Fıstığına İlişkin Bazı İstatistikler

| | Yıllar | Türkiye | Mardin | Siirt | Şırnak | Batman | Bölge Toplamı | Yıllık Artış/ Azalış Oranı |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| **Meyve Veren Yaşta Ağaç Sayısı Adet Sayısı** | 2015 | 40.597.427 | 178.157 | 2.742.800 | 10.160 | 340.335 | 3.271.452 | 0% |
| | 2016 | 42.570.004 | 204.500 | 2.809.000 | 10.660 | 289.370 | 3.313.530 | 1% |
| | 2017 | 47.765.596 | 182.235 | 2.708.000 | 6.350 | 308.355 | 3.204.940 | -3% |
| | 2018 | 49.557.873 | 77.486 | 5.318.953 | 3.182 | 198.280 | 5.597.901 | 43% |
| | 2019 | 52.060.513 | 88.817 | 4.999.014 | 3.188 | 238.612 | 5.329.631 | -5% |
| | 2020 | 54.548.247 | 104.411 | 7.061.748 | 6.026 | 288.940 | 7.461.125 | 29% |
| **Meyve Vermeyen Yaşta Ağaç Sayısı** | 2015 | 11.632.973 | 138.516 | 1.219.000 | 61.777 | 255.802 | 1.675.095 | 0% |
| | 2016 | 17.192.812 | 111.600 | 1.163.500 | 32.677 | 536.680 | 1.844.457 | 9% |
| | 2017 | 19.460.186 | 133.525 | 1.059.652 | 82.627 | 793.700 | 2.069.504 | 11% |
| | 2018 | 20.529.250 | 49.870 | 2.491.642 | 34.194 | 299.370 | 2.875.076 | 28% |
| | 2019 | 20.983.692 | 184.754 | 2.345.770 | 40.877 | 1.822.329 | 4.393.730 | 35% |
| | 2020 | 22.721.902 | 122.534 | 2.630.414 | 62.140 | 1.964.517 | 4.779.605 | 8% |
| **Toplu Meyveliklerin Alanı (Dekar)** | 2015 | 2.914.179 | 10.021 | 190.663 | 2.493 | 20.670 | 223.847 | 0% |
| | 2016 | 3.134.316 | 10.029 | 198.950 | 2.575 | 24.755 | 236.309 | 5% |
| | 2017 | 3.288.041 | 10.689 | 188.073 | 4.052 | 37.983 | 240.797 | 2% |
| | 2018 | 3.545.003 | 14.874 | 282.071 | 4.869 | 44.793 | 346.607 | 31% |
| | 2019 | 3.662.103 | 21.838 | 285.206 | 5.069 | 75.122 | 387.235 | 10% |
| | 2020 | 3.818.466 | 28.340 | 320.600 | 6.654 | 93.055 | 448.649 | 14% |
| **Verim (Kg/Meyve Veren Ağaç)** | 2015 | 4 | 9 | 4 | 4 | 5 | 5,5 | 0% |
| | 2016 | 4 | 9 | 2 | 4 | 5 | 5 | -10% |
| | 2017 | 2 | 8 | 3 | 3 | 4 | 4,5 | -11% |
| | 2018 | 5 | 8 | 2 | 4 | 5 | 4,75 | 5% |
| | 2019 | 2 | 13 | 2 | 5 | 4 | 6 | 21% |
| | 2020 | 5 | 12 | 4 | 6 | 4 | 4 | -0,5 |
| **Üretim Miktarı (Ton)** | 2015 | 144.000 | 1.659 | 11.221 | 43 | 1.654 | 14.577 | 0% |
| | 2016 | 170.000 | 1.921 | 6.713 | 45 | 1.518 | 10.197 | -43% |
| | 2017 | 78.000 | 1.397 | 7.944 | 19 | 1.206 | 10.566 | 3% |
| | 2018 | 240.000 | 648 | 11.301 | 14 | 960 | 12.923 | 18% |
| | 2019 | 85.000 | 1.123 | 12.208 | 15 | 1.037 | 14.383 | 10% |
| | 2020 | 296.376 | 1.254 | 25.624 | 39 | 1.203 | 28.120 | 49% |

**Kaynak:** TÜİK, Bitkisel Üretim İstatistikleri, 2020

çeşitli dikim yöntemleri ile fıstık fidanları dikilmesi ve bıttım ağaçlarının aşılanarak meyve verir hale getirilmesi gerekmektedir. Mevcut bahçelerin bakım şartlarının iyileştirilerek budama, sulama ve dikim yöntemlerinin verimi maksimize edecek düzeye getirilmesi adına çalışmalar yürütülmelidir. Yeni bahçelerin kurulumunda örnek bahçelerden yararlanılması ve alanında uzman kişi ve kurumlarla çalışılması gerekmektedir. Ürün arzının genişlemesi bir yandan yurtiçi fiyatları düzenlerken diğer yandan tacirlerin ihracata yönelik iştahlarını kabartacaktır.

## Siirt Fıstığında Mevcut Durum TRC3 Bölgesi:

Siirt'te bıttım ağaçlarının aşılanması suretiyle ömrü 100 yıla dayanan, iç ve dış talebin yüksek olması hasebiyle ham meyve fiyatları dahi oldukça yüksek olan Siirt Fıstığı, bölgenin önemli ürünlerinden biri haline gelmiştir. Fıstık ağaçları 10 ila 15 yılda tam verim vermeye başlamasına rağmen Siirt fıstığı çeşit olarak muadillerine göre 3 - 4 yıl daha erken verim verebilmektedir. Son dönemlerde bölgemizde fidan dikim alanlarının artması, talepteki sürekliliğin ve fiyat bazlı artan ekonomikliğinin doğal bir sonucudur. İklim yapısı ve fidan dikimine uygun bahçelerin bulunması, yeni meyve bahçelerinin sayısında artış meydana getirmiş olmasının yanında yeni dönemde ekilen bahçelerden verim alınmasıyla birlikte üretim düzeyinde de artış sağlanmıştır.

Batman ve Siirt'te fıstık dikimi yıldan yıla artarak devam etmektedir. Mevcut bahçelerin yanı sıra yakın dönemde ekilen fidelerin olgunlaşmasıyla meyve veren ağaç sayısı da giderek artmaktadır. Üretim alanlarının Mardin ve Şırnak illerinde de yaygınlaştırılması ile birlikte üretim düzeyinin önemli bir oranda artış göstermesi kuvvetle muhtemeldir. Ağaç başına verim üretim yapan diğer ülkelere göre daha düşük kalmaktadır. Verim periyodisite dönemlerinde azalmasına rağmen ABD'de 10 yıl ve üzeri bir ağaç için ortalama verim ağaç başına13-25 kg arasında iken bölgemizde son beş yıl ortalaması ağaç başına verim 5,19 kg'dır. Bu derece düşük verim alınmasının başlıca 2 sebebi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi genç ağaçların ve yeni bahçelerin fazla olması sebebiyle yüksek verim alınamaması ki Mardin'deki ağaçların olgun olması ortalama verimin bölge ortalamasının yaklaşık 2 - 3 katına ulaşmasına sebebiyet vermektedir. Bir diğer sebep ise bölgemizde bahçe ve fidan bakımında yeterli yetkinliğin olmamasıdır. Üreticilere yönelik son zamanlarda Ajans, Tarım Orman İl Müdürlükleri, Üniversite ve Ziraat Odaları tarafından gerçekleştirilen teknik destek, eğitim, danışmanlık hizmetleri gibi faaliyetlerin olumlu etkiler meydana getirmesi beklenmektedir.

Meyve veren ağaç sayısı dikkate alındığında TRC3 bölgesinde Siirt'in ağaç sayısı neredeyse iki katı kadar artış göstermiştir. Bölgede yetiştiriciliği son dönemde artış gösteren Batman'da ise meyve veren ağaç sayısında Mardin ve Şırnak ile birlikte bir azalma söz konusudur. Diğer yandan meyveliklerin sayısı ve alanları bakımından Batman başta olmak üzere diğer illerde son dönemlerde artış söz konusudur. Siirt fıstığı diğer fıstık çeşitlerine göre daha erken meyve veren bir yapıda olmasına rağmen fıstık dikiminde verim alınması görece uzun sürmektedir. Batman'da yeni kurulan meyveliklerin önümüzdeki yıllarda meyve vermesi ile birlikte bölgedeki payı olan %4 düzeyinin üzerine çıkması beklenmektedir. Mardin ve Şırnakta kurulu bahçelerin korunması ve yeni bahçelerin kurulumunun teşvik edilmesi gerekmektedir.

## Siirt Fıstığının TRC3 Bölgesinde Yaygınlaştırılması

Ekili tarıma elverişli olmayan alanlarda toprak yapısı analiz edilmeli ve çeşitler belirlenmelidir. Dağınık, engebeli ve verimi az olabilecek arazilerde sık dikim yöntemi kullanılarak elde edilen ürünlerin sanayi girdileri olarak sektöre arz edilmesi yerinde olacaktır. Aralıklı dikime uygun arazilerde ise sofralık tüketime uygun ürünlere yönelik bahçelerin kurularak kalitesi yüksek ürünlerin pazara sunulması ile birlikte bölgenin üretim yapısı daha nitelikli hale gelecek ve bölgede Siirt fıstığı dikimi yaygınlaşmış olacaktır. Sulamada geleneksel sulama yöntemlerinden uzaklaşılarak uzman desteği ve gözlemi ile yapılmalıdır. Genellikle bölgemizdeki bahçelerde sulama ya hiç yapılmamakta ya da aşırı sulama yapılmaktadır. Her iki durum da bitki ömrünü ve ürün verimini korumaktan uzaktır. Yüzey sulama kurak yaz aylarında genellikle ayda bir defa olmak üzere arazinin parsellere ayrılması ve bağlantısız kanallara su verilmesi suretiyle yapılmaktadır. Bu yöntem kolay ve az maliyetlidir. Sulamada etkili yöntemlerden birisi ise damla sulama yöntemidir. Fıstık bahçelerinde meyve verimi ve ürün kalitesi için budama muazzam öneme sahiptir. Budama



yapılmayan bahçelerde hastalık ve zararlılardan etkilenilmesi adeta kaçınılmaz bir durumdur. Siirt çeşidi için uygun budama yöntemi ağaçların tek gövdeli olarak aşılanmasıdır.

Bahçe kurulumu, bakımı ve sulama gibi önlemlerin alınması ile sağlıklı ve uzun ömürlü fıstık ağaçlarının oluşmasını sağlayacaktır. Bölgedeki yabani bıttım ağaçlarının fıstık aşılanarak üretime kazandırılması üretimin yaygınlaştırılmasını daha kolay hale getirecektir. Kamu kurum ve kuruluşları, üretici birlikleri ve üniversiteler ortaklığında gerçekleştirilecek çeşitli bilgilendirmelerle üreticilerin fıstık dikimi hakkında bilgilendirilmesi ve bahçe kurmaya teşvik edilmesi ürünün bölgedeki ana ürün kalemi haline getirilmesini sağlayacaktır. Fıstık yetiştiriciliği ürün fiyatları dikkate alındığında bölgenin tarımsal gelir kaynaklarını katlayacaktır.

## Siirt Fıstığının Ticarileştirilmesi

Siirt Fıstığının bölgemizde yaygınlaştırılarak TRC3 bölgesinin lokomotif tarım ürünlerinden olması, veriminin artırılarak arz düzeyinin genişletilmesi, kalitesinin artırılarak iç ve dış piyasalarda rekabetçiliğinin geliştirilmesi ve katma değerlenerek bölgesel kalkınma unsuru haline gelmesi ticari anlamda karlılığının artırılması ile mümkündür. Fıstık üretimi ve türevi ürünlerin imalatı ile fıstık üzerine yapılan yatırımların geleneksel alım-satım yaklaşımından uzaklaşarak karlılık, satışlarda devamlılık, fiyatlama gibi hususları dikkate alan işletmecilik anlayışı ile yürütülmesi gerekmektedir.

Siirt fıstığına yönelik satışlar piyasa fiyatları belirlenmeden ağaç başında pazarlık usulü ile yapılmaktadır. Bu durum üreticilerle tacirlerin bir araya gelerek piyasa dinamikleri içerisinde herhangi bir rekabet oluşmadan fiyat belirlemesine sebebiyet vermektedir. Yetiştiriciler pazar analizi gibi hususlarda fikir sahibi olmadıkları gibi tacirler de piyasanın rekabet koşullarının getireceği avantajlar hakkında bilgi sahibi olmaktan uzaktırlar. Siirt fıstığının pazarlanmasında son dönemde artan markalaşma çalışmaları ve ürünün standardizasyonuna yönelik yüksek verimli fidan üretimi ile birlikte pazar içerisinde hızlı bir şekilde yer alması sağlanmıştır. Ürün fiyatlarının sürekli olarak artış göstermesi tüketimi etkilemektedir. Piyasa fiyatlarını dikkate alan firmalar stok depolama gibi hususlara rağbet göstererek fiyatların daha da yükselmesine sebebiyet vermektedirler. Tüketiciler açısından piyasada satın almayı etkileyen pek çok faktör söz konusu olmasına rağmen en büyük etken ürün fiyatları ve ürün kalitesidir.

Yurtiçi satışlarda piyasadaki tacir ve işletmelerin kuruyemiş sektörüne hakim oldukları görülmektedir. Perakende satışlar genel olarak kuruyemiş mağazalarında yapılırken zincir marketlerde kuruyemişler için ayrı bir reyon yer almakta ve paket satışların yanı sıra perakende satışlar da yapılmaktadır. Tacir ve ihracatçılar ise toptan satışlar yapmaktadırlar. Gıda imalatçısı firmalardan bir kısmı ürünü işleyerek kuruyemiş sektörüne arz ederken bir kısmı da hammadde ya da ara mal olarak kullanmaktadırlar. Ülkemizde gıda sektöründe yerli ve yabancı sermayeli büyük çaplı kurumsal firmalar söz konusu olup marka etiketleri ile satışlar yaparak pazar paylarını genişletmektedirler. Ürünün gıda sanayinde katma değer kazanması ve ihracata konu olması elde edilen geliri artıracaktır.

Dış pazarda tüketim bölgesel olarak en çok Avrupa (%28), Ortadoğu (%25), Asya (%22) ve Kuzey Amerika'da (%13) yoğunlaşmıştır. Bu durum tacirlerin ve işletmelerin ürünlerini satabilecekleri pazarlar hakkında yol gösterici niteliktedir. Bölgemiz Ortadoğu, Asya ve Avrupa pazarlarına ihracat açısından oldukça elverişli bir konumdadır. Ticarette esas kriterler kar elde etmek ve ticari faaliyetlerin süreklilik arz etmesidir. Bu sebeple Siirt fıstığını ihraç etmek isteyen tacirlerin dış ticarete konu olacak tüm faaliyetlerini maliyet, prosedürler ve belgeler açısından incelemeleri, buna göre ihracat yapılıp yapılmayacağına karar vermesi gerekir. Bölgemizdeki üretici ve tacirler istekli olmalarına rağmen çoğunlukla ihracat yapma konusunda yeterli bilgi düzeyine sahip değillerdir. Ürünlerin belirli bir standardının olmayışı, ayıklama ve depolamada yaşanan sıkıntılar, akredite belgelerin olmaması ve rekabetçi bir borsa yapısının bulunmaması bu konularda kurum ve kuruluşlar nezdinde çalışma yapılmasını gerekli kılmaktadır. Öte yandan firmaların dış piyasalardaki fiyatlar ve ihracat yöntemleri hakkında bilgi sahibi olmaları, bölgemizdeki Siirt fıstığı ticaretinin uluslararası piyasalara taşınarak yüksek gelir kalemlerinden birisi haline gelmesinde öncü bir unsur olacağı kuvvetle muhtemeldir.

Siirt fıstığı, üretimi giderek yaygınlaşan, piyasa talebi ve fiyatı artış gösteren ve bölgemizde üretim potansiyelinin oldukça yüksek olduğu bir üründür. Siirt Fıstığının üretim ve veriminin artırılması, ihracat düzeyinin artırılarak bölge gelirini yükseltmesi için üretimde arz artışının gerçekleştirilmesi ve ürünün bölgemizde yaygınlaştırılması gerekmektedir. Bu çerçevede bölgemizdeki dikime uygun alanların tamamının ağaçlandırılması, mevcut bahçelerden alınan verimin maksimize edilmesi yerinde olacaktır. Bu yönde üreticileri teşvik edecek örnek bahçeler kurularak üreticilere bilgilendirmeler yapılmalıdır. Ürüne yönelik sınıflandırmalar ve standardizasyon yapılarak gerekli belgelendirmeler yapılması suretiyle ihracata hazır hale getirilmelidir. Ürün ihracatını yapabilecek işletmelerin gelişmesi ve kurumsallaşmasına yönelik çalışmalar yürütülmelidir. Firmalara pazarlama konusunda eğitimler verilmesi suretiyle kar ve satış düzeylerinde sürekliliğin oluşturulmasına öncülük edilmelidir. Birlik ve Kooperatiflerin kurulması ve geliştirilmeli, yatırımlar desteklenmelidir.



Ekonomik ve sosyo-kültürel çeşitliliğin sürdürülebilir ve kapsayıcı bir kalkınmaya öncülük ederek bölgesel gelişmişlik farkını azaltması, göç sorununun ortadan kaldırılabilmesi gibi sorunların önlenebilmesi için yüksek gelir getirecek kalkınma hamlelerine öncelik verilmesi gerekmektedir. Bölgemiz ve Siirt, Siirt fıstığı gibi yüksek gelir getirebilecek ürünler söz konusu olduğunda ciddi bir potansiyel sahibidir. Tarımsal kaynaklardan sağlanan sermaye bölgedeki yoksulluğu ortadan kaldıracak gelir sağlayacak yeni yatırımlara dönüşebilir. Bu gelirin ortaya koyacağı yeni tüketim çarpanı, bölgedeki finansal teşvikler ve tasarrufların yatırımlara katılmasıyla, marka değeri olan, katma değeri yüksek ürün üretimine dönüşebilecektir. Bölge ve ülke ticareti ile dış ticaret kalemlerinin hareketlenmesiyle ekonomik kalkınma süreci hızlanacaktır. Bölgemizdeki potansiyel benzer ürünlerin de döngüye katılması ile birlikte bünyesinde sanayi, finansal, teknik ve düzenleyici müşevviklerin bulunduğu küme yapıları oluşacaktır.

Bu minvalden değerlendirildiğinde Siirt fıstığı üretiminin nitelikli hale getirilmesi ve ticaret ağının geliştirilmesi Ajans, kamu, özel sektör, üniversite ve sivil toplum kuruluşları nezdinde belirlenecek koordineli ve uzun vadeli stratejilerle mümkün olup bölge kalkınma sürecine etki edecektir.

# TRC3 Bölgesi'nde **Genç İstihdamının Teşvik Edilmesi Projesi**

2019 Yılı TÜİK verilerine göre TRC3 Bölgesinde 15-24 yaş arası genç işsizlik oranı %40,1'dir. Aynı yılın ülke ortalaması incelendiği zaman ise bu oranın %25,4 olduğu görülmektedir. Görüldüğü üzere TRC3 bölgesi genç işsizlik oranı Türkiye ortalamasının üzerindedir. TRC3 Bölgesinde istihdam ve girişimcilik olanaklarının kısıtlı olması, bölge genelinde küçük aile şirketlerinin çoğunlukta olması ve bunların yanı sıra gençlerinin kendilerini geliştirebilecekleri sosyal ve kültürel olanakların az olması bölgede genç işsizlik oranını artırmaktadır. Genç İşsizlik oranlarının her dönem yüksek olduğu TRC3 Bölgesinde, bu durumun önüne geçmek ve genç işsizliği sorunu çözümüne katkı sağlamak amacıyla Ajansımız tarafından 2016 yılında **"Promotion Of Youth Employment İn TRC3 Region/ TRC3 Bölgesinde Genç İstihdamının teşvik edilmesi"** Projesi geliştirilmiştir. Proje 19.12.2016 tarihinde IPA II Dönemi- İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Sektörel Operasyonel Programı (İKGSOP) kapsamında değerlendirilmek üzere Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Avrupa Birliği ve Mali Yardımlar Dairesi Başkanlığına gönderilmiştir.



**Emine Tuğba ALPASLAN**
Program Yönetimi Birimi
Uzman




Proje ortakları, Mardin Artuklu, Batman, Şırnak ve Siirt üniversiteleri olarak belirlenmiş olup, projenin iştirakçi kurumları Mardin, Batman, Siirt ve Şırnak İl Milli Eğitim Müdürlükleridir. 2016 yılından bu yana çalışmaları sürdürülen TRC3 Bölgesinde Genç İstihdamın Desteklenmesi Projesi Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Avrupa Birliği ve Mali Yardımlar Dairesi Başkanlığınca 2019 yılında kabul edilmiştir. Proje, Ajansın IPA II /Dönemi İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Sektörel Operasyonu (IKG-SOP) kapsamında Bölge düzeyinde başvuru sahibi olarak geliştirdiği ve kabul edilen ilk IPA projesidir. Projenin uygulama süresi 36 ay olup, projenin toplam bütçesi ise yaklaşık 4 milyon Avro'dur.

**"TRC3 Bölgesinde Genç İstihdamının Teşvik edilmesi"** projesinin genel amacı TRC3 Bölgesinde yaşayan gençlerin mesleki becerilerini artırmak ve işgücü piyasasına entegrasyonlarını teşvik etmek olan projenin iki bileşeni bulunmaktadır. Bunlardan ilki olan Hizmet bileşeni, temel olarak gençlerin çeşitli branşlarda mesleki eğitim yoluyla becerilerini arttırmayı hedeflemektedir. Ayrıca, proje kapsamında belirlenen aktivitelerle üniversiteler ve Sivil Toplum kuruluşları dahil olmak üzere, yerel aktörlerin / paydaşların politika oluşturma kapasitelerinin de geliştirilmesi hedeflemektedir. Bu amacı gerçekleştirmek üzere, 4 ilde hedef gruplar için toplantılar, eğitimler, çalıştaylar ve seminerler gerçekleştirilecektir. Belirtilen faaliyetler dışında, proje içerisinde ayrıca faydalanıcı kuruluş olan Ajansımız ve proje ortağı olan Üniversitelerinin kurumsal kapasitesinin arttırılmasına yönelik faaliyetler de yer almaktadır.

Diğer bir bileşen olan Mal Alımı Bileşeni ise, halk eğitim merkezlerinde verilecek olan mesleki eğitimlerin, amacına uygun bir şekilde gerçekleşmesini sağlayacak ekipmanın alınmasını içermektedir. Bu bileşen ile Mardin, Batman Siirt ve Şırnak'taki Halk Eğitim Merkezlerinin fiziki kapasitesinin artırılması amaçlanmaktadır. Böylelikle eğitimlerin verileceği Halk Eğitim Merkezleri kapasite artışı ile birlikte, proje kapsamında verilecek olan eğitimlerle, projenin hedeflerinin gerçekleştirilmesi için en uygun duruma getirilmiş olacaktır. Ayrıca, proje tamamlandıktan sonra halk eğitim merkezleri sahip oldukları ekipmanlarla eğitimleri vermeye devam edebileceklerdir.

## Proje Faaliyetleri

### Genç İşsizlere Yönelik Eğitimler

#### Mesleki Eğitimlerle İstihdam Edilebilirlik Becerilerinin Artırılması.

Burada hedeflenen, 15-29 yaş arasında yer alan gençlerin mesleki eğitimlerle istihdam edilebilirlik becerilerinin artırılmasıdır. Bu kategoride verilecek olan eğitimler, yeni ve gerekli uzmanlık alanları arasında yer alan ve iş gücü piyasasında oldukça talep gören dijital beceri eğitimleri, gençlerin işe alım sürecinde ve çalışma hayatı boyunca kendilerini rekabetçi bir şekilde yazılı ve sözlü olarak ifade edebilmeleri ve bölgede işverenler tarafından en çok aranan bilgisayar tabanlı muhasebe programı becerilene sahip olmaları için kritik iş bulma eğitimleri, KOSGEB Uygulamalı Girişimcilik programına uygun olarak farklı sektörlere yönelik uygulamalı girişimcilik eğitimleri ve girişimcilik ile ilgili e-ticaret ve sosyal medya ve dijital pazarlama eğitimi, bölgenin ihtiyaçları doğrultusunda oluşturulan bakım ve onarım hizmetlerini içermektedir.

### İşveren Eğitimleri

#### İşverenlerin Kurumsal Kapasitesinin Artırılması

Proje faaliyetleri arasında yer alan işveren eğitimleri ile hedeflenen, bölge şirketlerinin kurumsal kapa-

**Tablo 4.** Proje Kapsamında Verilecek Eğitimler

| | |
|---|---|
| **Dijital Beceriler** | Bilgisayar Programlama Teknikleri |
| | Grafik & Animasyon Tasarımı |
| | Web Tasarımı |
| | Dijital Manipülasyon- Photoshop Geliştirme ve Entegrasyon |
| | Android Platformda Mobil Programlama |
| | Sosyal Medyanın Gelişimi ve Çalışma Hayatına Entegrasyonu |
| | 3D Yazdırma |
| **Kritik İş Bulma Eğitimleri** | Ofis Programları Kullanımı |
| | Etkili İletişim, Müzakere ve Sunum |
| | Özgeçmiş, İş Başvuruları için Ön Yazı Hazırlama ve Mülakat |
| | Bilgisayar Destekli Muhasebe |
| **Uygulamalı Girişimcilik Eğitimleri** | İmalat Değer Zinciri ile Girişimcilik |
| | Hizmet Değer Zinciri ile Girişimcilik |
| | E-ticaret |
| | Sosyal Medya ve Dijital Pazarlama |
| **Bakım ve Onarım Hizmetleri Eğitimleri** | Doğal Gaz İç Tesisatçısı |
| | Klima ve Ev Tipi Soğutma Cihazlarının Bakımı ve Onarımı |
| | Asansör Bakım ve Onarım Yardımcısı |

sitesinin artırılmasını sağlamaktır. Bunu gerçekleştirmek için işverenlere;

- İK Yönetimi, İşe Alma Yöntemleri ve Genç İstihdam Teşvikleri
- İnşaat Sektöründe İş Sağlığı ve Güvenliği Konusunda İşverenlerin Sorumlulukları
- Potansiyel Genç Girişimciler İçin İşverenlerin Mentorluk Becerileri
- Çatışma Yönetimi Eğitimi

eğitimlerinin verilmesi planlanmaktadır.

## Dicle Kalkınma Ajansı, Üniversiteler Sosyal Ortaklar ve Yerel Aktörlere Yönelik Faaliyetler

### Kurumsal Kapasitenin Artırılması

Dicle Kalkınma Ajansına personeli, üniversitelere ve ilgili yerel aktörlere, kurumsal kapasitelerinin arttırılmasına yönelik eğitimler verilecektir.

- İş gücü piyasası politikaları ve yenilikçi destek mekanizmaları
- Kariyer rehberliği ve danışmanlığı yönetimi

Bölge'de bulunan üniversiteler etkili kariyer rehberliği ve danışmanlık hizmetleri sunmaları için yine proje kapsamında, profesyonel kariyer rehberliği hizmeti verilecektir. Bu hizmetle üniversite öğrencilerinin alternatif kariyer hedeflerine yönelik olarak bilinç düzeyi artırılması, becerileri doğrultusunda daha kolay bir şekilde iş bulmalarına yardımcı olmayı hedeflenmektedir.

## Potansiyel Girişimciler için DİKA bünyesinde Girişimcilik ve Finansal Rehberlik Yardım Masası

Dicle Kalkınma Ajansına personeli, üniversitelere ve ilgili yerel aktörlere, kurumsal kapasitelerinin arttırılmasına yönelik eğitimler verilecektir.

Yardım masası; yeni girişimciler için ve yeni bir iş kurma, kayıt, piyasaya erişim, iş geliştirme, istihdam olanakları, satın alma, ortaklık geliştirme, mevcut finansal destekler ve benzeri konularda destek almak isteyen kişiler için tek durak hizmet ofisi işlevi görecektir. Destek masası hizmetleri, Dicle Kalkınma Ajansı'nın illerdeki yatırım destek ofislerinde konuşlanacaktır. Yardım masalarında, hizmet almak isteyen bireylere yüz yüze olarak ve randevu esasıyla girişimcilik konusunda ve finansal konularda destek sağlanacaktır.

Potansiyel faydalanıcıların sorularını iletebilmeleri ve takip eden günlerde yardım masası çalışanlarından geri bildirim alabilmeleri için yardım masası çevrimiçi bir araçla desteklenecektir.

Finansal rehberlik desteği, potansiyel kullanıcılara şu açılardan destek olacaktır:

- Mevcut finansman fırsatları hakkında bilgi verme,
- Fon kuruluşları ve finans kuruluşları/ajansları ile ağ geliştirme,
- KOSGEB ve TÜBİTAK destekleri, DİKA destek programları, Ticaret Bakanlığı teşvikleri gibi devletin destek programlarından nasıl faydalanılacağını gösterme,
- Kullanıcılara, gerçekçi iş planları ve mali planlar, ön fizibilite ve fizibilite çalışmaları hazırlanması konusunda mentörlük sağlama.

Yardım masasının, 30 aylık süre zarfında dört ilde toplam 1800 gence ulaşması hedeflenmektedir.

## Gençlere ve Üniversite Öğrencilerine Yönelik gerçekleştirilecek Etkinlikler

### Kariyer Günleri-Girişimcilik Yarışması-Ufuk Açıcı Konuşmalar

**Kariyer Günleri:** Lisans öğrencileri için her dört üniversitede iki günlük kariyer fuarları düzenlenecektir. Kariyer günleriyle hedeflenen üniversite öğrencilerinin iş verenlerle bir araya getirmek, kariyer planlarıyla ilgili sorularına cevap bulabilecekleri bir alan olacaktır. Gençler bu fuarlar sırasında aynı zamanda kariyer rehberlik hizmetlerini alacaklar. Dört ilden çeşitli firmalar ve Türkiye'nin diğer illerinden 15 işveren, gençlerle mülakat için ve olası mesleklerin tanıtılması için stand açmaya davet edilecektir.

**Girişimcilik Yarışması:** TRC3 Bölgesi'nde yaşayan gençler arasında girişimcilik kültürünün özendirilmesi amacıyla iş planları temelinde biri genç girişimciler, diğeri genç kadın girişimciler olmak üzere 2 girişimcilik yarışması düzenlenecektir. Her bir girişimcilik yarışmasından 3 başarılı adaya (toplam 6 aday), ilk elden deneyim kazanmaları ve işgücü piyasasındaki rekabet güçlerinin arttırılması için Türkiye'nin diğer illerindeki ilgili işletmelerde 15 gün staj yapma fırsatı sağlanacaktır.

**Ufuk açıcı Konuşmalar:** Mardin (Artuklu), Şırnak, Batman ve Siirt Üniversitelerinin öğrencileri için başarılı işverenler/tanınan girişimciler tarafından ufuk açıcı konuşmalar yapacaklardır.
















**Dijital Platformları Yayında**

Ajansımızın **"TRC3 Bölgesinde Genç İstihdamının Teşviki"** Avrupa Birliği Projesinin internet sitesi ile sosyal medya hesapları (Twitter, Facebook, Instagram) yayına girmiştir.

https://gencistihdam.org/
Gencistihdamorg
gencistihdam.org
gencistihdam

# El-Cezeri'nin Robotik ve Sibernetik Bilimine Katkıları ve Günümüze Yansımaları

Sibernetiğin bilinen tanımı, insanlarda ve makinalarda karşılıklı haberleşme, denge kurma ve yönetme bilimidir. Kökenini eski yunanca "**Kübernetes**" veya Latince "**Gobernare**" sözcüğünden alan ilme, ismini 1948 yılında Norbert Wiener verdi (Çırak vd., 2015). Sibernetik ve otomatik sistemlerin başlangıcı konusunda; Fransızlar, Descartes ve Pascal'ı; Almanlar, Leibniz'i, İngilizler, Bacon'ı ileri sürmelerine rağmen; El-Cezeri, rakiplerinden tam 600 yıl önce sibernetiğin ilkelerini bilim dünyasına sunan ilk kişiydi.





**Murat KATI**
Şırnak Yatırım Destek Ofisi Koordinatörü

## El-Cezeri'nin Yaşamı

Batı dünyasında Cazari (Gazari) olarak bilinen **"Ebû"l İz İsmail İbni Rezzaz El-Cezeri"** Mezopotamya (Cizre) Tor (Dağ kapı) mahallesinde 1153 yılında dünyaya gelmiştir. Adı İsmail olup babasının adı Rezzaz'dır. **"Şeref ve onur babası"** anlamında Ebul-iz lakabını taşımıştır. El-Cezeri ismini Cizreli olduğu için almıştır. Dönemi için mükemmel tasarımlar yaptığı için El-Cezeri'ye, **"zamanın harikası"** anlamında **"Bediuzzaman"** denilmiştir. Cizreli büyük mucit, bilgisayarın temelini atan bilim ve teknik adamı, robotlar, saatler, su makinaları, şifreli kilitler, şifreli kasalar, termos, otomatik çocuk oyuncakları gibi 60 makine mucidi ve dünyanın ilk sibernetik bilginidir. El-Cezeri, 1233 yılında Cizre'de vefat etmiş olup; mezarı, Cizre'deki Nuh Peygamber Camisi'nin avlusunda bulunmaktadır. Cizre ve Diyarbakır bölgesinde yaşamış olan ve dünya literatüründe yer



alan bu bilim insanı, yerli yazar ve bilim insanları tarafından çok geç fark edilerek çalışmalara konu edilmiştir. El- Cezeri üzerine dikkatlerin çekilmesiyle Türkiye'de de tanıtma niteliğinde makaleler kaleme alınmış, bilimsel toplantılar düzenlenmiştir (Korkutata vd., 2013).

El-Cezeri 32 yıl Artuklu sarayında mühendislik yapmış, zamanına göre çok ileri düzeyde teknoloji içeren ve otomatik olarak çalışan çok sayıda düzenek kurmuştur. El-Cezeri'nin mühendislik açısından büyük önem taşıyan eserinin orijinal adı, Kitab-ül Cami Beyn-el-İl ve'l-Amel El-Nâfi Fi Sınaât El Hiyel'dir. (Makine yapımında yararlı bilgiler ve uygulamalar) Kitab el- Hiyel adlı eserini 1206 yılında Artuklu Sarayı'nda hazırlanmıştır. El-Cezeri'nin teknolojik Harika Düzenler adlı bu kitabı, tüm kültür bölgeleri için geçerli olmak üzere, mühendislik konusunda Rönesans'tan önce kaleme alınmış en önemli eserdir. El-Cezeri, kitabı yirmi beş yıl çalıştığı Artuklu sarayında yazmıştır. Eser o güne kadar mekanik mühendisliği konusunda bilinenler, yazar tarafından yapılan düzeltmeler ve geliştirmeler dâhil tüm bilgileri kapsamaktadır. El-Cezeri'nin yaşamı boyunca tasarladığı ve yapımı gerçekleştirdiği makineler ve çalışma prensipleri, bu kitap ile günümüze taşınmıştır (Külcü, 2016).

## El-Cezeri'nin Bilime Katkıları

Dünya bilim tarihi açısından bugünkü sibernetik ve robot biliminde çalışmalar yapan, elektronikteki ayarlama sistemleri ve sibernetikteki denge durumunu başarılı bir şekilde çalışmalarında uygulayan, yaptığı çeşitli makinelerle farklı denge durumu kuran ilk bilim insanı olan Cezeri'nin yaptığı otomatik makineler günümüz mekanik ve sibernetik bilimlerinin temel taşlarını oluşturmaktadır (Çırak vd., 2015).

**El-Cezeri'nin bilim dünyasına katkılarını aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:**

- El-Cezeri, **"İki Şamandıralı Değişken Fıskiye"** adlı çalışmasının ölçüleri ve yapımında kullanılan malzeme ile ilgili yeterli bilgi kitabında vermediği halde bu çalışma kapsamında anılan cihazın modeli çalışır şekilde üretilebilmiştir. Sibernetiğin en büyük öncülerinden olan El-Cezeri, geçmişten günümüze robotik sistemler üzerinde çalışmış insanlar içerisinde son derece önemli bir yere sahiptir.

- El-Cezeri çalışmalarını, emrinde çalıştığı Hükümdarın emriyle resimli ve anlatımlı olarak altı kategoriden oluşan ve **"El-Câmi' Beyne'l 'İlmve'l 'Amel En Nâfi' Fi Es-Sınaâ'ti'l Hiyel"** adını verdiği bir kitap haline getirmiştir. İsim Arapça olup Türkçesi, **"Olağanüstü Mekanik Araçların Bilgisi Hakkında Kitap"** şeklinde çevrilmektedir. Bu eserde 50'den fazla makinenin nasıl kullanıldıklarını ve ne işe yaradıklarını çizimlerle göstermiştir. Bu muhteşem kitabın maalesef orjinali günümüze kadar gelememiştir. 15 kopyasından 10 tanesi Avrupa'nın çeşitli müzelerinde, 5 tanesi ise Topkapı ve Süleymaniye kütüphanelerinde bulunmaktadır. Cezeri her zaman uygulamaya dökülemeyen her bilginin doğrulunun şüpheli olduğunu savunmuştur.

- Kendisinin en bilinen icadı Fil Su Makinesi'dir. Bu icat, günümüz mühendisliğinde de kullanılmakta olan mekanik parçalar içermektedir. Otomatik çalışan su makinesi, fil saati, kandil saati, saz çalan robot, masa makinesi, abdest otomatı, pompa otomatı, mey dolum otomatı ve saz çalan robot El-Cezeri'nin diğer ünlü yapıtlarındandır.



## Ajans Faaliyetleri

Ajansımız tarafından sunulan Destek aracılığıyla kapsamıyla TRC3 Bölgesi illerindeki birçok kurum ve kuruluştan STEM ve Robotik Kodlama konusunda eğitim talepleri gelmektedir. Bu kapsamda Ajansımız tarafından;

2018 Yılı Kentsel Yaşam Kalitesinin İyileştirilmesi Mali Destek Programı kapsamında Nusaybin İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'nün başvuru sahibi olduğu **"Engel Tanımayan Yetenekli Sınıflar Projesi"** desteklenmiştir. Proje kapsamında eğitim alanlarının özel eğitim materyalleri ile donatılması, robotik kodlama eğitimi laboratuvarlarının kurulmasıyla eğitim alanlarının fiziki olanaklarının artırılması sağlanmıştır. Proje bütçesi yaklaşık 645.000 TL olan Engel Tanımayan Yetenekli Sınıflar Projesine Ajansımız tarafından yaklaşık 485.000 TL mali destek sağlanmıştır.

2018 Yılı Teknik Destek Programı kapsamında Batman İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün başvuru sahibi olduğu **"Robotik Kodlama Eğitici Eğitimi"** projesi hayata geçirilmiştir. Eğitim kapsamında robotik kodlama konusundaki öğretmenlere eğitici eğitimi verilmiştir. Teknik Destek Programı tarafından sunulan eğitim hizmetinin maliyeti Ajansımız tarafından karşılanmıştır.

2017 Yılı Teknik Destek Programı kapsamında Batman İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün başvuru sahibi olduğu **"Batman Kodlama Hareketi Projesi"** hayata geçirilmiştir. Proje kapsamında Batman'daki farklı kademelerde görev yapan 23 öğretmene robotik kodlama ve arduino eğitimi verilmiştir. Teknik Destek Programı tarafından sunulan eğitim hizmetinin maliyeti Ajansımız tarafından karşılanmıştır.

Ajansımız 2018 Yılı Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı kapsamında Ajansımız & Mardin Artuklu Üniversitesi iş birliğiyle Kasimiye Medresesi El-Cezeri Bilim Müzesi Projesi geliştirilmiştir. Proje kapsamında Mardin'de bulunan 15.yy anıtsal yapılarından Kasimiye Medresesinin iyileştirilerek ve yeniden fonksiyonlandırılarak öğrencilerin ve ziyaretçilerin kullanabileceği yaşayan bilim müzesi haline dönüştürülmesiyle Mardin'in turizm ve yenilik konusunda rekabetçiliğinin arttırılması hedeflenmiştir. 3 milyon TL tutarındaki proje çeşitli sebeplerden ötürü uygulanamamıştır.

## Sonuç ve Değerlendirme

El-Cezeri miras bıraktığı bilgilerle bölgemizde genç bilim adamlarının yetişmesinde önemli bir ışık kaynağı rolü üstlenmektedir. Günümüzde bilim, bilişim devriminden itibaren tarihte görülmemiş hızda ilerlemeler gerçekleştirmektedir. 3 Boyutlu yazıcılar, yapay zekâ, robotik kodlama, STEM, Endüstri 4.0 gibi Dijital Dönüşüm Odaklı gelişmeler üretim ilişkilerinin değişmesine ve rekabetçiliğin farklı bir boyuta geçmesine yol açmıştır.

Dünya'daki bilişim - yazılım ve yapay zekadaki gelişmelere rağmen halen yaratıcılık insan tabanlıdır ve ülkelerin gelişmişlikleri insan kaynaklarını etkili bir biçimde kullanabilmelerine bağlıdır. Gelişmekte olan ülke ve bölgelerde gelişmişlik yaklaşımı aynı zamanda motivasyon ve özgüven ile ilgilidir. Gençlerin tarihten gelen geleneği ve geçmişte gerçekleştirilen bilimsel gelişmeleri tanımaları bilimsel çalışmaları için rehber niteliğinde olup, yol gösterici ve motive edici bir katkı sunmaktadır.



Teknolojik gelişmelerin hız kazandığı günümüzde, bu gelişmeler yeni istihdam alanları ve yeni meslek kollarını da beraberinde getirmiştir. TRC3 Bölgesinin sahip olduğu genç nüfus potansiyeli gelişen teknolojik gelişmeler ışığında bu potansiyelin kullanılmasında büyük öneme sahiptir. Bölgemizin en önemli sorunlarından biri olan işsizlik sorunuyla mücadelede, genç nüfusun bu alanlara yönlendirilmesi gerekmektedir.

Robotik kodlama, STEM ve çeşitli yapay zekâ uygulamaları konusunda verilen eğitimlerin artırılması, gençlerin bu alanlarda kendini geliştirmeleri adına gerekli motivasyonun sağlanması önemlidir. Günümüzde son derece popüler olan bu alanlarda ilgililere sunulacak eğitimler, yürütülecek faaliyetler ve etkinlikler özellikle gençlerin bu alana ilgi duyması ve kendini geliştirme olanaklarını sağlamasıyla oluşacak yeni istihdam alanlarında meslek edinmelerine olanak tanıyacaktır.

# Mor Yakup Kilisesi Restorasyonu ve **Zeynel Abidin Cami ile Birlikte Turizm Altyapısının Hazırlanması**

## "Nusaybin'de Tarih Yeniden Canlanıyor"

Ajansımızın sorumlu olduğu TRC3 Bölgemizde 2018 yılında çıktığı destek programlarından **'Ekonomik Altyapının Geliştirilmesi'** Mali Destek Programı kapsamında birtakım projelere destek sağlanmıştır. Bölgenin turizmde rekabet gücünü artırmaya yönelik turizm altyapısı projeleri de bu kapsamda programa başvuru yapabilmiştir. Ajansımıza başvurusu yapılan ve başarılı olarak kabul görülen bir önemli proje de **'Mor Yakup Kilisesi Restorasyonu ve Zeynel Abidin Cami ile Birlikte Turizm Altyapısının Hazırlanması Projesi'** olmuştur.



**Ekrem DİRİCAN**
Mardin Yatırım Destek Ofisi
Uzman



Mardin Müze Müdürlüğümüzün başvuru sahibi olduğu ve Mezopotamya'nın önemli şehirlerinden birisi olan Nusaybin İlçemizde uygulanacak bu proje hem Hristiyanlığı kabul eden ilk topluluk olan Süryanilere hem de İslamiyet'in yükseliş döneminde Müslüman topluluklara ev sahipliği yapması dolayısıyla başta inanç turizminin getirilerini bölgeye kazandırma ve tanıtım konusunda bölgede isim duyurma hususları olmak üzere birçok açıdan büyük potansiyele sahiptir.



## Mekanlara Dair;

Mezopotamya'nın önemli şehirlerinden biri olan Nusaybin hem Hristiyanlığı kabul eden ilk topluluk olan Süryanilere hem de İslamiyet in yükseliş döneminde Müslüman topluluklara ev sahipliği yapmıştır. Hz. Muhammed in 13. kuşaktan torunu olan Molla Zeynel Abidin ve Kız kardeşi Sitti Zeynep ait olduğuna inanılan türbeler ile kilise yapısı altında Metropolit Mor Yakuba ait olduğun düşünülen lahit mezardan kaynaklı olarak söz konusu alan hem Müslüman hem de Hristiyan toplumunun dini bir merkez olarak görülür.

Mor Yakub Kilisesi İle Zeynel Abidin Camisinin birbirleriyle olan ilişkisi sadece yakın konumlanmalarından ibaret olmayıp ortak bir tarihi geçmişi de yansıtmaktadırlar. Halk arasındaki bir anektoda göre ise; Zeynel Abidin'in beni ziyarete gelenler önce Mor Yakup'un mezarına uğrasın ve onun ruhu için dua etsin, çünkü o gerçek bir inanandır dediği rivayet edilir. Süryani kaynaklarında Zeynel Abidin caminin yapımı için gerekli olan paranın, Tanrı yolunda harcanacağı düşüncesiyle iki Hıristiyan Rahip tarafından verildiği ifade edilmektedir. Osmanlı dönemi kayıtlarında ise Mor Yakup kilisesiyle Zeynel Abidin Cami nin ortak vakıf mülkiyetine sahip olduğu geçmektedir. Bununla beraber Zeynel Abidin Cami minaresi Süryani bir usta tarafından yapılmış ve kilise çan kulelerinde bulunan dekoratif ve mimari öğeler Zeynel Abidin Cami minaresine de taşınmıştır. 1956 yılında yapılan bu minare kültürler arası ilişkinin yakın zamana kadar geldiğinin de bir kanıtıdır. Her iki yapı da gerek Hıristiyan inancı ve gerekse İslami inanca sahip olanlarca günümüzde de kutsal sayılmakta ve ziyaret edilmektedirler.

Yukarı Mezopotamya bölgesindeki en eski kiliselerden biri olarak bilinen bu kilise MS. 309 yılında Nusaybin piskoposluğuna getirilen Mor Yakup tarafından 313 yılında inşa ettirilmeye başlanmıştır. Yürütülen arkeolojik kazı ve belgeleme çalışmaları ile elde edilen yazıtlardan ve metinlerden; kilisenin burada bulunan Nusaybin Katedraline ait vaftizhane binası olarak inşa edildiği, ancak 8.yy da katedralin ve diğer yapıların yıkılmasıyla birlikte Mor Yakup Kilisesine dönüştürüldüğü anlaşılmaktadır. İki nefi ile günümüze ulaşan kilisenin dikdörtgen yapısı vardır. Giriş doğudan verilmiş olup her iki nefinden ayrı girişleri mevcuttur, ana nefin kapısı yonca kemerli olup ustu bir kitabe mevcuttur, kitabede kilisenin 1872 yılında bir restorasyon geçirdiğini ve



girişin bu tarihte yapıldığı belirtilmiştir. Kilisenin kuzeyinde yer alan ikinci nefte iki adet giriş mevcut olup bu kapılardan bir tanesi iptal edilmiştir. Ana neften 4 kapı ile kuzey nefe geçilmektedir. Kuzey nefte yer alan bir dehliz ile Mor Yakup'un mezar odasına girilmektedir. Kapsül şeklindeki bu mekanda Mor Yakup'un mezarının olduğu bir lahit bulunmaktadır.

Genel anlamda 4.yy, 8.yy ve 19.yy mimari özelliklerini içinde barındıran ve kesme taştan inşa edilmiş olan yapı, güney ve kuzey bölüm olmak üzere iki ana bölümde değerlendirilebilir. Güney bölüm, yapının kendi içinde karşılıklı iki payanda ile iki ayrı kısma ayrılmıştır. Doğuda 7 m. eninde ve boyunda, kare planlı bir mekân bulunmaktadır. Kare mekânın üstü kubbe ile örtülü olup, bu mekânın en dikkat çekici özelliği duvar süslemeleridir. Apsisin üzerinde, kapıların hafifletme kemerlerinde ve batıdaki kemerin üzerinde aralıksız devam eden bir friz bulunmaktadır. Kemerler üstünde yapılan frizlerde üzüm salkımları, lotuslar ve meşe yaprakları yoğun olarak ve iç içe kullanılmıştır. Mekânın içindeki süslemeler 4. yüzyılda Kuzey Mezopotamya'da yaygın olarak görülen süslemenin erken bir örneği olarak dikkat çekmektedir.

Güney bölümün Kuzey ve güney duvarlardaki kapı açıklarının sekizi de süslemelidir. Kapı açıklıkları üzerlerindeki at nalı biçimini andıran hafifletme kemerleri süslemelerle kaplıdır. Bu süslemelerin benzerleri Kuzey Mezopotamya ve Suriye'de bilinmemekte olup yapının ünik özelliklerini ortaya koymaktadır. Her kapı diğerinden farklıdır. Bu süslemeler yapının içindeki süslemeden de farklıdır. Temelde rozet, palmet, lotus, meşe gibi bitkisel motifler iç içe sokularak hareketlilik kazandırılmaya çalışılmıştır. Yapının güney cephesinin ortasındaki frizde Yunanca bir yazıt bulunmaktadır. Söz konusu yazıtta: **"Bu vaftizhane 571 (359/360) yılında, Volagesus metropolitken, papaz Akepsyma'nın katkısıyla yapılmıştır. Tanrı'nın önünde hatırlansınlar"** (Sarre ve Herzfeld 1911, Canali De Rossi 2004: n. 62, Mango 2006). Bu yazıt Yunanca **"vaftizhane"** kelimesinin geçtiği ilk yazıtlardan biri olması münasebetiyle önemlidir. Oldukça küçük yazılmış bu yazıt, cepheye sonradan kaydetme amaçlı eklenmiş gibi durmaktadır. Yapının kuzey bölümünde ayakta duran ve vaftizhane olarak bilinen yapının ikinci kısmı güneydeki yapının kuzey duvarı kullanılarak yapılmıştır.

Kuzeydeki kısım da 7.00 m. uzunluğuyla güneydekiyle aynı boya sahipse de ancak 9.5 m. uzunluğundaki eni daha geniştir yapının güney kısmının doğu duvarındaki apsisin süslemeleri kuzeydeki bölümün apsisiyle aynıdır. Güney bölümün kuzey duvarına yaslanan ve bu duvardaki kapıların görkemli bezemelerini kapatan 1.5 x 1.5 m boyutlarında payandalar 8. yy da yapı kiliseye çevrilirken yapılmıştır.





## Geçmişte Yürütülen Çalışmalar

Nusaybin ilçe merkezinde bulunan Mor Yakup Kilisesi ve hemen yanındaki Zeynel Abidin Cami Kompleksi'nin birlikteliğinden yola çıkan Nusaybin Belediyesi 1999 yılındaki her iki yapının bulunduğu alanı 2000 yılının Dünya İnanç Yılı olması vesilesiyle Mor Yakup Kilisesi ve Zeynel Abidin Cami Kültür ve İnanç Parkı olarak tasarlanmıştır. 2000 yılında Nusaybin Belediyesi ve Diyarbakır Müzesi ortaklığı, ÇEKÜL Vakfı, Süryani Vakıfların desteğiyle kilise yapısının etrafında temizlik ve kazı çalışmalarına başlanmıştır. 2006 yılından itibaren ise alandaki çalışmaları Mardin Müzesi devralmıştır. Yerelden başlayan bu proje, daha sonra Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın desteğiyle büyümeye başlamıştır. 2007 yılında kilise ve cami arasına yapılmış betonarme evler kamulaştırılıp yıkıldıktan sonra kazı alanı Zeynel Abidin Cami ye doğru genişlemiş ve her iki alan bütünlüğü sağlanmıştır. 2017 yılına kadar 5000 metre karelik bir alanda devam eden kazı çalışmaları sonucunda, Mezopotamya'nın en büyük kiliselerinden biri olan ve Metropolit Mor Yakup'un çabalarıyla MS. 313-320 yılları arasında inşa edilen ünlü Nusaybin Katedrali'nin kalıntılarına ve Ortaçağ'da bu alana yerleşmiş olan Müslüman topluluklara ait sivil mimari yapılar ile birçok tarihi esere ulaşılmıştır. Bu alan Mardin Müzesi'nin çabaları sonucunda 2014 yılında UNESCO tarafından Dünya Kültür Mirası geçici listesine girmiştir.






## Projede Hedeflenenler;

Mor Yakup Kilise ve Zeynel Abidin Cami Kompleksi alanın bütünsel olarak turizme kazandırılmasının sağlanması ana amacı oluşturmaktadır. İlk etapta kilise yapısının restore edilmesi, açığa çıkan kalıntıların konservasyonunun yenilenmesi ve ortak gezi güzergahı için gerekli çevre düzenlemesinin yapılmasının sağlanmasıdır. Ziyaretçilerin farklı kültürlerle tanışacakları ve hakkında bilgi alabilecekleri bu kültürel ve dinsel alanın turizme entegrasyonu turizm çeşitliliği yaratması açıdan önemlidir. Ayrıca kültürler ve inançlar arasında kutuplaşmanın her geçen gün arttığı günümüzde, bir arada yaşamanın bin yıllık tarihteki güzel bir örneği olarak dinler arası etkileşime ve dünya barışına katkı sağlamak da amaçlanmaktadır. İlçe merkezinde gezilebilecek birkaç alanın başında bulunan bu tarihi yapı kompleksine ulusal ve yerel anlamda daha önceleri yeterli bütçelerin sağlanamamasından kaynaklı olarak turizme uygun hale getirilememiştir. Benzer örneği dahi sayılı olan bu alanın turizm altyapısının tamamlanmasının Nusaybin'de inanç ve kültür turizmini canlandıracağı düşünülmektedir.

# Şırnak Turizm Simülasyonu ve Bilim Merkezi

Şırnak Üniversitesi Şırnak Turizm Simülasyonu ve Bilim Merkezi Projesi Ekonomik Altyapının Geliştirilmesi Mali Destek programı kapsamında destek almaya hak kazanmış bir proje olup 05.09.2018 tarihinde sözleşmesi imzalanmıştır. Projenin normal süresi 18 ay olup süre uzatımı ile proje 05.09.2020 tarihinde sona ermiştir.

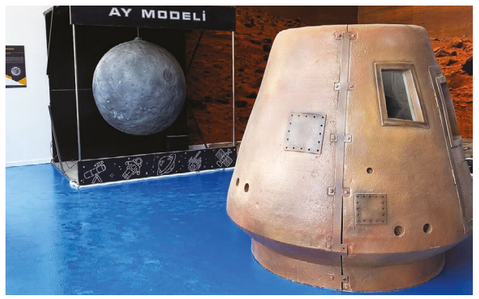
Projenin toplam bütçesi **986.099,40 TL** olup Ajans destek tutarı 739.574,55'TL dir. Ajans destek oranı %75,00 iken Üniversitenin eş finansman oranı % 25,00'dır.

Şırnak Üniversitesi tarafından hayata geçirilen "**Şırnak Turizm Simülasyonu ve Bilim Merkezi**" adlı proje, bölgenin kalkınmasına ve rekabet gücüne katkı sağlayacak uygulamalı turizm odaklı ve Dicle Kalkınma Ajansı TRC3 Bölgesi'nin hem turistik hem de ticari alanlarında rekabet gücünün artırılmasına olanak sağlayacak bir projedir. Bu merkezin birinci öncelikli genel amacı, kültür ve inanç turizminin bölge halkına en iyi şekilde aktarımını sağlayacak görsel ve işitsel cihazlarla eğitim sunumlarını yapmak ve bu bağlamda Merkez bünyesinde kurulan (Şırnak-Cudi Dağı, Hz. Nuh'un Gemisi, Mardin-Deyrüzzaferan Manastırı, Batman-Hasankeyf, Siirt-Veysel Karani Türbesi vb.) üç boyutlu (3D) minyatür figürlerin (beti) oluşturulduğu "**Şırnak 3D-Kültürel Miras Müzesi**"ni kurmaktır. Ayrıca, ziyaretçiler söz konusu kültürel değerleri dokunarak ve hissederek algılamaları amaçlanmıştır. Bölgenin turizm potansiyeline hâkim Şırnak Üniversitesi Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksekokulu'nun öğretim üyelerinin yapacakları bilgilendirme sunumları, broşür, el ilanı, seminerler vb. etkinlikler sayesinde TRC3 Bölgesi'ne ait kültürel mirasları öncelikle Milli Eğitime bağlı tüm okul öğrencilerine daha sonra bölge halkına etkin ve kalıcı biçimde aktarılmasıdır. Projenin ikinci genel amacı ise; bölgenin ülke genelindeki turizm pastasından pay almasını sağlamak ve Turizm ve Bilim Merkezi kurarak bölgenin alternatif bir turizm merkezi olmasını sağlamaktır. Sessiz ve ruhsuz ortamlarda, cam vitrinlerin ardında sergilenen, dokunulması istenmeyen ve yasak olan objelerden oluşan klasik müze kavramının aksine kurulacak bilim merkezinde ziyaretçilere aktif şekilde gezebilecekleri, dokunabilecekleri, deneyebilecekleri sergiler ve dinamik ortamlar sunulacaktır. Tüm TRC3 Bölgesi'ni kapsayan bu merkez, düzenlenecek tur/gezilerle bölgenin ekonomik anlamda turizm şirketleri, tur ve gezi düzenleyen işletmeler, Şırnak ili Esnaf ve Kobileri vb. kalkınmasına olanak sağlayacak ve bölge içerisinde yerli turist sayısı artıracaktır. Bu zamana kadar barut kokusunun hüküm sürdüğü bu bölgenin yaşamış olduğu olumsuz koşulları geride bırakarak, Türkiye'nin 2023 vizyonu ve bu vizyona erişilmesinde sacayağı olacak temel yoğunlaşma alanlarının (eğitim, kültür, turizm, vb.) bir arada olacağı Şırnak Turizm Simülasyonu ve Bilim Merkezi, stratejik eksenler ile uygulama esnasında üzerinde durulacak öncelikleri ve hedefleri gerçekleştirmeye yönelik Şırnak İl Milli Eğitim Müdürlüğüyle ortak iş birliğiyle sürdürecektir.




Turistik yatırım veya girişimlerin gelişmesine imkan sağlayacak "**Şırnak Turizm Simülasyonu ve Bilim Merkezi**" projesinin özel amacı; bölgenin rekabet gücünü artırmakla birlikte Şırnak Üniversitesi ve ortak iş birlikçisi tarafından bölgemizde (Şırnak Üniversitesi Kampüs yerleşkesinde) kurulması planlanmış ve tarihi, turistik ve inanç mekanlarının gerek tanıtım figürleriyle maketleri gerekse 3D modelleriyle gösterimini sağlayacak turizm bilgilendirme ve karşılama merkezi kurulmasına yönelik bir marka oluşturma projesidir. GAP Bölgesi ve Türkiye Nüfuslarına göre TRC3 Bölgesi'ndeki genç nüfusun oranı dikkate alındığında (%30), gençlerin yararlanabileceği tiyatro (%24), sinema (%16), müze (%16), kültürel vb. etkinlikler çok düşük düzeydedir. Gençler karşılaştıkları işsizlik, eğitimsizlik, yoksulluk gibi birçok sorunun yanı sıra sosyo-kültürel faaliyetlere erişimde de sınırlı imkanlara sahiptir ve merkezin sunacağı hizmetlerle bu oranlarda iyileşme sağlanacaktır.




Kurulacak olan merkez gerek tarihi ve turistik mekanların tanıtımına, üç boyutlu modellerden oluşturduğumuz çağdaş müze anlayışını yansıtan simülasyonlar; gerekse de bilim merkeziyle herkese açık okul kimliğine bürünmüş olmasını, kişiyi istediği konuyu öğrenmeye teşvik etmeyi ve araştırma bilinci kazandırmayı amaçlamıştır. Bahsi geçen proje amaçlarının yanı sıra, bu merkezin, son dönemlerde bölgede yaşanan terörün yaratmış olduğu mağduriyetten ülke genelinde en çok etkilenen Şırnak halkının (yerel ve dışarıdan gelen); bedensel, zihinsel ve psikolojik yıpranmışlıklarına bir çözüm getireceğine mutlak inanç içindeyiz. Turizm ve bilimin bir paydada sunularak, Şırnak ilinin terörden dolayı yaşamış olduğu sıkıntıların giderilmesine katkıda bulunması amaçlanmaktadır. Bunlara ek olarak, TRC3 Bölgesi için 2014-2023 Bölgesel Gelişme Planı Raporlarına göre ilkokulda okuyan öğrenci sayısı 263.774, ortaokula geçişte %16,5 kayıpla 220.245 kişiye düşmektedir. Ortaokuldan liseye geçişte ise, %48 kayıpla 114.566 öğrenciye düşmektedir. Ortaokuldan liseye geçişte okula devam etmeyen kız öğrenci oranı %61,4 iken, bu oranın erkek öğrencilerde %51,9 olduğu görülmektedir. Bölgede eğitim kademelerine geçişteki bu kayıpların, önerdiğimiz projeyle birlikte aşamalı olarak orta ve uzun vadede en az %10 seviyelerinde düşmesi sağlanacaktır.






Şırnak Turizm Simülasyonu ve Bilim Merkezi'nin hedeflediği grup; her kesime hitap eden bir hizmet anlayışı içinde olacaktır, fakat öncelikli hedef gruplar ve müşterimiz bölge öğrencileridir. Şırnak İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden alınan verilere göre, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okulların ilk iki yıl merkez bünyesinde hazırlanacak etkinlik takvimiyle ziyaretlerini sağlamak (yaklaşık 150.000 öğrenci) daha sonra civar illerden gelmesi planlanan öğrencileri (Mardin ilinde 250.000 öğrenci, Batman ilinde 163.000 öğrenci, Siirt ilinde 92.000 öğrenci ve Hakkari ilinde 28.000 öğrenci) misafir etmektir. Öğrenci sayıları göz önüne alındığında, her yıl yaklaşık 100.000-120.000 öğrenci ağırlamaya hedefleyen merkez, bölge okullarının tamamını yaklaşık altı (6) yılda tamamlayabilecektir. Altı yıl sonunda öğrenim hayatına yeni başlayan öğrencilerden başlanarak, yeni takvimler oluşturulacaktır. Dolayısıyla, her altı yılda bir yeni öğrencilerin merkezi ziyaret edeceği düşünüldüğünde, bu projenin geniş ölçekli bir sirkülasyona ve sürdürülebilirliğe sahip olduğu görülmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yapılan araştırmalara göre TRC3 Bölgesi'nde okul öncesi eğitimde toplam 92 anaokulunda 4.700 kız öğrenci ve 5.041 erkek öğrenci bulunmaktadır. İlköğretimde, Türkiye geneli ilkokul okullaşma oranları TRC3 Bölgesinin %99 üstündeki bir oran ile en iyi durumda olduğu gözlenmiştir. İlkokul okullaşma oranlarında ülke genelinde kadın erkek oranının eşit olduğu ve bu durum ilkokul eğitiminde kız erkek ayırımının yapılmadığının bir göstergesidir. Aynı bölgenin lise eğitimde (toplam 232 okul) 50.240 kız öğrenci ve 64.326 erkek öğrenci bulunmaktadır. Ayrıca, TRC3 Bölgesi'nde 4 üniversite bulunmaktadır. Üniversiteler bölgeye özgü misyon ve vizyonlar belirleyerek hedefledikleri alanlarda bölgeye faydalı olmaya çalışmaktadır. Yükseköğretim Kurumu resmi internet sitesindeki verilere göre, Siirt Üniversitesi'nde 15.379, Batman Üniversitesi'nde 12.229, Mardin Artuklu Üniversitesi'nde 12.467 ve Şırnak Üniversitesi'nde 3.311 öğrenci bulunmaktadır ve




tamamına yakını merkez müşteri potansiyelidir.

Şırnak Üniversitesi kampüs yerleşkesine kurulan Şırnak Turizm Simülasyonu ve Bilim Merkezi ile kırsal turizm ve alternatif turizm çeşidi olarak "**eğitim turizmi**" ziyaretçilerin turizm bilinci ve farkındalığı TRC3 Bölgesi'ne kazandırılacaktır. Modern teknolojiyi, kültür, sanat ve bilgiyi bir arada sunacak bu merkez Şırnak ilini bir cazibe merkezi haline getirecek, merkez yüksek prestije sahip olacaktır. Tarihi İpek Yolu üzerinde yer alan Dicle Bölgesi, birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış olmasından dolayı tarihi, kültürel ve inançsal mekan ve değer ihtiva etmektedir. Bu nedenle Dicle Bölgesi'nde kültür ve inanç turizmi öne çıkmakta ve Mardin, Şırnak, Siirt ve Batman illerinde olan bu mekanların büyük bir kısmı, birebir ölçekte 3D minyatürlerle merkeze bağlı "**Şırnak 3D-Kültürel Miras Müzesi**"nde sergilenecektir. Müze ziyaretçileri bu mekanları sanki o an orayı geziyor hissini yaşatacak, ayrıca eş zamanlı olarak alanında uzman personelimizle misafirlere sunumlar yapacak ve mekanlara ait özellikler birebir anlatılacaktır. Hepimizin bildiği üzere en etkili öğrenme yolu görselliğin, işitselliğin ve duyguların bir arada verildiği bir ortamla öğrenmedir. Şırnak Turizm Simülasyonu ve Bilim Merkezi'nin yaygın



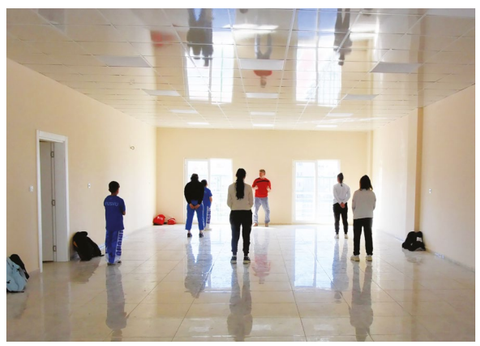
eğitim anlayışı taşıdığı için toplumun her kesimine hitap edecek ve bünyesinde açık hava sergileri eğlenceli, albenili, sıcakkanlı ve katılıma davet eden bir tarzı olacaktır. Bugün dünyanın birçok ülkesinde bilim merkezleri yer almakta ve bu bilim merkezleri kendi bölgelerinde gelişmelerini sürdürmelerinin yanı sıra gezici sergilerle de eğitimi ülkenin bütününe yaymaktadırlar. Bu projede uzun vadede mobil bilim merkezi aracı tasarlanarak, bu aracın ilk aşamada tüm Güneydoğu illeri daha sonra diğer bölge illerini gezmesiyle Şırnak ve çevresinin tanıtılması planlanmaktadır. Bu tanıtımlar sayesinde TRC3 Bölgesi'nin turizm ile rekabet gücünü artırmakla kalmayıp aynı zamanda bölgenin ekonomisine katkı sağlayacaktır.

# Nusaybin Belediyesi Spor Kompleksi

Nusaybin Belediyesi Spor Kompleksi, Ajansımız Kentsel Yaşam Kalitesinin İyileştirilmesi Mali Destek programı kapsamında desteklenmiş olup 2.205.500,00 TL toplam proje bütçesinin 1.473.564,29 TL'lik kısmı ajans tarafından sağlanmıştır.

Nusaybin Belediyesi tarafından kentin yaşanabilirlik düzeyini arttırmak, kentin sosyal ve kültürel açıdan yaşam kalitesini iyileştirmek, gençler ve çocuklar başta olmak üzere Nusaybin halkının spor yapması ve toplum sağlığına katkı sağlaması amacıyla sunulan proje; herkesin etkin bir şekilde faydalanabileceği modern bir spor kompleksi olarak ajansımız tarafından desteklenmiştir.

Yaklaşık 111.000 vatandaşımızın yaşadığı Nusaybin nüfusunun önemli bir kısmını gençler ve çocuklar teşkil etmektedir. Gençlerin spor ile ilgilenmek suretiyle sosyal ve kültürel aktiviteler yapması ve beceriler edinmesi sosyal ve kültürel gelişimleri açısından önem arz etmektedir. Ayrıca gençlerin eğitim başarısı ve kötü alışkanlıklardan uzak kalması için pozitif enerji üretmeleri ve akranları ile keyifli ve ekip ruhunu geliştirecek faaliyetler gerçekleştirmeleri önemlidir. Şehirde gençlerin spor aktivitelerine gerçekleştirebileceği yeterince tesis şehirde mevcut değildir. Ajansımız tarafından desteklenen bu tesis Nusaybin gibi dezavantajlı bir bölgedeki gençler ve çocukların soysal ve kültürel ihtiyaçları için temel bir altyapıyı sağlamaktadır.








Ajansımız desteğiyle yapılan spor kompleksi, şehirde sosyal ve kültürel aktivite ve hareketliliğe katkısının yanı sıra şehre estetik olarak da katkı sağlamakta ve örnek teşkil etmektedir.

6.865,00 Metrekare çevre alanı büyüklüğüne sahip olan tesisin açık hava-koşu parkur uzunluğu 200 metre olup, yeşil alan büyüklüğü de 1.734,00 metrekaredir.

Nusaybin Spor Kompleksi bünyesinde futbol sahası, basketbol sahası ve tenis kortunun yanı sıra soyunma odaları, yoga gibi aktivitelerinin yapıldığı kapalı spor ve aktivite alanı, idari bina olmak üzere 3000 metrekarelik bir alanda hizmet verilmektedir.









# Kaynakça


- 2018 Yılı Faaliyet Raporu, Dicle Kalkınma Ajansı
- 2019 Yılı Faaliyet Raporu, Dicle Kalkınma Ajansı
- 2020 Yılı Ara Faaliyet Raporu, Dicle Kalkınma Ajansı
- 2020 Yılı Çalışma Programı, Dicle Kalkınma Ajansı
- 5449 Sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun Gerekçesi
- Aaker, D. A. (1996) Building Strong Brands. Sydney: Free Press.
- Acemoglu, D., Johnson, S. & Robinson, J. (2006). Understanding Prosperity and Poverty: Geography, Institutions, and the Reversal of Fortune.
- Akçiğit ve Akgündüz, (2020, Nisan). Türkiye'de Covid-19 Odaklı Talep Şoklarının Coğrafi Yayılımı
- Akın, N. (2006). Bölgesel Kalkınma Araçları ile Kalkınma Ajanslarının Uyum, İş birliği ve Koordinasyonu
- AKTUĞ, Semih, Kavramsal Açıdan Ekonomik Büyüme, Ekonomik Kalkınma ve Bölüşüm İlişkileri,
- Allen, T. & Thomas, A. (2000). Poverty and development into the 21st Century.
- Andersen, B., Pettersen, P.-G. (1995). Benckmarking Handbook. Springer Netherlands
- Avrupa Birliğinde Kalkınma Ajansları, T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2018
- Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında 4 Nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, 15/07/2019 tarih ve 30479 sayılı Resmî gazete
- Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi 2014-2023, Kalkınma Bakanlığı (mülga), Ankara, 2014.
- Braun, E. (2008, October 30). City Marketing: Towards an Integrated Approach. ERIM Ph.D. Series Research in Management. Erasmus Research Institute of Management.
- Campbell, J. (2017). Kahramanın Sonsuz Yolculuğu. (Çev.Sabri Gürses), İthaki Yayınları
- Chambers, R (1997). Whose Reality Counts? Putting the First Last. London: Intermediate Technology Publications
- Covid-19 Durum Raporu, (2020, Haziran), T.C. Sağlık Bakanlığı
- Covid-19 Krizle Mücadelede Yol Haritası, (2020, Mart), pwc Türkiye
- Covid-19 Salgını ve Normalleşme Sürecinde Girişimci Araştırması: Yerli ve Mülteci Girişimciler İhtiyaç Analizi, (2020, Haziran), İNGEV TAM
- Covid-19 Salgınının Telekom Sektörü Üzerindeki Olası Etkileri, pwc Türkiye
- Covid-19 Sürecinde Uzaktan Eğitim Sistemi, Eğitim-Öğretim ile Araştırma Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi, (2020, Haziran), Artuklu Üniversitesi
- Covid-19 TRC1 Sosyoekonomik İlk Etkileri, (2020, Nisan), İpekyolu Kalkınma Ajansı
- Çakır, E. (2018). El Cezeri'nin Hayatı ve İki Şamandıralı Değişken Fıskiye Adlı Çalışması. Dicle Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 37
- Çırak, B., Yörük, A. (2015). Mekatronik Biliminin Öncüsü İsmail El- Cezeri. Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4
- Destek Yönetim Kılavuzu, Kalkınma Bakanlığı (mülga), Ankara, 2018.
- Dicle Bölgesi Stratejik Gelişme Raporu, 2010 Dicle Kalkınma Ajansı ve Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.
- France Ministry for Europe and Foreign Affairs. (2019). France's Development Research Policy. https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/scientific-diplomacy/france-and-development-research/ (Access Date: 09 December 2019)
- Fukuda-Parr, S. (2016). From the Millennium Development Goals to the Sustainable Development Goals: Shifts in Purpose, Concept, and Politics of Global Goal Setting for Development, Gender & Development, 24(1), 43-52,
- Global Power City Index, 2019 http://www.mori-m-foundation.or.jp/pdf/GPCI2019_summary.pdf
- http://askon.org.tr/covid-19-ve-ekonomiye-etkileri/
- http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/133.pdf
- http://www.batman.gov.tr/
- http://www.dsi.gov.tr
- http://www.sgk.gov.tr
- http://www.tuik.gov.tr/
- http://www.tupras.com.tr
- https://anahtar.sanayi.gov.tr/tr/News/kaynak-verimliliginde-guncel-yaklasimlar/786
- https://data.worldbank.org
- https://ec.europa.eu/environment/circular-economy/index_en.htm
- https://istatistik.yok.gov.tr/
- https://osbuk.org
- https://tim.org.tr/
- https://tr.wikipedia.org/wiki/El-Cezeri
- https://www.dhmi.gov.tr
- https://www.harita.gov.tr
- https://www.sanayi.gov.tr/destek-ve-tesvikler/yatirim-tesvik-sistemleri
- Kavaratzis, M., Ashworth, G. J. (2006). Partners in Coffeshops, Canals and Commerce: Marketing the City of Amsterdam, Cities
- Kelley, J. G. & Simmons, B. A. (2019). Introduction: The Power of Global Performance Indicators. International Organization, 73, 491–510.
- Korkutata, Y., Toprak, F. (2013). El-Cezeri ile İlgili Yapılan Çalışmaların Değerlendirilmesi. Dicle Üniversitesi Mühendislik Dergisi, 4-1
- Külcü, R. (2016). Ortaçağ Anadolu'sunun Büyük Mühendisi El-Cezeri, International Multidisciplinary Congress of Eurasia, 3
- Lin J. (2004). Development Strategies for Inclusive Growth in Developing Asia. China Center for Economic Research, Working Paper Series 2004-10.

- Lomazzi, M., Borisch, B. & Laaser, U. (2014). The Millennium Development Goals: Experiences, Achievements and What's Next. Global Health Action, 7.
- Lord, G.D, Blankenberg, N. (2015). Cities Museums and Soft Power. American Association of Museums
- NYE, J.S. (2005). Yumuşak Güç, Dünya Siyasetinde Başarının Yolu. (Çev. R. İ. Aydın), Ankara: Elips Kitap
- Özen, P. (2005). Bölge Kalkınma Ajansları, TEPAV
- Politika Özeti: Covid-19'un Kadınlar Üzerindeki Etkisi, (2020, Nisan), Birleşmiş Milletler
- Potter, R., Binns, T., Elliott, J. A. & Smith, D. W. (2008). Geographies of Development: An Introduction to Development Studies (3rd edition). London: Routledge.
- Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği, 08/11/2008 tarih ve 27048 Sayılı Resmi Gazete
- Rohwerder, B. (2014). The Impact of Conflict on Poverty. Helpdesk Research Report, GSDRC, 1-2.
- Sağlık İstatistikleri Yıllığı, 2019, T.C. Sağlık Bakanlığı
- Skinner, H. (2011). In Search of the Genius Loci—the Essence of a Place Brand. The Marketing Review
- Sweden Ministry of Foreign Affairs. (2019). Strategy for Sweden's Global Development Cooperation in Sustainable Economic Development 2018-2022.
- TRC3 2014-2024 Bölge Planı, Dicle Kalkınma Ajansı
- Tunalı Halil, "İktisadi Kalkınma" http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/iktisat_ue/iktisadikalkinma.pdf
- Türkiye'de Turizm ve Konaklama sektörü / COVID-19, (2020, Nisan), Deloitte
- UNDP Terimler Sözlüğü
- United Nations (2015). Transforming Our World: the UN 2030 Agenda for Sustainable Development, Resolution Adopted by the General Assembly on 25 September 2015.
- Wilde, A. (2018). Research is A Key Priority for Politics and Industry in Germany. https://www.academics.com/guide/research-in-germany (Access Date: 08 December 2019)
- Williams, D. (2016). What are the Causes of Poverty?. https://borgenproject.org/what-causes-global-poverty/ (Access Date: 08 December 2019).
- Willis, K. (2005). Theories and Practices of Development. London: Routledge.
- World Cities Culture Report, 2018 http://www.worldcitiesculturereforum.com/assets/others/181108_WCCR_2018_Low_Res.pdf
- Yavlioğlu, C. (2002). Kalkınmanın Anlambilimsel Tarihi ve Kavramsal Kökenleri. C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 3, Sayı 1






Foto: Ali AŞILI

**T.C. Dicle Kalkınma Ajansı Genel Genel Sekreterliği**
**Adres:** Yenişehir Mahallesi Kızıltepe Caddesi No: 6/1 Artuklu / MARDİN
**Telefon :** +90 (482) 212 11 14 - (482) 212 11 19 - (482) 213 14 92
**Faks :** +90 (482) 213 14 95
**e-mail :** info@dika.org.tr
**web:** www.dika.org.tr

**Batman Yatırım Destek Ofisi**
**Adres:** GAP Mah. 2509. Sk.
Bina No:2 Safir Plaza Kat:5
Daire:505 BATMAN
**Telefon:** +90 (488) 212 65 24
**Faks:** +90 (488) 212 65 24
**e-mail:** info@dika.org.tr
**web:** batmandayatirim.com
investinbatman.com

**Mardin Yatırım Destek Ofisi**
**Adres:** Yenişehir Mah.
Kızıltepe Cad. No:6/1
Artuklu / MARDİN
**Telefon:** +90 (482) 212 17 25
**Faks:** +90 (482) 213 14 95
**e-mail:** info@dika.org.tr
**web:** www.dika.org.tr
investinmardin.com

**Siirt Yatırım Destek Ofisi**
**Adres:** Bahçelievler Mah.
Hükümet Bulv. Muhsin Özel Apt.
No:29 SİİRT
**Telefon:** +90 (484) 223 39 09
**Faks:** +90 (484) 223 39 09
**e-mail:** info@dika.org.tr
**web:** www.dika.org.tr
investinsiirt.com

**Şırnak Yatırım Destek Ofisi**
**Adres:** Vakıfkent Mah.
Uludere Cad. No:16
ŞIRNAK
**Telefon:** +90 (486) 216 24 68
**Faks:** +90 (486) 216 24 68
**e-mail:** info@dika.org.tr
**web:** www.dika.org.tr
investinsirnak.com